

MAGYARORSZÁG KÖZJOGA.

IRTA :

MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1893.

NYOMATOTT A „PANNONIA“-KÖNYVNYOMDÁBAN.

TARTALOM.

	Lap.
1. Mi a közjog	1.
2. Megváltoztathatók-e a közjogi törvények	1—5.
3. Közjogi törvények	5.
4. Az országjogokrul	6—24.
5. Az országgyűlésről	13—39.
6. A képviselőkrül	39—50.
7. A főrendekrül	50—68.
8. Törvények a képviselőházról és főrendekrül	68—126.
9. Az alkotmányról	126—132.
10. A király jogairul	132—166.
11. A közös ügyekről	166—176.
12. A delegatiórul	176—182.
13. A magyar és közös kormányról	182—201.
14. A magyar-horvát szerződésről	201—211.
15. A megyéről és városokrul	211—215.
16. A bíróságokrul	215—217.
17. A vallásfelekezetek jogairul	217—234.
18. A magyarnyelvrül	234—236.
19. Az egyéni jogról	236—240.
20. A sajtószabadságrul	240—243.
21. Az ország vagyonáról	243—244.
22. A jó szokásokról	244—245.
23. Az országos főméltóságokrul és udvari hivatalokrul	245—246.
24. A kiskori király gyámjárul	247.
25. A nádorrul	247—248.
26. Erdély egyesítéséről	249.
27. A királyválasztásról	249—250.
28. A királyi hadseregrül és honvédségrül	250—261.
29. A hadsereg és hatóságok levelezési nyelvéről	254.
A magyar király kötelességeirül	261—264.

1. §. Mi a közjog?

Közjognak nevezetnek mindazon törvények, melyek az ország, a király és királyi család jogait, az osztrák birodalommal szövetséget és az államszerződés által közösített adó- és pénzürendszert, a nemzetiségek, a horvátoknak adott jogokat, az önkormányzatot, a vallási felekezeteknek, egyeseknek politikai, vallási és birtokjogait biztosítják.

2. §. Megváltoztathatók-e a közjogi törvények?

A közjogi törvények e tekintetben három osztályba sorozandók.

I. Semmi esetben meg nem változtathatók: a Magyarország állami önállását, önkormányzatát, területi épségét biztosító törvények; ezeknek megváltoztatása még akkor sem érvényes, ha ezt az ország törvényhozása elhatározná, mert ez az ország felség eltiprása, nemzet elleni politikai gyilkosság, mire a választók képviselőjüket nem jogosították fel, sőt fel sem is jogosíthatják, mert a képviselők által képviseltek az összes lakosságnak harmincz százalékát teszik, a nagy tömeggel szemben tehát ily ügyben még a választók egyhangú határozata

is érvénytelen, sőt az erre irányuló indítvány is, bárhol tárgyalassék is az, mint felségsértés büntetendő.

Az alkotmányos kormányzat, a magyar nyelv diplomaticai fensége szinte meg nem változtathatók, sőt országgyűlési tárgyalások és királyi rendeletek tárgyát sem képezhetik; és pedig nem az első, mert az alkotmányos kormányzat nemcsak országos, de egyéni jog, az élet és vagyon egyedüli biztosítéka, kárpótlás a polgárok vér- és pénzáldozataiért, de vita és királyi rendelet tárgya nem lehet már azért sem, mert Magyarország a királyságot a Habsburg-Lotringen házra, az alkotmányos kormányzat feltétele alatt, ruházta, sőt midőn a közösügyi egység megkötetett, Magyarország nemcsak Magyarország alkotmányos kormányzatát, de az osztrák alkotmányosság helyreállítását is követelte; a magyar alkotmány megtámadása tehát széttépné a király által képviselt uralkodóház magyar királyi jogait és az Austriával kötött szövetséget. A magyar nyelv diplomaticai fensősége vita tárgya nem lehet, mert ez ország Magyarország, őseink fegyverrel szereztek és védték meg, a többség magyar, a magyar a miveltek nyelve, a többnyelvű kormányzat és törvényhozás általános zürzavart és tehetetlenséget idézne elő.

II. Az uralkodóház uralmát biztosító törvény csak a király és a magyar törvényhozás kölcsönös beleegyezésével felbontható, de még a király lemondása egymaga nem elegendő, mert az 1723. törvény a magyar királyságot nemcsak Mária Teréziának, de utódainak is biztosította; sőt Mária Terézia utódai kihaltával az örökösödéssel az I. József és I. Lipót királyok leányai törvényes

utódait is megajándékozta. Az uralkodó király lemondása esetében az örökösödési szerződés törvényes megváltoztatásához tehát szükséges minden nagykoru főherczegnek és I. József és I. Lipót leányai férfi- és nőutódainak lemondása is. Gyakorlatilag tekintve, ez már azért is lehetetlen, mert a trónöröklési rend megsemmisítésére irányuló minden cselekvény vagy nyilatkozat, felségsértésnek tekintetik és szigoruan büntetetik; és pedig ez esetben sem a képviselők, sem a főrendek büntetlenségi szabadalommal nem bírnak. Az Austriában történhető örökségi szerződés megváltoztatása a magyar öröklési rendet nem érintheti, mert Magyarországot az 1723-iki törvény kötelezi, nekünk királyunk van és nem császáruk; Magyarország önálló független ország; a pragmatica sanctiónak azon kifejezése, hogy az elsőszülöttségi rendnél fogva Magyarország királyának és az örökös tartományok fejedelmének mindig egy és ugyanazon személynek kell lenni, nem egyéb, mint az elsőszülöttségi örökösödési rend megvilágítása; nem kötelez minket azért sem, mert Magyarország, a pragmatica sanctio szerint, az uralkodóház kihalása esetében királyválasztási joggal bír.

III. Az 1723-iki, az 1848-iki és az 1867/68-iki törvények részben több nemű közös ügyeket alkottak, részben azokat az eddigi törvényektől eltérőleg szabályozták. Ezen intézmények és törvények különböző jelleggel bírnak.

Államközi szerződések: a Magyarország által elvált osztrák birodalmi államadósságok, illetőleg azok kamatjainak hányada, a közös védelem kötelezettsége és Magyarországnak a királyi és császári hadsereghez járu-lékáhozi aránya. Az első vita tárgya nem lehet, mert az

összegre és a fizetés módozatára Magyarország magát határozottan és megmásolhatlanul kötelezte, illetőleg, miután ezen adosságok jogilag Magyarországot nem terhelték, ezen ajándék által Austria szövetségét megvette.

A közös védelemre Magyarország és Austria magokat a közösügyi szerződésben kölcsönösen kötelezték, ez mindkét részre előny, mert különválva úgy Magyarország, mint Austria, a világpolitikában csakis másodrendű szerepet játszhatnának. A helyzet természetes folyománya, mert a külpolitika és a hadsereg ura mindkét államban egy és ugyanaz, miután a magyar király osztrák császár is. Miután a védelmi erő közössége kölcsönös szerződéssel alapul, elméletileg ez a két fél kölcsönös beleegyezésével megváltoztatható, — gyakorlatilag azonban a császári és királyi hadsereg szerves összeköttetésének eltörlése lehetetlen, mert ehhez a magyar király és osztrák császár megerősítése szükséges, és ezt a törvényjavaslatot az osztrák császár Austriában, a magyar király Magyarországon nemcsak meg nem erősítené, de még az ezt javasló kormányelnököt és kormányt azonnal elcsapná; és valóban, nem is képzelhető, hogy amit 1848-ban a szabad eszmék európai mámorában a magyar kormány közvetlen nem mert, a szelid képviselőház, az engedelmes főrendek kiereszszakolni akarnák, — és pedig annyival inkább nem, mert a politikai láthatárcn a fekete pontok létezése tagadhatatlan, az oroszokkal még nem végeztünk és ezen műtétnél a magyar és osztrák tényezők bizalma mellőzhetlen.

A Horvátországgal kötött szerződés szinte kétoldalu

szerződés, mely csakis a magyar és horvát országgyűlés beleegyezésével módosítható és javítható.

Ezekon kívül minden más törvény megváltoztatható, azok azomban, melyek bizonyos időhöz vannak kötve, csakis akkor, midőn a biztosított idő lejárt. Vannak azonban törvények, melyeknek eltörlését, sőt általában megbotlygatását a politikai eszély, a szabadság és közbéke érdeke tiltja. Általában, valamint az ósdiság fentartása ma fábul csinált vaskarika, a sötétség visszavarázsolása lehetetlen, másrésről az ábrándok utáni nyargalás, az idegen túlzások majmolása nemcsak nevetséges, de veszélyes; és a törvényhozásnak nem a divatot kell utánózni, de létesíteni kell azt, a mi igazságos és méltányos, mi az egyént, a tulajdont, a nemzet összhangzatát nem sérti.

3. §. A közjogi törvények.

A közjogi törvények a következő osztályokra oszlanak:

1. az ország jogairul,
2. az alkotmányrul,
3. a királyi jogokrul,
4. az Osztrák birodalommal közös ügyekről és közös intézkedésekről,
5. a felelős kormányrul,
6. a magyar-horvát szerződés,
7. a törvényhatóságok önkormányzatárul,
8. a birói függetlenségrül,
9. a felekezetek vallásszabadságárul és tulajdonárul,
10. a nemzetiségekrül,

11. a gyülekezeti és kérvényi jogról,
12. az egyéni jogról,
13. a sajtószabadságról,
14. a magyar nyelvről,
15. az ország vagyonáról,
16. a jó szokásokról,
17. az országos méltóságokról és a magyar királyi udvari hivatalokról,
18. a törvények érvényéről, a ministeri rendeletekről,
19. a király kiskorúsága esetébeni gyámságról, az ország czimeréről és jelvényeiről,
20. a királyi nemzeti hadseregről,
21. a királyválasztásról,
22. a király kötelességeiről.

4. §. Az ország-jogokról.

Az ország területét lakosai birják, az országot a küllellenség ellen a polgárok védik, a közbiztonságnak, a közigazgatásnak, kormányzatnak költségeit a polgárok fizetik, ennél fogva minden politicalai jognak tulajdonosa az állam polgárainak egyeteme még olyan államokban is, melyet a jelenlegi polgárok egy részének ősei, vagy egyes kitünőségek fegyverrel hódítottak és fegyverrel védtek meg. A nemzet felség jogait osztatlanul és korlátlanul a nemzetek csakis köztársaságokban gyakorolják, monarchiákban azonban a nemzet ezen jogok egy részét többnyire államszerződések vagy ilynemű, a fejedelmek által is megerősített törvények által időnként fejedelmére ruházta. Ezen átadott jogok a fejedelmeknek,

míg a kötött szerződést a fejedelem és családja megtartja, épen oly jogos és egyoldalulag meg nem támadható tulajdonai, mint az ország megtartott jogai, és azok csakis a fejedelem, a családi jogok pedig az egész fejedelmi család hozzájárulásával módosíthatók és eltörölhetők.

Az országjogok közt 1-ső helyet foglal a területi kormányzati törvényhozási önállás és függetlenség.

Magyarország ezen joggal Árpád óta birt, a vitéz magyar nemzet nemcsak külsegély nélkül foglalta el e hazát, de vitézsége egész Európát megreszkettette, a magyar nemzet önállását nem bocsájtotta áruba a tatár dúlás után sem, vitézül ellenállt a hatalmas Habsburg-ház fénykorában a bécsi és madridi kormányok beolvasztó kísérleteinek akkor is, midőn az ország felét a török uralta, a kényuralom és beolvasztás ellen vérét, vagyonát, életét áldozta 3 századon át, és midőn 49—60-iki korszakban a kényuralom dobzódásait tartotta és a pokoli sötétségben nem volt egyetlen biztató reménycsillag sem, a magyarok legyőzve bár, de megtörve nem, magyarország önállása mellett kint és bent erkölcsileg tiltakoztak.

Magyarország önállását, területi épségét, alkormányát hitlevéllel és esküvel biztosította minden király, és míg a király Budán lakott, az eskü megtartását biztosította a vitéz nemesség kardja, szabadságszeretete, törhetlen önérzése. A mohácsi vész után az ország folytonosan választotta királyait. A király uralkodási jogát nem a születés, de a választás adta, amely ország királyt választ, az önálló is, mert a választott a királyságnak nem örökös ura, de csak élethossziglan feltételes élvezője, az

ország függetlenségét biztosítottért a viszonyok is. Az ország három részre oszlott, Erdélyre, török hódoltságra és a magyar királyságra és míg ezen viszony fenállott, ha a német király Magyarországot tényleg a német császársághoz csatolja vagy örökös tartományaival egyesíti, az egész magyar nemzet a törökkel szövetkezve fegyvert fog ellene és a hitszegőnek nemcsak egyetlen falucskája nem marad, de még örökös tartományaibani uralma is megingott volna.

Magyarország területének védelmét minden király eskü által biztosította, legvilágosabban jelzi ezt Mária Terézia 1791-iki esküje és kötlevele.

»Magyar királyságunk határait és mindazt, mi országunkhoz bármi joggal és czímen tartoznak, nem fogjuk sem elidegeníteni, sem kisebbiteni, sőt amennyire tehetjük, szaporítani és terjeszteni fogjuk és mindent megteendünk, mit Magyarországnak és Rendeinek közjávára és dicsőségére megtehetendünk.«

Megerősíti ezt a kötlevél 5. §-a: »Az ezen ország és kapcsolt részeihez tartozó területeket, melyek eddig visszaszerezettek, és Isten kegyelméből vissza fogunk szerezni, királyi eskünk szerint Magyarország és kapcsolt részeihez csatolandjuk.«

11. §. Magyarországot többi tartományaival nemcsak egyenlő tiszteletben tartandja, de gyarapodásául anyagiilag is gondoskodni fog.

1. Ezennel kegyesen elhatározza, hogy a magyar ügyeket Magyarországon és az országon kívül is magyarok által fogja tárgyaltatni.

József, az igazságos, eszes, szép Mária Teréziának,

a magyar nemzet valódi barátjának fia, elfelejtkezve arról, hogy anyja trónját és birodalmát a magyarok áldozata, lelkesedése és vitézsége mentette meg, széttépve a kétoldalu szerződést, mely uralmának alapfeltételét képezte, Magyarországot az élő nemzetek és országok sorából kitörülte és tartományi szolgaságba süllyesztette.

A bitorló azonban a kényuralmat nem sokáig élvezhette, a magyar nemzet okulva a multon, József fivérével és utódával, a jellemes, jeles, becsületes II. Lipóttal, a Habsburg-Lothringen ház fényes csillagával, mint azt a törvények bevezetése jelzi, szerződést kötött:

»Koronázási ünnepélyek bevégeztetvén, a hű karok és rendek ő cs. királyi felségével következőleg egyeztek ki, közakarattal és ő felsége beleegyezésével következő törvények hozatták, melyeknek ő felsége általi kegyelmes elfogadását, királyi megerősítését, megtartását és mások általi megtartását kérik.«

József bitorlásán okulva, Magyarország független államosítását következőleg biztosították:

1790. 10. *Magyarország és kapcsolt részei függetlenségéről.*

»A karok és rendek alázatos felterjesztésére, ő felsége kegyelmesen elősmerni méltóztatott, hogy ámbár Magyarországnak és kapcsolt részeinek uralma, az 1723 : 1., 2-ben megalapított osztrákházi örökösödés-rend szerint azon fejedelmet illeti, ki egyszersmind a megalapított örökösödési-rend szerint, az oszthatlanul és elválaszthatlanul birtoklandó, Német és Németországon kívüli országok fejedelme, Magyarország és kapcsolt részei mindezek daczára szabad ország, független kormányzattal bir (ide értve minden kormányhatóságot), vagyis

semmi más országnak és népnek alávetve nincs, de önálló, alkotmányos ország, ennél fogva örökös törvényes, koronás királya ő felsége és magyar királyi utódai által az 1715 : 5., 1741 : 8., 11. törvények rendelete szerint saját törvényei és szokásai, nem pedig a többi tartományok módja szerint uralandó és kormányzandó.

Korunkban divatba jött Magyarország helyett a Szent István koronája birodalmának használata ; ez téves, Magyarországra sértő és lealázó. Téves, mert Magyarországot nem István király, de Árpád alapította, a koronát István királynak nem a magyar nemzet, de a Római pápa ajándékozta, a korona tehát csakis a hatalom jelvénye és semmi egyéb, a király uralmi jogainak alapját nem a korona birtoklása, de az örökösödés behoztaig a választás képezte, azóta pedig az örökösödési szerződés képezi ; ennél fogva nem az ország a korona tartománya, de a korona az országé. Téves ezen elnevezés, mert István alatt Magyarországhoz sem Horvátország, sem a határvidéknek nevezett rész nem tartozott. Ezen elnevezés tehát sérti Magyarország állami-ságát és a horvát szakadárok malmára hajtja a vizet.

II. A törvényhozás joga.

II. A törvények hozatalát, módosítását, eltörlését, az adók minden nemeinek, az ujonczoknak meghatározását, a magyar országgyűlés gyakorolja, főleg maga, részben kiküldöttei, a delegatio által, a külállamokkal kötött szerződések az országgyűlés czikkelyezi be, minden törvény megerősítés végett a királyhoz terjesztetik, ő felsége a felterjesztett törvényjavaslatokat megerősíti vagy kormánya által módosításokat ajánl, vagy pedig elveti.

A törvényhozás ősmagyar nemzeti jog, mely csak I-ső István alatt szünetelt, mert az István törvényei csakis királyi rendeletek voltak, a Székesfehérváron évenként tartott gyűlés, melyen a király, mint a nemesek legfőbb birája ítél, csakis törvénytörvénynek tekinthető. Kétségtelenül helyezi ezt a hozott törvények előbeszède, melyben István ezt mondja: »Mi birodalmunkat Isten utmutatása szerint kormányozván, követve a régi és jelenlegi királyokat, nemzetünk számára a következő törvényeket alkottuk: a II. rész 2. §. szakaszában »pedig az egész tanács kérelmére beleegyeztünk stb.« ha az országgyűlés lett volna a tanács helyett, nemeseink vagy népünk kérelmére és nem pedig Senatus, mely alatt ez időben a fejedelmi tanácsot értették.

Az első országgyűlést Péter alatt tartotta az elégületlen nemzet, vagyis a nemesség Csanádon, mely is András és Levente menekült hercegekhez követeket küldött és őket a magyar királlysággal megkínálta.

1222-ben emelkedett az országgyűlés a valódi törvényhozás színvonalára, ez már az 1-sőben megrendeli az országgyűléseknek évenként megtartását, a 2-ik 3., §. a nemesség egyéni szabadságát és adómentességét biztosítja, a 7. §. felmenti a külső hadjárat kötelezettségét stb., a 31. §. megengedi a nemeseknek, a királynak (ezen később aranybullának nevezett) ezen törvényeket sértő törvénytelen rendeletei elleni tiltakozást és ellenállást.

Az 1298: 6. kimondja az átkot a királyra, ha a lázadókat nem bünteti, a 20-ik választott felelős kormánytanácsot állít, általában ezen Pesten tartott országgyűlés minden fontosabb ügyekről törvényeket hozott.

1504: a mely megye a rendes kamara nyereségen felül az ország szabadsága ellenére önként adót vagy ajándékot felajánl, vagy tényleg ad, nemessége hűtlenségben marasztatik el. Az ily módon elítélt nemesek az országgyűlés által mint esküszegők és becsstelenek, a többi nemesek társaságából zárassanak ki, személyökben és vagyonukban büntetessenek meg.

Az 1507: 5., 7., 8. szerint az országgyűlés már nemcsak törvényeket hoz, de kormánytanácsot választ, a tanács felelősségét megállapítja, a tanács és az országárulók felett a bíraskodást az országgyűlésre ruházza.

5. A király az ország ügyeiről választott és többi tanácsosaival intézkedik; az országtanács jóváhagyása nélkül rendeletei érvénytelenek.

7. Ha a királyi tanácsban valamelyik ur vagy nemes, az ország közjáva, szabadsága és törvényei ellen nyíltan, vakmerően cselekedni merészelne, ezen merényletet a többi tanácsosok tartoznak az országgyűlésnek feljelenteni és a tettet megnevezni. Az ily tanácsost az országgyűlés mint szabadságárulót és lázadót személyében és vagyonában megbüntetheti.

8. Az ország törvényeit, határozatait nyíltan sértő, (mint azt a hatalmasok tenni szokták) ha egyházi, javadalmának és hivatalának elvesztésével, ha báró vagy nemes, mint ország- és felségsértő összes javai elvesztésével büntetendő.

1495: 3. 4. Hűtlenségi vádokban Mátyás törvényei szerint az országgyűlés ítél.

1514: 1. 2. *Rendelkezik a királyi vagyonról.*

1. »A király által zálogba adott 30-ad és 20-ad, a

só-, arany- és ezüsbányák, a királyi városok a koronának adassanak vissza, a zálogösszeget a király jövedelmeiből térítse meg, úgy, hogy a féljövedelem törlesztésre fordíttassék.

2. A király jövedelmeit, az ország beleegyezése nélkül zálogba ne adja, a ki ezen törvény daczára király birtokot zálogba vesz, mint uzsorás büntettetik.

Mindezen és általában minden törvényeket a Habsburg-házi királyok esküvel és hitlevéllel biztosították József császárig. József bitorlása után az országgyűlés különleges törvény által biztosította a törvény hozatalának jogát.

1791: 12. Ő felsége önként és őszinte elősmeri, hogy Magyarországon és kapcsolt részeiben az 1741: 8. értelme szerint is, a törvények hozatala, magyarázata és eltörlése, a király és az országgyűlésen összejött országos karoknak és rendeknek közös joga, mely az országgyűlésen kívül nem gyakorolható és kijelenti, hogy a rendek ezen jogát épen fen fogja tartani és a mint azt boldogult öcscsétül örökölte, örököseire épen ugy csonkitatlanul átszállítja. Az országot biztosítja, hogy az országot és kapcsolt részeit nyiltparancsszerű rendeletek által, melyek külömben semmi törvényszék által el nem fogadhatók, kormányozni nem fogja; a nyilt parancs csak azon törvényes eljárásoknál engedtetik meg, midőn a kihirdetés hatályosan csak nyiltparancscsal eszközölhető.

2. Az országgyűlésről.

Az országgyűlési intézmény az országjogok legitünőbbje, az állami önállás és függetlenség kifolyása és biztositéka.

Az országgyűlés képviseli Magyarországot, tehát az országjogok mindenkéivel bir, az országgyűlés hozza, módosítja a törvényeket, csakis az ország alapjogait, az országgyűlés intézményét nem törölheti el; az ily határozatot nem fogadhatja el a király, mert a királyi családdal kötött szerződésnek fő feltétele az alkotmányos kormányzat, nem a képviselőház, mert az országnak nem ura, de megbizottja, a megbizott a megbizóját nem gyilkolhatja meg, nem, mert ez hazaárulás, a hazaárulás büntetése halál, és a hazaárulást elrendelő törvény érvénytelen, mert ez a nemzet felségének megsértése, a nemzet felségi jogok és nemzet egyetemének, és egyeseinek tulajdona, ezen jogok csakis akkor törölhetők el, ha azokról nemcsak az országos képviselők megbizói egyenkint, de a nem választók milliói, kik hasonlólag a nemzet tagjai és az ország lakosainak 70 százalékát teszik, fejenkint lemondanának.

Az országgyűlés ellenőrzi a királyi hatalmat és felelős kormányt, a törvények végrehajtását a közerkölcsöket, őrködik a hon védelme, a nemzet vagyonsodása, a törvényhatóságok, felekezetek, társulatok, egyének jogai a nemzet vagyona, a külpolitica a nemzet jogai felett.

A magyar országgyűlés mint intézmény, halhatatlan és sérthetetlen; halhatatlan, mert a király ugyan minis-tereinek ellenjegyzésével bizonyos korlátok közt elnapolhatja, sőt határozott tartamának ideje előtt is feloszlathatja, ha az országgyűlés az évi költségvetést megállapította vagy a költségvetés megtagadása esetében a feloszlást elrendelő kormánynak, az ország szükségleteinek fedezésére

szükségelt összegre a jövő országgyűlésig meghatalmazást adott, ha nem, akkor a király az új országgyűlést még a folyó évben és oly időben köteles összehívni, hogy az év végeig a költségvetést tárgyalhassa és megállapíthassa. Az országgyűlésnek a király által, a felelős kormány ellenjegyzése nélküli feloszlata forradalmi tény, a király jogait biztosító államszerződés szétszakítása, és azon kormány vagy minister, ki az új országgyűlésnek kellő időbeni összehívása nélkül az országot kormányozza, mint hazaáruló büntetendő.

Az országgyűlés tartama jelenleg 5 év.

A magyar országgyűlés minden időben felségi jogokkal birt. Az országgyűlés évenkénti megtartását II. Endre király biztosította először, időszakonként azonban 2 sőt 3 évre is szabályozták. A Habsburg-Lotringeni királyok alatt a három évenkénti országgyűlést csakis V. Ferdinánd király tartotta meg, az 1848-iki törvények az országgyűléseknek évenkénti tartását rendelte el, Ferencz József ő felsége a kiegyezéskor a 48-iki törvény ezen részét is elfogadta és megtartására megesküdt.

Az országgyűlés tartalmáról és feloszlatatlanságáról törvények.

1222: 1. Rendeljük: Szent István ünnepét évenként Fehérváron megtartani köteleztetünk, hacsak ebben sürgős ügy vagy betegség által akadályoztatni nem fogunk.

Ha azonban mi meg nem jelenhetünk, a Nádor helyettünk okvetlen ott lesz, helyettünk minden ügyeket ki fog hallgatni és ott minden nemesek tetszésök szerint megjelenhetnek.

31. Ezen mind minket, mind örököseinket örökösen kötelező engedményeinket és rendeleteinket 7 párban leiratván, arany-pecsétünkkel megerősítettük stb.

1. A nádor ezt mindig tartsa szemei előtt, tőle sem maga el ne térjen, sem meg ne engedje, hogy a király vagy nemesek, vagy mások tőle eltérjenek.

1267: 8. Rendeljük, hogy szent királyunk ünnepén én vagy az ifjabb király Fehérváron kötelesek leszünk megjelenni és minden megyéből 2 régi nemes jelen legyen.

1291: 21. Az ország összes nemesei és bárói kötelesek az évenként Fehérváron tartandó országgyűlésen megjelenni.

1298: 34. Az egyháznagyok, bárók és nemesek szent-György hetében a Rákoson jelenjenek meg és a szükségeseikről határozzanak.

1351. Nagy Lajos király az aranybullát és az ország összes törvényeit megerősíti.

1385. Az országgyűlésen minden megye 4 követ által is képviseltetett.

1458: 13. Az évenként Pesten tartandó országgyűlésre minden birtokos nemes személyesen jelenjen meg, a király vagy kormányzó a kimaradónak, ha kimaradását indokolni nem tudja, birtokát foglaltassa le.

1471: 1. Az országgyűlés évenkénti tartásáról az előbbi ismétli.

1495: A király az országgyűlés határnapját 1 hónappal előbb tűzze ki és a határnapot 1 hónappal előbb az egyház-országnagyokkal és nemesekkel tudassa.

A király előzetesen az egyháznagyokat, az ország

nagyait és tanácsosait az országgyűlés előtt hívja össze, az országgyűlés tárgyát, az ország szükségait terjeszse a tanács elé, a tanács komolyan tanácskozzék és határozzon, ha versengenek, a fő ajtónálló mester a tanácsot szavaztassa meg.

1498: 1. Négy évig évenként szent-György napján a Rákoson országgyűlés tartasson, erre minden egyháznagyok, országnagyok és nemesek hivassanak meg. Tartama 15 nap. Négy év múlva az országgyűlés csak minden harmadik évben hivatott össze a Rákosra. Ki az országgyűlés tagjai közül az első napra meg nem jelenik és 15 napig ott nem marad, ha főúr vagy egyháznagy 200, ha nemes, 100 márkára büntettség a király által; hasonlóan büntetnek a fő- és alispánok, kik megvesztegettetve, honmaradási engedélyt adtak.

A birtokos nemes személyesen köteles megjelenni, 10 egyhelyes nemes küld egy követet, az osztatlan nemesek közül 1 köteles megjelenni.

A személyes megjelenéstől felmentetnek a királyi és magánhivatalnokok, a végvárok urai, a betegek, vakok, sánták, az igen szegények és külföldön utazók.

1526. November 30. I. Ferdinánd Pozsonyban biztosító levelet adott ki, melyben az ország-és lakosai szabadságát, jogait és kiváltságait még azon esetre is biztosítja és megerősíti, ha a trónt fegyverrel foglalná is el, igéri II. Endre király törvényei megtartását stb.

Megkoronáztatásakor következő esküt tett:

»Mi Ferdinánd, Isten kegyelméből Magyarország, Csehország királya stb. esküszünk az élő istenre, szűz Máriára és minden szentekre, hogy mi az Isten egy-

házai, az egyháznagyok, főurak, nemesek, szabad városok és minden lakosok kiváltságait, szabadságait, jogait, szabadalmaikat és törvényes szokásaikat fentartjuk, mindenkinek igazságot szolgáltatandunk. Felséges András király törvényeit megtartjuk« stb.

András királynak 1222 : 1. törvénye az országgyűlésnek évenkénti megtartását biztosítja, tehát Ferdinánd is határozottan kötelezte magát az országgyűlés évenkénti megtartására, az András törvényei megtartására kötelezte magát minden Habsburgi és Habsburg-Lotringeni választott és örökös király.

1848: XVIII. 6. *Sajtótörvény.*

Ki a magyar korona alá helyezett terület álladalmi egységének, ki a sanctio pragmatikánál fogva megállapított s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteles felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására és törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázit, a bűnök elkövetésére hív fel és buzdít, 1 évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog megbüntettetni.

1878: V. 127. A felségsértés büntetést képezi azon cselekmény is, mely

2. p. közvetlenül arra van irányozva, hogy a magyar állam alkotmánya, vagy a magyar államot képező országok között fenálló államközösség, vagy a magyar állam, és az osztrák-magyar monarchia másik állama közt fenálló kapcsolat erőszakkal megváltoztassék.

3. p. A magyar államnak, vagy az osztrák-magyar monarchia másik államának területe vagy ezeknek valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy

azon államtul, a melyhez tartozik, erőszakkal elszakíttassék.

A 2-ik pontbani felségsértés 10—15 évig terjedhető államfogházzal büntettetik.

A 3-ik pontbani felségsértés életfogytig tartó fegyházzal büntettetik.

2, 3. pontra a bünszövetség büntetése 5—10 évfogság,

az írásbeli vagy szóbeli felhívás büntetése 5—10 évi fogság.

Az ország elleni hűtlenség esetei és azok büntetése.

1870. V. 142.

A hűtlenség büntettét követi azon magyar honos és 10—15 évig terjedő fegyházzal büntetendő,

ki valamely külhatalom kormányával Magyarország vagy az osztrák-magyar birodalom ellen szövetkezik, hadüzenet vagy háboru esetében már élethosszig tartó fegyházzal büntetendő.

143. Hasonlóan büntetendő, ki az ellenség katonai szolgálatába lép.

1878: V. 144.

Élethossziglan terjedő fegyházzal büntendő azon magyar honos, ki várat, erődöt, valamely hadászati pontot, élelmet, felszerelvényt, hadi szert, tisztet, katonát az ellenség hatalmába juttat, — ki az ellenséggel hadi- vagy vár tervet közöl, — ki az ellenség bejutását, vagy előhaladását segíti, pénzzel, hadiszerekkel, élelemmel segíti, — ki az osztrák-magyar katonaság hűségének megingatásában közreműködik, — ki a hadsereg műveleteit akadályozza, ki kémkedik, az ellenség katonáját,

kémjét elrejtí, megmenti. — Hasonlóan működik szövetségeseinkkel szemben.

10—15 évig terhedhető fegyházzal büntetendő az, ki mint hivatalnok a magyar állam vagy osztrák monarchia biztonságát tárgyzó okiratokat az ellenséggel közli, ki ily okmányokat erőszak, csel, lopás által szerez meg és azt az ellenséggel közli.

Károly szinte magesküdtött II. András törvényeire, tehát az országgyűlés évenkénti megtartása őt is kötelezte, de őseink ez időben már is 3 évi országgyűléssel megelégesznek.

1715: 14. Miután az országgyűlés a sérelmek orvoslására legczélszerűbb, elhatározottat, hogy országgyűlés minden három évben, ha a szükség kívánja, korábban is tartasson.

1791: 13. *Az országgyűlések szabályos megtartásáról.*

Az országgyűlések az országos törvények és különösen az 1655: 49., 1715: 14., 1723: 7. jelenleg is megújított törvények szerint, ő felsége által minden három évben, vagy ha az ország szüksége és közjava kívánná, korábban is tüzessenek ki, mely az országos Karok és Rendek akadály nélkül megjelenhessenek, az ország ügyeit törvényes szabadsággal tárgyalhassák. Ő felsége királyi tisztnél fogva intézkedni fog, hogy a királyi előterjesztések kellő tárgyalása után, az ország sérelmei minden országgyűlésen mulhatlanul megszüntettesenek, a hozott törvények most és jövőendőben hajtassanak végre.

1827: 5. Miután az országgyűlések az ország jólétét és boldogságát legjobban elősegítik, a sérelmek legjobb orvosságát képezik, ennél fogva ő felsége az ország ren-

deit biztosítani méltóztatik, hogy az 1791 : 13. és más, az országgyűlés tartásáról szóló törvényeket okvetlenül pontosan végre fogja hajtani.

1848: IV. Az országgyűlés évenkénti üléséről.

1. az országgyűlés jövőendőben évenként és Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre az ország rendeit a mennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hivandja össze.

2. A hozandó törvények ő felsége által az évi ülés folyama alatt is szentesíttethetnek.

3. A képviselők, három évig tartandó egy országgyűlésre és ezen országgyűlésnek mindhárom évi ülésére választatnak.

4. 1848-tól kezdve minden harmadik év eltelte után a következő országgyűlés első évi ülésének megnyitását megelőző hat hét lefolyása alatt, országszerte új képviselő választás történik, midőn azok is, kik időközben választattak meg, csak új választás által tarthatják meg képviselő helyeiket és pedig szintén egy országgyűlés három évi üléseire.

5. Ő felségének joga van, az összejött évi ülést prorogálni s berekeszteni, sőt az országgyűlést is három év letelte előtt is felosztatni, és ekkor új képviselőválasztást rendelni; de az utolsó esetben az újabb országgyűlés összehívásáról akként rendelkezend, hogy ez az előbbinek felosztatásátul számítandó három hónap alatt összejjön.

6. Az évi ülés az utolsó évrüli számadásnak és következő évi költségvetésnek a ministerium által leendő előterjesztése, s az irántuki határozata előtt be nem

rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlatathatik.

7. Elnököt és egy másodelnököt a főrendi táblához, a tábla tagjaiból ő felsége nevez ki, de jegyzőket szintén saját tagjai közül titkos szavazat útján a tábla maga választja.

8. A királyi tábla, a képviselők táblájának kiegészítő része lenni megszűnván, a képviselő tábla egy elnököt, két alelnököt és jegyzőket tagjainak sorából titkos szavazat útján maga választ.

Mindkét táblának elnökei az országgyűlés egész folyamára, a többi táblahivatalnokok pedig évenként az első ülésen választatnak, illetőleg neveztetnek ki.

9. Ugy a főrendi, mint az alsótáblai elnök, az országos pénztárból dijt húz, mely a legközelebbi országgyűlés első ülésében fog meghatározatni.

1867. *Az országgyűlés felosztatásáról.*

Az 1847/8 IV. következőleg módosítatik:

Mint hogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg történendő megállapítása mindig csak egy évre terjed, s újabb megállapítás nélkül adót kivetni és behajtani nem lehet, oly esetben, midőn ő felsége az országgyűlést előbb felosztatja, vagy annak ülését előbb elnapolja vagy be-rekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek a ministerium általi előterjesztése teljesített és az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozattatott volna: az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben összehivandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalathassék.

1886: 1. Az országgyűlés tartamát 5 évre emelte.

2. A törvényhozás tényezőiről.

A magyar országgyűlésnek 4 fő tényezője van:

1. a magyar király,
2. a képviselő ház,
3. a főrendi ház,
4. a delegatio.

a) A király hívja össze és oszlatja el az országgyűlést alkotmányunk törvényei szerint, a király a két ház által elfogadott törvényjavaslatokat megerősíti vagy elveti, a király az elé terjesztett törvényjavaslat elvetését indokolni nem tartozik, a király e tekintetbeni rendelkezései csakis akkor érvényesek, ha azokat a felelős magyar miniszterek egyike ellenjegyzzi. A király felelős kormánya által és pedig a felelős miniszterek által és nevében módosításokat adhat be. Az ismételve felterjesztett törvényjavaslatokat annyiszor, a mennyiszer visszavetheti. Érvényes szokás szerint az országgyűlést trónbeszéddel nyitja meg és zárja be.

b) Az országot tényleg a képviselőház képviseli, mert a magyar képviselőket az ország polgárai, a horvátokat a polgárok által választott képviselőház szabadon választják, miután pedig több száz képviselő választására a több százezer választó egy helyütt meg nem jelenhet, az ország 420 választókerületre van felosztva, a kerület a követeket sem nem utasíthatja, sem semmiféle cselekményekre nem kötelezheti, sőt ezt utólagosan sem teheti, mert a választási elnök, a szavazást vezető és ellenőrző tagok működési köre mondjuk hivataloskodása, megszűnik, vagyis nincs egyén ki a vá

lasztandó polgárokat mint törvényes közeg összehívhatná; épen ezen indokokbul indulva ki, a 1848-iki törvényhozás, szakítva a nemesi utasító rendszerrel, a kerületek által megválasztott képviselőket nem kerületi, de országos képviselőknek nevezi.

Az országos képviselő és a nemzetnek az ország ügyei feletti szabad rendelkezése a legrégibb korra vihető vissza. — Midőn Magyarország meghódítását megkezdték, a vezérséget, az újabb kor fogalmai szerint a fejedelemséget, Árpád és családjára ruházták, de nem mondták ki az elsőszülöttségi jogot, a vezéreknek nem adták át a biráskodási jogot; a vitéz nemzetnek a háboruskodás főszenvedélyét képezte, sőt a hadi zsákmány főjövedelem forrása volt, tehát mert a vezér halála után vezért kellett választani, mert a gyilkosokat, tolvajokat, a szökevény rabszolgákat meg kellett büntetni, mert meg kellett a hadjárat irányát, az indulás idejét határozni, meg kellett alapítani az ország védelmére honmaradó törzsöket, el kellett határozni az itthon maradásra jelöltek kárpótlását, időnkint tehát országgyűléseket is kellett tartani. A vezérek alatti országgyűlésekről megemlékeznek régibb íróink. Kétségtelenné teszi ezt biborba született Constantin bizanczi császár műve, ki e korban élt, a magyarokkal érintkezett és az országgyűlést említi. (Lásd Máriássy Béla, a magyar törvényhozás és Magyarország története 1. kötet).

Az országgyűlésben tehát résztvehetett minden magyar, miután Verböczy szerint is a hódításkor minden magyar egyenlő joggal birt, sőt résztvehettek a Mén-Marót területén levő oláhok, mert ezekkel a magyarok

kiegyeztek, és a nyitravidéki slávok is, miután ezeket sem tették rabszolgává, de területöket meghagyták. Kétségkívül, tekintve az ország területének nagyságát és a nehézkes közlekedést, a 200,000 magyar harczos nem jelent meg mind az országgyűlésen, hanem elmentek a törzsfőnökök és kitünőbb vitézek, de megjelenhetett volna mindenik. Szent István alatt országgyűlések nem tartattak, a magyarok 60 százalékát rabszolgává tette, az egységes magyar nemzet helyett megalapította a nemes Magyarországot, körözve az idegen jövevényekkel. I. Andrástól kezdve ugyan a királyok adtak engedményeket, de az országgyűlések évenkénti magtartására csak II. Endre kötelezte magát. A vegyes házbuli királyok, különösen Ulászló alatt a nemeseket erős büntetéssel kötelezték a személyes megjelenésre, alatta és II. Lajos alatt megengedték a megyéknek a követek általi képviseltetést is, ez azonban nem törülte el a személyes megjelenés és szavazat jogát, de kedvezmény volt a szegényekre, kik a költségeket nem birták, a képviselt megyékből megjelenő egyes nemes ur épen oly szavazattal birt, mint megyéje követje. A Habsburgház nem szerette sem az országgyűlést, sem a közép nemességet, de noha egyeseket is meghívott, kik sem főrendek, sem hatalmasok nem voltak, (lásd Máriássy Béla, Magyarország és a magyar törvényhozás története), sőt törvényesen is meghívhatta, mert a nemesség egyenlősége nem volt eltörülve. — Személyesen azonban a nemesség meg nem jelenhetett, mert az országgyűlést Pozsonyban vagy Sopronban tartották, Buda vára meghódításáig védekezni kellett a telhetetlen buja basa, a vad török martalócz, a

rabló német tábornok és zsoldos a kapzsi magyar várur ellen, Buda bevétele után a hazafiságot nyársal, pallossal, penészes várfenékkal jutalmazták, a követek általi képviselet tehát meghonosult, 48-ban a nemes Magyarországot a nép Magyarországa váltotta fel, a megyei, utasításos képviselet nem maradhatott fenn.

A képviselőház jogai:

a) Régi szokás szerint minden törvényjavaslat először a képviselőház által tárgyalatik, az évi költségvetés és a számadások törvényeink szerint is első sorban a képviselőháznak nyújtatnak be és a felsőházhoz csakis a képviselőház elfogadása után terjesztetnek fel. Ha tehát a képviselőház a kormány költségvetését és évi számadását visszaveti, azok a felsőházhoz tárgyalás és megerősítés, a királyhoz megerősítés végett fel nem terjeszthetők és a kormány a költségvetés megtagadása által a kormányzat eszközeivel törvényesen nem rendelkezvén, köteles leköszönni.

b) a képviselőház, ha a kormány a költségvetést helyes okoknál fogva be nem terjesztheti, vagy az idő rövidsége miatt a költségvetés az év végeig törvénynyé nem válhat, a kiegyezés óta behozott gyakorlat szerint a költségvetés meghosszabbítását bizonyos meghatározott időig engedélyezheti, de csak a törvények értelmében és korlátai közt, a meghosszabbítási felhatalmazást azonban a kisebbségben maradt ~~kormány~~nak megadni nem köteles. Azon kormány, mely a költségvetést az alkotmányos törvények értelme szerint be nem terjeszti vagy kellő időben a költségvetés idejének meghosszabbítására felhatalmazást nem kér, törvénysértést, alkotmányellenes

merényletet követ el és a képviselőház által vád alá helyezhető. Azon kifogás, hogy ezt a delegációk miatt nem tehetné, érvénytelen, mert a delegációban csakis az országos képviselők kis része működik, a kormány minden tagja nem köteles a delegációban megjelenni Bécsben, képviseltetheti magát a király oldala mellett levő miniszter, sőt a honvédelmi miniszter által is, mert a honvédelmi miniszternek a képviselőházban édes kevés dolga van és távollétében törvényesen képviseli az államtitkár.

c) a képviselőház az ország minden ügyeihez hozzá szólhat, az egyesek, testületek kérvényeit, írásbeli panaszait köteles kihallgatni; joga van mindennemű belügyekben, a külpolitikában, sőt a katonai ügyekben az összes minisztériumhoz és egyes miniszterekhez határozati alakban kérdést intézni, a törvény korlátai közt a kormányt és egyes minisztereket bizonyos cselekmények megtételére vagy elhagyására utasíthatja, a minisztérium vagy miniszter köteles a házat felvilágosítani, a ház határozatait tartozik teljesíteni vagy teljesíttetni, ha azok a fennálló törvényekkel, a király és felsőház jogaival, a nemzetközi szerződésekkel nem ellenkeznek.

d) A képviselőház a törvényeket módosíthatja, eltorlíthatja, az adó minden neveit szabályozhatja, mindennemű középítések, szabályozásokat elrendelhet, új adósságokat, a régiak átváltoztatását, az államvagyonnak vagy részeinek eladását elrendelheti, intézkedhetik a köznevelésről, a felekezeti viszonyokról; ajándékokat, jutalmakat adhat; intézkedhetik a közbiztonságról, közérkölcsiségről, közlekedésről, közegészségügyről, szóval a képviselőház részben a mindenhatóság jellegével bír, de végzései

határozatai csakis akkor érvényesek és birnak a törvény erejével, ha azokat a felsőház és a magyar király elfogadják.

E) A képviselőháznak a közös jogokon kívül különleges jogai is vannak.

1. A kormányt vagy az egyes ministereket kizárólag egyedül a képviselőház helyezheti vád alá.

2. Határozataíért, habár azok törvénytelenek, sőt forradalmiak volnának is, a képviselőház nemcsak meg nem büntethető, de még vád alá sem helyezhető.

3. A képviselőház elnökét, alelnökeit az egész országgyűlési tartamra, a jegyzőket évenként, minden más hatalom kizártával, az elsőket titkos szavazással a képviselőház választja.

4. A képviselőházban a rendet és biztonságot az elnök tartja fenn; a képviselőházban a kormány, sőt még a királyi hatalom is szünetel, a kormány tagjai a tanácskozó teremben csakis az egyes képviselők jogával birnak, és ha a házszabályokat megsértik vagy illetlenkednek, a szabályokat megsértik, a ház elnöke által rendreutasíthatók és megrovandók. A ház elnöke párt-tag nem lehet, mert a párt-tag a kormány többségének, sőt a többséget képviselő kormánynak is köteles engedelmeskedni, a ki pedig nem önálló, az az elnöki székből szilárd, részrehajlatlan, igazságos nem lehet és a hatalom eszköze. Sajnos azomban, de igaz az, hogy 1866 óta a ház egy elnöke sem birt a nemzet méltóságának megfelelő önérzettel. Az elnökök gyengeségét felhasználták a kormányok, az elnököt időnkint a ministertanácsba is meghívták és pedig nem azért, hogy a közhangulatról általa

értesüljenek és bölcs tanácsát kikérjék, de azért, hogy saját pártérdekekben utasítsák és viselkedése irányát kiszabják; sőt az elnökök népszerűségök érdekében a kormánypárt tanácskozmányain is önként meg szoktak jelenni, nem tudok azonban esetet, hogy az ellenzék értekezleteit felkeresték volna, már pedig a pártatlanság eszméje azt követeli, hogy ha az egyikben megjelennek, a másikat is megkeressék. Ő felsége a kormányválságoknál a házelnököket magához szokta rendelni; ez azonban szabatos és alkotmányos eljárás, mert a király a pártok felett áll a királynak ösmernie kell a közhangulatot, a lelépő minister párt embere — ennél fogva azt, ki pártját, kormányát vagy személyét megbuktatta, soha sem fogja rózsásszinben előállítani, — ellenben a képviselőház elnökének teljesen függetlennek és önállónak kellene lenni; a királynak tehát azt kell kihallgatni, kitől tiszta bört várhat. Az elnöknek pedig meglehet sőt meg kell a királynál jelenni, mert a haza érdeke azt kívánja, hogy a király, ki a ministeriumot ki-nevezi, a helyzetet, hangulatot és tehetségeket ösmerje. A ház elnökének pártszolgasága, a parlamentarismus tekintélyének és hitelének sülyedését nagyban előidézte, az elnöki állvány előtt tapsoncz csoport alakult, mely mindig tüntetőleg fenhangon csacsog. A hü kormányképviselők, különösen azok, kik csak kiabálni tudnak, ha nem minister beszél, csevegnek és közbe kiabálnak, ha hangjuk kiapadt, a teremből ki s bejáznak. A csevegésbe és közbekiáltásokba az ellenzék a kormánypárttal erősen versenyez, sőt sokszor már meg is haladta. Ezen zenebonába az elnök jót nem hallhat és ennél fogva a sérte-

gető képviselőket rendre sem utasíthatja, a fő kiabálókat is nehéz 400 kiabáló közt kiszemelni, a hírlapok mindezt hűségesen, sőt néha túlozva is közlik elannyira, hogy ma a törvényhozás iránti kegyelet és bizalom a nagy közönségnél a fagyponthoz igen közel áll. Ha a házban a hallgató közönség vagy bármely egyes rosszalólag vagy helyeslőleg nyilatkozik a képviselőt vagy ministert, a királyi leiratot a felső ház üzenetét, a törvényjavaslatot, kérvényt, feliratot, folyamodást megéljenzi, lezugja, kipiszszegi, leröhögi, megtapsolja vagy kidobogja, az elnök az egyest, ha megkülönböztethető, ha nem, azon karzati osztályt, melyből a zaj hallatszott, a teremőrök és szolgák által kivezetteti, ha a zaj és tüntetés általános, az egész karzatot kiürítetteti, ha a teremőrök és szolgák a kiürítés eszközzésére elégtelenek, rendőröket is alkalmazhat, a rendőrfőnök a miniszter megkérdezése nélkül köteles az elnöknek az általa kívánt számu rendőröket azonnal rendelkezésére bocsájtani, a rendőrség azonban az ország házában csak is akkor jelenhet meg, midőn a teremőröknek és szolgáknak a hallgatóság vagy annak egy része ellentállt, és mihelyest feladatokat teljesítették, kötelesek azonnal kivonulni. A ház elnöke azon esetben, ha a képviselő házi palota utcájában fenyegető csoportulásrul és a képviselőknek, minisztereknek a kimenetnél vagy az utczai megtámadásának a szándékarul értesül, köteles errül a belügyministert értesíteni, kinek egyik fő feladata és kötelessége az utczai rend- és személy-biztonság fenntartása. Ha az ország házában valaki a képviselőt testileg bántalmazná, köteles ezen merénylőt a helyszínén elfogatni és fedezet alatt az illetékes hatósághoz elküldeni,

ebbeli joga a házon és területén túl nem terjed. A ház elnöke köteles rendkívüli rendelkezéseit a képviselőháznak az ülés alatt vagy ha ez már lehető nem lenne, a legközelebbi ülésen bejelenteni.

5. A képviselőház bármely országos vagy egyéni ügyben az iratoknak vizsgálat végett a ház asztalárai letételét a ministereknek elrendelheti és ezen rendeletnek minden minister hivatalvesztés és felelősség terhe alatt engedelmeskedni köteles; kivétetnek a bíróságok által tárgyalta ügyek, melyek az igazságügyminister köréhez nem tartoznak. Ezen iratokat a ház bizottságok által vizsgálattja meg, sőt egyes képviselő is elolvashatja és a bizottsági tárgyalásnál minden egyes képviselő, mint hallgató, jelen lehet.

6. A képviselő ellen indítandó kereset bűnvádi, fegyelmi, rendőri és politikai ügyekben csak akkor megindítható, ha ezt a képviselőház határozatilag megengedi. A képviselőház ezen megkereséseknél az ügy érdemébe nem avatkozhatik, csak a felett határoz, a kereset nem világos zaklatás-e? Ezen jog ugyan semminemű törvényen nem alapul és hajdan nem divott, csakis a bíróságok által behozott szokás.

7. A képviselőház maga választja elnökét és alelnökeit, a képviselőház tartamának idejére, vagyis 5 évre. Ezen idő tartama alatt semmi esetben, a képviselőház által sem, mozdítható el, sem 12,000 frt évi fizetése le nem szállítható, — az elnök fogadja a képviselőházhoz küldött küldöttségeket, nevezi a könyvtárnokot és levéltárnokot a bizottságok meghallgatásával. A teremőröket, a háznagyot a képviselők választják. A tanácskozási

rendet vezeti a házszabályok szerint és pedig ezek szerint a tanácskozást bizonyos időre felfüggesztheti, sőt a záróra előtt fel is oszlathatja, ha a zaj vagy tetteges támadások miatt tanácskozni nem lehet, de ezt csak a tanácskozás napján teheti meg és mikor feloszlatja, másnapra köteles a tanácskozást kitűzni, nyilvánosságot nem tűrő botrányos belügyekbe a ministerek vagy néhány tag indokolt kívánatára titkos ülést tűzhet ki, vagy a nyilvánost titkossá változtathatja, ügyel a házban a rend és tisztesség fentartására, a szónokok az elnökségnél, illetőleg a jegyzőknél iratják be magukat, a törvényt és illemt sértő képviselőket megrójjá, helytelen kifejezéseikre figyelmezteti, sőt tőlök a vita tárgyában azon napra a szólást el is vonhatja, ügyel arra, hogy a képviselők a tárgyhöz szóljanak, megszámolja a szavazókat és ki mondja a többséget; ha a határozathozatalra szükséges 100 képviselő hiányzik, az ülést felfüggeszti Minden indítványok, szavazati javaslatok neki nyújtatnak be, felügyel a ház gazdasági és belügyeire, a kérvények, folyamodások neki nyújtatnak be.

8. A képviselőház ülései nyilvánosak. A tanácskozási rendet függetlenül szabályozza. A nyilvánosság azonban korlátolt. A karzatra, melyen van a hallgatóság, csakis a ház elnökének engedélye, közvetve a háznagyi hivatal által kézbesített jegyekkel lehet bejutni. A gyakorlat szerint belépti jegyet kap mindenki, kit a képviselő ajánl és azok, a kiknek a háznagy jókedvéből jegyet ad; a háznagyi hivatal általában a jegyadásnál nem nehézkes, tetszését vagy nem tetszését kivezetés büntetése alatt senki sem nyilváníthatja. A komoly kö-

zönség a karzatokon hiányzik, mert a rossz építés miatt csak is azon szónok beszédjét lehet megérteni, a kivel a hallgató szemközt ül. A főrendeknek külön karzatuk van, az ujságírók szintén külön helyiséggel bírnak. A nyilvánosság az újabb kor követelménye és ősi szokás is, a rákosi mezőn tartott országgyűléseket elzárni nem lehetett, a régi megyegyűléseknél nem volt a belépti jegy szokásba. A tanácskozási rendet a ház által hozott szabályok alapítják meg, — ezen szabályokhoz senki más sem hozzá nem szólhat, sem meg nem változtathatja. A képviselőház többsége a szabályokat minden országgyűlésen módosíthatja, sőt egészen újakat alkothat, de az új szabályok csakis a következő országgyűlésen lépnek életbe, mi igen helyes és méltányos, mert ha ez nem volna, egy erőszakoskodó önértékeért küzdő többség a kisebbséget elnémíthatná, a rend palástja alatt az uralgó kormány kény- és érdek uralmát alapíthatná meg; az ilyenmü merénylet a harcot átvinné az utcára, megakasztaná a törvényhozás működését, mert a kisebbség a többség gonosz szándékáról értesülve, ádáz harcot vivna a költségvetés minden tételeinél, ha pedig ezt évenként megújítaná, kevés törvény hozathatnék, e szerint az új szabályzat megalkotása is lehetetlen lenne.

9. A képviselőház a választások ellen beadott panaszok bírása. A megbízó levelek, illetőleg a választási jegyzőkönyvek, a megválasztott képviselő által, a ház elnökének adatnak át és a ház igazoló bizottsága által vizsgálatnak meg, ha a választási jegyzőkönyv hiányos, ha a szükséges alakiságok nem tartattak meg, a ház, ha panaszos nincs is, a választások megvizsgálására, kebe-

lébül biztost küldhet és a választást megsemmisítheti. Ha a választás érvénye ellen szabályszerű kérvény nyújtatik be, ha a kérvény helyesen van felszerelve, a vádak a választást törvénytelennek állítják, a ház a vizsgálat eszközlésére igazolt képviselőt küld ki; a vizsgáló képviselő jelentése a bíráló bizottságnak adatik át, a ház által választott bíráló bizottság a választást igazolja vagy megsemmisíti, vagy ha a vizsgálat hiányos, új vizsgálatot rendel el, a bíráló bizottság ellen nincs felelősség.

Az önbíráskodás hatalmas jogbiztosíték, a képviselőválasztás a nemzetfelség nyilvánulása, a képviselőház a nemzetet képviseli, tagjai, a választási cselekmény felett tehát csak önmaga bírálhat; a mely képviselőház ezt másra ruházza, az nem bír sem hatalmának, sem kötelességének tudatával. Kétségkívül voltak esetek, midőn a többség hatalmával rútul visszaélt, sőt még ezentul is lesznek ily esetek, mert szomoruan be kell vallanunk, hogy a jogérzet nálunk egy negyedszázad alatt sokat süllyedt, az emberek önzők és erőszakoskodók, ennélfogva a képviselőház hangulata is sokszor gyáva és szolgai, de valjon a királyi bírák mentek-e a pártérzelmeiktől? eddig nem tapasztaltuk, de ha ma mind Catok volnának is, még akkor sem volna szabad ezen nagy jogról lemondani, mert a politikai halottak pótolhatók, ellenben az eldobott jog visszaszerzése sokáig lehetetlen.

10. A képviselőház a némely közös ügyek tárgyalásával megbízott magyar delegatióba az országos képviselők közül évenként meghatározott számú tagokat választ.

11. Az idegen hatalmakkal kötendő kereskedelmi és nemzetközi közbiztonsági szerződések elsősorban a kép-

viselőház által tárgyaltnak; a külhatalmakkal a király által kötött nyilvános szerződések, ugyszinté az európai congressusnak az összbírodalmat terhelő megbízásai becikkelyezés végett a magyar országgyűléshez, illetőleg első sorban a képviselőházhoz terjesztetnek be, ugyszinté a delegatio határozatai is.

Mindezeket a képviselőház tárgyalhatja, a kereskedelmi és közbiztonsági szerződéseket módosíthatja, elvetheti, a békét és háborút tárgyaló a külhatalmakkal kötött szerződések, congressusi határozatok érdemleges tárgyalása azonban köréhez nem tartoznak, mert ez királyi és császári jog, melyekről ő felsége, a kiegyezés szerinti közös külügyministere által jogérvényesen intézkedik. Miután azonban a közös ügyi törvény határozottan kimondja azt, hogy minden, a közös minister által teendő intézkedések a magyar miniszerelnök megkérdezésével és jóváhagyásával tétessenek. A képviselőház, sőt bármely tagja, a miniszerelnököt megkérdezheti:

1. Van-e tudomása ?

2. Helyeselte-e ?

Ha egyszerűen a tudomást megtagadja, az ügy be van fejezve, ha igen és a ház a cselekményt kárhoztatja, bizalmatlanságot szavazhat, de vád alá nem vonhatja oly politicáért és cselekvényért, mely tisztán a király hatalmi köréhez tartozik. A folyó ügyekben a képviselőház, sőt egyes képviselők is kérdéseket intézhetnek a magyar miniszerelnökhöz, kinek kötelessége felvilágosítást adni; ha azonban azt feleli, hogy az ügy vele nem közöltetett, a képviselőház vád alá nem helyezheti, mert a minister csak azon cselekményekért és mulasztá-

sokért felelős, melyek hatalmi köréhez tartoznak. E tekintetben az osztrákok is épen oly helyzetben vannak, mint mi. A kiegyezésnek ez egyik igen gyenge része, mert ez sérti az alkotmányosság azon alapelvét, mely a régi független, valódi Magyarország hagyománya »Semmit tőlünk, nélkülünk (nihil de nobis sine nobis).«

12. §. *A magyar nyelvről.* A magyar képviselőház nyelve kizárólag és egyedül magyar, csakis Horvátország képviselői szólhatnak horvátul. És ez igen természetes is; mert Magyarország nem a nemzetiségek szövetsége, de Magyarország; a képviselők törvényeink szerint nem kerületi képviselők, de országos képviselők; az ország lakosainak 60 százaléka magyar, a magyar nyelvet minden művelt ember érti, a többit nem. Az országgyűlés nyelve magyar lévén, a ház elnöke köteles minden más nyelvű kérvényeket, folyamodásokat, okmányokat, kérelmeket, beadványokat visszautasítani és pedig annyival inkább, mert a képviselőháznak tolmácsa sincs, a ki azokat hitelesen lefordíthatná.

13. §. A képviselőház tanácskozásainak, a képviselőknek, sőt magának a képviselőház palotájának megtámadása szigoruan büntettetik. Ez nem új vivmány, sőt a régebbi időben sokkal inkább meg volt, mint ma, de nem védte egyenlően a nemeseket és városi képviselőket, a büntetésnél egyenlő mértékkel szerepelt a nemes és a követ megsértése. Az 1507—12. Az országgyűlést megtámadó, tagjait megverő, megsebesítő, az országgyűlés elé idéztessék, az országgyűlés hűtlenségbe marassza el, a hűtlenség büntetése birtok és jogvesztés.

A törvényt azomban, mely nemesekről szólván, a

jelen viszonyokra nem is alkalmazható, módosította az 1723: 7., mely a biráskodást a királyi táblára ruházza, a rágalmazókat 200 forinttal bünteti, a verekedőket, sebesítőket nagyhatalmassági bűnben marasztalja el, a gyilkosokra vagy a gyilkosság intézőire halálbüntetést szab. A nagyhatalmaskodás büntetése fejkáltság vagy fejvesztés volt, erre ítéltetett a nemes megverője, megsebesítője, megölője, itt tehát ismét a nemesség szerepel, miután tehát a nagyhatalmassági czim és a büntetés, tudniillik a fejkáltság módozata elavult: az ma alig alkalmazható.

A képviselőházat erősen biztosítja az 1878: V. 152., mely lázadásnak jelenti ki oly csoportosulást, mely az országgyűlést, annak valamelyik házát hivatásának szabad gyakorlatában fenyegeti, vagy reá erőszakot gyakorol; büntetése 10—15 évig terjedhető államfogság.

14. *A képviselőt választó kerületekről, a választásról, a képviselők jogaikról és biztositékaikról.*

1848-ig jogilag Magyarországot a nemesség, királyi városi polgárok, a székelyek, szászok képezték, az országgyűlésekre is ezek küldtek követeket, a városok azomban csakis látszólagos alkotmányos jogokkal bírtak, mert midőn a nemesség törvényhozási jogát személyesen gyakorolta, a városok és székelyek követeket küldtek, később, midőn a nemesek megyénkint követeket küldtek, az összes városok szavazatát egynek vették; a székelyeknek befolyása fagyponton állott, mit mutat a következő hatalmi tény, melyet egy székely követ ellen az országgyűlés elkövetett: Egy Székely követ birtokát egy Bánfy elfoglalta, a székely perelt, de az ügy nem haladt; a székely követ lett és az országgyűlésen saját ügye mellett fel-

szólalt, az országgyűlés a követet bitófához köttette, szalmakoszorúval feldiszipolta és megvesszőztette.

A nemesek, székelyek és szász választók száma 530,000-re tehető, ezeken kívül voltak még a királyi városok kevés választó polgárai; — 1848 előtt a születés adta a jogot, a legszegényebb nemes épen oly szavazati joggal birt, mint herczeg Eszterházy. 1848 a születési minősítvány helyett a nemtelenekre a vagyon-minősítványt hozta be, de egyszersmind meghagyta a nemeseknek, székelyeknek, szászoknak képviselőválasztási jogát, a valódi democraticus elemet a szegény nemesek és székelyek képviselték; a népből választási joggal csak azon magyar honosok birtak, kik falun $\frac{1}{4}$ rész urbéri telket vagy ennek megfelelő földbirtokot birtak; a kereskedők, gyárosok, legalább 1 segéddel bíró kézművesek, kik földbirtokukból vagy tőkéjükből 100 forint jövedelmet mutattak ki; a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akademiái művészek, tanárok, a tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők, iskolatanítók, eddigi választópolgárok, ha 20 évesek, atyai, gyámi, gazdai hatalom alatt nincsenek, hűségtelenség, csempészet, rablás, gyilkosság, gyújtogatás miatt fenyték alatt nincsenek. Választható mindazon választó, ki 24 éves elmúlt, magyarul tud, a választók névsorába be van írva. Ezen törvényt szigoruan csak 1848-ban tartották meg, mert 1861-ben és utána mindazon magán- és közhivatalnokokat bevetették, kik 100 forint biztos fizetéssel birtak. Az ezen alapon összeírt választók 1872-ben 800,000-en voltak. A népből tehát levonva a tisztesbek sorába tartozókat, hivatalnokokat, a népbüli választók alig tettek 220,000-et. Az

1874-iki törvényhozás megirigyelte a nemesek, polgárok választási jogát és megsokalta a nagy számot és régi jogon csak azoknak hagyta meg, kik az 1872-iki választók összeírásába régi jogon iratták be magokat; általában kimondta, hogy a választási jogokat csak azok gyakorolhatják, kik a választást megelőző évi adójokat kifizették.

Az 1848-iki törvényhozás 446 képviselő-kerületet alapított, ebből azomban a horvátokkal kötött egyezség alapján levonul 36, de hozzájön a Magyarországhoz csatolt képviselő, az erdélyi részek 8 szaporulat, Pesten 1, vagyis az összeg ma 420. A kerületek felosztása azomban nagyon aránytalan, mert van oly kerület, melyben 112 választó van és ezzel szemben van olyan, hol 7000-et is meghalad a választók száma.

I. Képviselő tehát az lehet, ki magyar polgár, magyarul beszél, 24 éves, választói minősítvénynyel bír, a választók névjegyzékébe az ország valamelyik kerületében jogérvényesen be van vezetve, nem veszteget, a választást megelőző évben adóját lefizette; a választókerület által törvényesen megválasztott, a képviselőház által választása igazoltatott.

II. A képviselőség tartama 5 év, ha azomban képviselői 3 hónapi napidijai le vannak foglalva és azt a meghatározott időben (a harmadik hónap utolsó napjáig) le nem fizeti, a ház elnökének jelentésére a képviselőház elmozdítását kimondja és a választást elrendeli. Fizetése 5 ezüst forint napidij és 800 forint szállásbér, a szállásbér le nem foglalható.

III. A képviselő a országgyűlésen mondott szavaiért feleletre nem vonható. Az 1791. törvény 770 éves

jogerejü szokás, mely törvényes erővel bír, miután a jó szokások megtartására minden király megesküdött, legutóbb felséges Ferencz József királyunk is megesküdött. A képviselőnek ezen joga azomban csakis az országgyűlésen, a bizottságokban, a delegatióban mondott szavaira és beszédére terjed, és minden máshoz mondott szavaiért, mint akármely más polgár, feleletre vonható, sőt törvényesen el is ítélhető.

900 éves alkotmányos életünkben csakis három eset fordult elő, melyben az országgyűlés tagjai megsértettek. Először a II. Béla király által Aradon tartott országgyűlésen, midőn a királyné elégtételt kért azok ellen, kik a király megvakítását Kálmán királynak tanácsolták és Kálmán királynak ítéletét a gyermek hercegen végrehajtották. A királyné kesergő panasza és a jelenlevő király nyomora által felbőszült nemes urak, mellőzve a hosszas peres eljárást, a vádlottakat a helyszínen felkoncizolták. — A második eset Ónodon történt, midőn a hazaáruló Árvamegyének áruló követi Okolicsányi és Rakovszky a szövetséget és fejét Rákóczy Ferenczet hazugan vádolták; ekkor a hóhér szerepére gróf Bercsényi és Károlyi Sándor vállalkoztak, az egyiket agyonvagdalták, a másikat halálosan megsebesítették. Elméletileg véve az ónodi gyűlés nem volt országgyűlés, tényleg azonban ezen gyűlés az országgyűlés minden kellékével birt, mert a koronás király harczban állott a nemzettel; minden becsületes hazafi, megye és város a szövetséghez tartozott. Az erőszakos cselekményt menti az, hogy a panaszkodók a gyűlést megelőzőleg már mint osztrák kémek és kerítők működtek. A harmadik eset

I. Ferencz király alatt 1807-ben történt Pozsonyban. Báró Vay tábornok, mint felsőházi tag, egy kérdésben a kormány ellen nyilatkozott, a király ezért a tábornokot elcsapta. Ezen cselekmény az egész alsóházat felbőszítette; a nádor látva a kezdődő vihart, a királynál közbejárt és a király báró Vayt a tábornokságba visszahelyezte.

4. *A képviselő elleni eljárás politikai, bünvádi, rendőri, fenyítő, kihágási, sajtóügyekben.*

A bíróság a bevett szokás szerint, az előszámlált ügyekben a beadott vagy folyamatban levő keresetét, csakis azon esetben tárgyalhatja, ha a háztul a per folytathatásának engedélyét divó szólam szerint a képviselő kiadatását kikéri és a ház az engedélyt kiadja. A ház a dolog érdemébe nem avatkozik és nem avatkozhat, mert a képviselőség nem kiváltságos állás, a törvény előtt mindenki egyenlő. A bíróság maga körében teljesen független, senkinek alá nem rendelt testület, a képviselőház tehát csakis azt vizsgálja meg, valjon a kereset nem alkotmányellenes politikai zaklatás-e, és ha nem az, akkor a kiadást meg nem tagadhatja. A háztul a bíróságnak a képviselő ellen kiadatást kell kérni még azon esetben is, ha a kereset a képviselőnek megválasztása előtt indított meg, és végleges ítélet által eldöntve nincs. A kiadásnak természetes folyománya az ítélet végrehajtása, erre tehát az engedelem kérés felesleges, azon esetben azonban, hogy ha a képviselő szabadságvesztésre ítéltetett, vagy becstelen vétségben vagy bűnben marasztaltatott el, a legfelsőbb bíróságnak a képviselőházzal az ítéletet közölni kell, az első esetben azért, hogy a kerület képviseltetéséről gondoskodják, a második eset-

ben azért, hogy az ily salaknak társadalmi utoni kisép-réséről intézkedjék.

5. *A képviselő személyének sérthetlenségéről.*

Régi törvényeink az országgyűlés tagjait igen tisztelték, Ulászló alatt az országgyűlés tagjait az országgyűlésen megverő vagy megsebző, birtokvesztéssel büntettetett, ítelt felette az országgyűlés. III. Károly törvénye már enyhült, az országgyűlés tagjait és a család tagjait az országgyűlésnek helyén vagy ülésén rágalmazókat 200 frttal bünteti, a verekedőket és sebesítőket nagyhatalmassági bűnbe marasztalja el, mely birtokvesztéssel járt, de Verbőczy szerint a birtok a törvényes közbecsen visszaváltathatott, mindenestre igen terhes büntetés volt; a gyilkosokat vagy a gyilkosság intézőit halállal büntette, de a nemesek gyilkosai is így büntetettek, tehát ezen bűnért a büntetést nem fokozta. Ezen két törvény elméletileg ugyan jogérvényes, mert a törvényhozás nem törülte el, tehát törvény, ő felsége hitlevelében és esküjében az ország minden törvényeinek megtartására és megtartatására magát kötelezte, gyakorlatilag azonban ezen törvények elavultak és nem alkalmazhatók. Nem az első, mert ez nem követekről és képviselőkről szól, fenn nem tarthatók, mert ez az országgyűlést és tagjait megsértőket, mint hűtleneket rendeli megbüntetni, a hűtlenség Ulászló alatt birtokvesztéssel volt büntetendő. Jelenlegi törvényhozásunk azonban, igen helyesen, a birtokvesztést beszüntette, nem másodszor azért, mert a büntető törvény III. fejezet 142—152-ig szóló szakaszaiban a hűtlenség eseteit elősorolja, de kihagyta az Ulászló törvényének tárgyát; tehát miután ezen cselekmény

a hűtlenség eseteiből kimaradt, törvényerővel nem bír, sőt már III. Károly idejében sem birt, mert 1723-ban külön, ettől eltérő törvény hozatott, ezen 1723: 7. törvény az országgyűlés tagjai megsértését, megsebesítését a nagyhatalmaskodás rovatába helyezi és a szerint kívánja büntettetni. Ezen törvény azonban szinte nem alkalmazható, mert Ferencz alatt a nagyhatalmaskodási bűnczim eltöröltetett, ezen bűn büntetése birtokvesztés volt, de a birtok a hármaskönyvben előforduló becsáron visszaválthatatott; ma tehát ez nem alkalmazható, mert a nagyhatalmaskodási bűn és büntetése, a birtokkobzás, a hármaskönyvben megalapított közbecsár eltöröltetett.

A képviselők megtámadói ellen tehát csakis a büntető-törvénykönyv 1878: V. 163. §-a alkalmazható, mely 3 évig terjedhető börtönnel bünteti azt, ki az országgyűlés, a delegatio tagját hivatások gyakorlatában erőszakkal vagy fenyegetéssel megakadályozni törekszik és őt valamely cselekmény megtételére vagy elhagyására kényszeríteni akarja. 3 évig terjedhető börtönre büntethetők a katonai és polgári örök, a vaspályák és távirdák felügyelői, szolgák, a rendőrség, a csőszök, az erdő- és folyamfelügyelők, gátőrök, vadászati felügyelők elleni erőszak és fenyegetés. A büntető-törvénykönyv tehát az országos képviselőt és főrendet egy sorba helyezi a falusi csőszszel, bakterrel és közönséges rendőrrel, de ezen nevetséges büntetés is a képviselő- és főrendnek törvényhozási minőségbeni működésének idejéről szól, azután vendéglőben, kávéházban a legutolsó lámpagyújtogató, csatornatisztító, rongyszedő, kanász felpofozhatja, farba rughatja, megkorbácsolhatja a nélkül, hogy egy képviselő

vagy főrend elleni ilynemű merénylet nagyobb beszámítás alá esnék. Elösmerem a jogegyenlőség jogosságát, melynélfogva egyesek mai nap kiváltsággal nem bírhatnak, kell azoniban, hogy azon testület, mely a nemzet felségét képviseli, kimagasló állást birjon és tagjai mindennemű megtámadások, üldözések ellen biztosítva legyenek; azt pedig csak úgy érhetjük el, ha a képviselőt és főrendet a közhelyeken bántalmazókat és szidalmazókat a törvény nagyobb és kellő büntetéssel sújtja. Kell ezt tenni szemben a hatalommal, szemben az utczával és tekintettel a társadalomra. A mai társadalmi viszonyok közt a kit felpofoznak, megvernek, összegazembereznek, a társadalom, ha elégtételt nem vesz, köréből kizárja; de a jelenlegi társadalmi szabályok és szokások szerint művelt ember vivhat-e párbajt egy hordárral, kanászszal vagy csatornatisztítóval? Kétségtelenül nem, mert a világ fogalmai szerint ezekhez sok piszok fér, tehát a pof megmarad; a bíró, ha egyénileg vagy politikailag a képviselővel ellenszenvez, a pofozót elmarasztalja 15 napra, mert a törvény szerint egy napra is elítélheti, az áldozat megunva a társadalom gúnyát és lenézését, hazavonul, — ezen aljas üzelmet felhasználhatja a kormány a kisebbség ellen, fel a bukott ellenfél a szerencsés vágytárs ellen, a söpredék pedig képviselőpof-üzletetet fog alapítani, de ha a többség vagy egyes gazok a kisebbség ellen ily gazüzelmeket folytatnának, a kisebbség, a többség a kormány ellen felhasználhatná az ifjúságot és a népet, mely a kisebbség mellett van, és beteljesednék azon adoma, ha te ütöd az én zsidómat, én is ütöm a te zsidódat. Erre azt lehet mondani, ha eddig nem volt

igy, miért legyen ezentúl másképen, — nem volt, mert a közönség azt hiszi, hogy a képviselők megbántása erősen büntettetik, fél tehát a büntetéstül, míg ha a törvényhozás tagjait új törvénytől nem biztosítja, értesülve a helyzettről, a szenvedélyek árja könnyen megindulhat. De ha mindez soha meg nem történnék is, a nemzet méltósága, a szabadság érdeke megkivánná a képviselők, sőt a főrendek biztosítását is, mert a megbízottak megsértése visszaesik magára a megbízóra vagyis a nemzetre, nyomorult ember az, ki, ha tüle függ, megbízottját a támadás ellen biztosítani nem akarja, — szükséges ez, mert a képviselő és főrend nyíltan, határozottan az ország jogait csak akkor védheti meg, ha a hátszegetti támadások ellen biztosítva van, kinek, hátra is kell nézni, annak állása bizonytalan, előre nem haladhat, — biztosítani kell végre azért is, mert az éles pártoskodás, a vesztegetés által alakult képviselőház iránti bizalom nagyban sülyedt, ha a nagy közönség értesül arról, hogy a képviselő a csőszszel, a gátörrel a biztonság, közfogalmak szerint a tekintély egyenlő magaslatán áll, a tisztelet és bizalom még inkább sülyedni fog, mert a magyar nemzet democraticus intézvényeink daczára a tekintélyt még ma is bálványozza, általában a mely nemzet önmagát nem tiszteli, azt senki sem becsüli és az ily nemzettől sem félni, sem szövetségére építeni nem lehet; más részről eltekintve a politicalai czélszerűség, a nemzet felség tagadhatlan követelményeit, be kell ösmerni, hogy a képviselőházban az értelmiség színe, virága bent van és az avatottak közül csak is kevesen maradtak ki és hogy ennek daczára a parlamentarismus igen kevés sikert tud

előmutatni, ennek nem az intézmény az oka, de más személyi okok, melyeknek megvilágítása munkám keretébe nem tartozik.

6. *A képviselőválasztásról.*

A képviselőválasztás vezetésével az 1848-iki törvény, igen helyesen a vármegyét, királyi városokban és szabad kerületekben a városi, kerületi tanácsot bizta meg és a belügyminister ellenőrzése alá helyezte, ezen hatóság a törvényben megalakított kerületek száma szerint alkotta meg a közgyűlést, a kerületeket és jelölte ki a kerület főhelyét, és a többi teendők foganatosítására az egyik alispán elnökelete alatt az összes kerületek választóiból központi bizottságot választott és pedig úgy, hogy abban minden kerület képviselve legyen és kellő arányban a községnek előjárói is részt vegyenek; a központ érintkezett a belügyministerrel. A központ a választók összeírására 3 tagu bizottságot küldött ki, kik a kerület főhelyén székelték és beírták a kitűzött határidőben jelentkezőket, a központ ítélte a felszólamlásokban, tűzte ki a választási határidőt és kinevezte a jegyzőt és elnököt, az összeírásokat felküldte a belügyministerhez.

Alig hozatott meg a törvény, már is a megyék és belügyminister önkényesen megváltoztatták; elsősorban főhiánya volt a vesztegetés megbüntetésének kimaradása. Pestmegye már 1861-ben megváltoztatta az összeírási eljárást, 6-os bizottságot nevezett ki, melyből 3 faluzott, 3 pedig a székhelyen maradt és összeírta a székhely és szomszédos községek választó polgárait, s azokat, kik a faluzó bizottságnál magokat be nem irathatván, a székhelyen jelentkeztek; ezen rendszert több megye el-

fogadta, ez ugyan czélszerű volt, mert némely megyékben a kerületek igen hosszúak, némely kerületben az utak sáros időben járhatlanok, más megyékben némely községek annyira a hegyek közt fekszenek, hogy azokbul csak nagy áldozattal lehet kijutni, a központot oly helyre kellett kitüzni, hol a nagyszámu több ezerbül álló választó sereg megférhessen és elkülönithető legyen, Pestbe az abonyi kerületben vannak községek, melyek a központtól 64—70 kilométerre fekszenek. A változtatás tehát czélszerű, de törvénytelen volt, mert a törvény ellenkezőt parancsolt, a törvény megváltoztatása pedig nem megyei, de törvényhozási jog. A törvénytelenységbe a megyéket követte az első belügyminister, mert 100 számra hozta be és törölte ki a választókat. A 73 és 74-iki törvények sokat és czélszerűen változtattak, az első a szegény, erővel becsempészett iparosok közül sokat kitörült, a nemesi szavazatjogot eltörölte, a másik a három évi összeírás helyett behozta az évenkénti faluzó hivatalos összeírást, ennél már a szavazónak nem kellett jelentkezni, a vesztegetést részben erősen sujtotta, részben azomban tárt és biztos ajtót nyit a vesztegetőnek. Ugyanis azon jelölt, ki egy gyufát vagy mogyorót ad vagy maga vagy megbízottja által a szavazónak vagy családjának, mint vesztegető nem igazoltatik és a törvény megbünteti mind a vesztegetőt, mind az ajándékot, a jutalmat elfogadót. Ha egy földbirtokos neje, gyermeke a jelöltrei szavazási díjul használatra kukoriczaföldet, rétet vagy bármi más anyagi előnyt biztosít, megbüntetik; ellenben a képviselő nyiltan, tetszés szerinti fuvarbért ajánlhat fel, ha szorul a kapcza, ígérhet egyénenként fuvarba 100 vagy ezer forintot

és a fuvarbért megajánlhatja minden választónak, mert a törvény nem szabályozza azt: hány embert illet meg egy szekér. A földet vagy más előnyt ígérő ur nem maga, de tisztje által ígértet, ki a gazdasági ügyeket különben is intézi. Ha az árucikkek biztosítani akarják magukat, az okosabb maga elé sem ereszti, de az inas által egyszerűen a tiszthez utasítja. A félenkebb új birtokos maga elé ereszti, de még mielőtt beszélnének, ha földet akarnak, tisztjéhez utasítja, ő tudja, hol a föld, hogy szokták kiadni, ezt a polgár megérti; a vesztegetésért a birtokost nem lehet megbüntetni, legfeljebb a tiszt esik el szavazatátul; egy szavazat, szemben a nagy nyereséggel, semmi. A fuvarrendszer a vesztegetésnél azért is előnyösebb, mert a választásoknál a főbb kortesek többet loptak, mint a mennyibe a torok került; a kortesek lopását azomban ellenőrizni nem lehetett, mert a lopás az üzlethez tartozott. Ma azomban a jelölt fejenként kiszámítja a fuvarbért, felét előlegezi az ivásra és napi díjra, a felét pedig kifizetteti a helyszínén.

7. *A képviselő jogairól.*

A képviselő elnököt, alelnököket, jegyzőket, háznagyot, a delegatio tagjait, szakbizottságokat választ, a házszabályok szerint a királyi trónbeszédre választ ad be, határozati javaslatokat, törvényjavaslatokat nyújt be a kormányhoz és egyes miniszterhez a kül- és belpolitikáról, és mindennemű köz- és kormányzati ügyekről, eseményekről kérdéseket (interpellatio) intéz, melyre a miniszter tárgyilagosan válaszolni tartozik. Minden törvényjavaslatához általában egyszer és minden szakaszhoz egyszer, indítványozó kétszer szólhat, ezenkívül meg beszélhet személyes kérdésben, félreértés esetében szavai meg-

magyarázására is felszólalhat, minden ügyben felelősség nélkül meggyőződése szerint, s ezért kerületétől sem vonatkozhatók felelősségre. Az ország pénztárából a ház együtléte alatt 5 forint napidíjat és 800 forint évi lakbért huzott, mely jelenleg 3000 forint évi fizetésre változtatott át.

8. *A képviselő kötelességeiről.*

A képviselő köteles Budapesten lakni, köteles minden ülésen megjelenni, — miután napidíjas, ha magán ügyei miatt hosszabb időre el akar távozni, köteles ezt az elnöknek bejelenteni és a háztul távozási engedélyt kérni, melyet ha a ház meg nem ad, távolléte alatti napidíjainak utalványozását megtagadhatja; távozási engedélyt kell azoknak is kérni, kik a kormánytul a képviselőséggel összeférhető vidéki megbízást kapnak. A képviselő a kormánytul függő hivatalt nem vállalhat, nem lehet megyei, városi tisztviselő, nem lehet oly magánvállalat hivatalnok, mely a kormánnyal elszámolási viszonyban állt, nem lehet tényleges szolgálatban lévő királyi és császári katona, ha a képviselőséggel összeférhetlen állást fogad el, köteles az országos képviselő állásról lemondani, államnérlő azonban lehet. Ha miniszter vagy államtitkár lesz, le kell mondani kerületéről, ujonnan azonban képviselőnek megválasztható, ezt ugyan nem rendeli a törvény, de parancsolja a tisztesség, a divó parlamenti illem és szokás. A képviselő beszédjeiben köteles a vita tárgyánál maradni, ha idegen téren csapong, az elnök megróhatja, és ha felszólalásának sem enged, az azon napi szóllás jogát tőle elvonhatja. A képviselő a szónok szavába nem vágthat, a beszéd alatt hangos megjegyzéseket nem tehet, beszédjében sértő durva kifejezéseket a király,

a kormány, a felsőház, képviselőház, képviselő társai ellen nem használhat, ki ezek bármelyikével gorombásodik, a képviselőház méltóságát sérti meg. A magyar országgyűlések a nemzet méltóságának érzetével minden időben birtak, az újabb időben csakis két ilyen esetről van tudomásunk; az első V. Ferdinánd uralma alatt történt, midőn egy győri kanonok a kerületi ülésben a szónokló Beöthy Ödön képviselőnek közbekiáltott »nem igaz«; a követi tábla méltó megilletődéssel fogadta ezen durvaságot, a kanonok visszavonta szavait és a követi táblától ünnepélyes bocsánatot kért. A második az 1872-iki országgyűlésen történt, Csernaton Lajos képviselő ezt mondta: »midőn az ország deficitben van, a ministerek sem urodalmakat nem vehetnek, sem házakat nem építhetnek«. Gróf Lónyay Menyhért miniszterelnök magára vette a czélzást (bár minisztersége alatt sem urodalmat nem vett, sem házat nem épített, s az összes ministerek közt a házépítés kellemeivel csak Kerkápoly miniszter foglalkozott), a vita keserű személyeskedéssé fejlődött, a ház többsége ezen méltatlan, indokolatlan támadáson haragra gerjedt, az ülést fel kellett oszlatni, s több napi értekezlet után Csernaton Lajos a ház méltóságának megsértéseért alázatosan bocsánatot kért. Csernaton személyeskedése képezte Lónyai bukásának kiindulási pontját, a siker hódított, a botrányt ismételték, a büntetés azomban elmaradt, a botrány eltürése azomban nem kiváltság, és a ház büntetési jogát nem törölte el.

3. A főrendiházról.

A magyar országgyűlésnek és képviselőháznak egyenjogú tényezője a főrendiház.

Törvényhozási tekintetben a főrendiház mindazon jogokkal bir, mint a képviselőház, az évi költségvetés megerősítés végett a király elé csak akkor terjeszthető, ha a főrendiház elfogadta. A költségvetést a főrendiház egészben is visszavetheti, törléseket, módosításokat tehet, ez esetekben azonban a költségvetés megváltoztatott tételei a képviselőházhoz újabb tárgyalás végett visszaküldetnek, a képviselőház által elfogadott mindennemű törvényjavaslatok tárgyalás és elfogadás végett a főrendiházhoz átküldetnek, azokat vagy elfogadja, vagy módosítja, vagy elveti, a módosítások tárgyalás végett a képviselőházhoz visszaküldetnek, a királyhoz megerősítés végett csak a két ház által elfogadott javaslatok terjeszthetők fel. Eddig a kormány által mindennemű törvényjavaslatok, első sorban a képviselőház elé terjesztettek, általában a törvényhozás terén a kezdeményezést a képviselőház gyakorolta, törvényeink szerint azonban először csak az évi költségvetés és országos számadások terjesztendők a képviselőház elé, minden más törvényjavaslat, úgy a kormány, mint a főrendiház bármely tagja által a főrendiháznál is kezdeményezhető és tárgyalható és ha elfogadtatott, tárgyalás végett a képviselőházhoz átküldendő.

A főrendiház tagja kérdéseket intézhet a minisztériumhoz és miniszterhez minden bel- és külpolitikai és kormányzati, hatósági, testületi, felekezeti, közerkölcsi, társulati, egyéni ügyekben, mindezen kérdésekre a minisztérium vagy miniszter válaszolni tartozik, vagyis a főrend mindazon jogokkal bir, mint az országos képviselő.

A főrendiház elnökét és alelnökeit a király nevezi ki, az elnöknek, a háznagynak és a többi tisztviselőnek fizetését a ház állapítja meg, minden országgyűlésre a ház tagjai közül háznagyot maga választ, szabályait a ház alkotja, tagjait a ház igazolja, tanácskozási és biztonsági tekintetben a főrendiház mindazon jogokkal bír, mint a képviselőház, a főrend azon személyi biztosítékot élvez, mint az országos képviselő, az országgyűlés tartama alatt a bíróság politikai, bűnvádi, fenytéki, kihágási, rendőri sajtóügyekben a főrendet, a főrendiháztul kikéri és kiadatása felett a főrendiház határoz, a kiadást azomban csak zaklatás esetében tagadhatja meg. A tanácskozás nyelve, a horvát tagok kivételével kizárólag magyar.

A főrendiház tagjai.

1. A magyar királyi uralkodóház teljes koru főhercegei.

2. A 885. és 886-iki törvényben megnevezett hercegi, grófi, bárói családok tagjai és örökösei. A főrendi ház tanácskozásaiban a magyarok közül csak azok vehetnek részt, kik egyedül vagy velök egy háztartásban élő feleségek és gyermekeik vagyonát is odaszámítva, a magyar állam területén oly földbirtoknak telekkönyvi tulajdonosai és haszonélvezői vagy életfogytiglan haszonélvezői, vagy oly családi hitbizomány birtokosai, mely után és a birtokon levő ház után egyenes állami adóban legalább 3000 osztrák értékű forintot fizetnek.

Azon az 1886. megnevezett családok tagjai, kik 3000 forint adót nem fizetnek, a főrendiháznak törzs-

jogával bírnak ugyan, de ezen jogokat a jelenleg élők, vagy örökösök csak akkor gyakorolhatják, ha három-ezer forint egyenes állami földadót fognak fizetni.

Azon a 886. törvényben megnevezett idegenek, kik más állam törvényhozásának is tagjai, magyar főrendiházi jogaikat csak azon esetben gyakorolhatják, ha a más állambani törvényhozási jogaikról lemondanak és magyarországi birtokuk után 3000 forint egyenes állami földadót fizetnek, különben örökös joguk nem szűnik meg, de szünetel.

A király a főrendi jogot az elősoroltakon kívül magyaroknak és idegeneknek adományozhatja, de csakis a ministertanács ajánlatára, az idegennek adott főrendi jog csak akkor érvényes, ha azt a magyar törvényhozás is elfogadja. A kinevezett tagok és örökösök főrendi jogaikat csak azon esetben gyakorolhatják, ha 3000 forint egyenes állami földadót fizetnek magyarországi földbirtokuk után.

3. Méltóságaik és hivatalaik után, méltóságaik és hivatalaik tartama alatt főrendek: az ország zászlóssai, a pozsonyi gróf, a két koronaőr, a fiumei kormányzó, a királyi curia elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi tábla elnöke.

A római catholicus és a görög catholicus egyház következő nagyjai, és pedig:

Magyarország hercegprimása, az érsekek, megyés püspökök, a nándorfejevári és tinnini (Knini) felszentelt püspökök, a pannonhalmi főapát, a jászói prépost, az auraniai perjel. — A görögkeleti megyés püspökök, a roman metropolita, a szerb patriarcha.

A reformatusok hivatalban 3 legidősebb püspöke, 3 hivatalban legidősebb gondnoka. — Az ágostai hitvallásuaknak hivatalban legidősebb 3 püspöke, az egyetem felügyelő és hivatalban legidősebb 2 felügyelője. — Az unitáriusoknak legidősebb püspöke vagy főgondnoka.

4. A király által a minister tanács ajánlatára élethossziglanra kinevezett tagok. Ezek száma alakuláskor 30-nál több nem lehet, fokozatosan évenként kinevezhető.

5. Összesen azonban 50-nél több nem lehet.

5. A főrendi jog gyakorlatátul elesett főrendi tagok 50 választotta, ezek egyszer és mindenkorra most választatnak; ha elhalnak, vagy képviselő állást foglalnak el, vagy az örökös tagok sorába lépnek, megüresedett helyek nem töltetnek be. A választottak a főrendiháznak élethossziglan tagjai.

A főrendiház tagsága megszűnik a zászlós uraknál, a Curia elnökeinél, primásnál, patriarchánál, metropolitánál, apátoknál, ha ő felsége által állásoktól elmozdítatnak, vagy leköszönnek; a reformatusok, lutheránusok, unitáriusok gondnokaiknál, püspökeiknél, ha felekezeteik által elmozdítatnak, vagy leköszönnek. Ugy az elősoroltak, mint az élethossziglanra kinevezett és választott tagsági jogát elveszti, ha a bíróság által fegyházra, börtönre ítéltetett, ha nyereségvágyból eredő büntett miatt elítéltetett, ha állampolgári jogát elvesztette.

Az örökös főrendeknél a jog minden eshetőségek közt megmarad, a jog gyakorlata azomban szünetel azon esetben, ha az illető vagyona megfogyván, 3000 frt egyenes állami földadót kimutatni nem képes, ha csőd alá esik, ha gondnokság alá helyezik, ha képviselőiséget vállal, ha a

rendes bíróságok által politikai jogai felfüggesztésére ítéltetett. Személyére nézve elveszti, ha a rendes bíróságok által fegyházra, illetőleg súlyos börtönre ítéltetett, vagy ha nyereségvágyból eredő büntetett vagy vétség miatt elítélték, ha az állampolgárságot elveszti.

A felsőházi jogokat csak azon honpolgár gyakorolhatja, ki 24 éves és magyarul tud. A főrendiházi tagsággal minden összefér; lehet katona, hivatalnok, bíró, állami vállalkozó, magánosok és testületek mindennemű hivatalnoka.

A főrendiház bíraskodik a képviselőház által felelősségre vont kormány vagy egyes miniszterek felett.

Általában a főrendiház és főrendek majdnem mindazon jogokkal és biztosítékokkal bírnak, mint a képviselőház és képviselők, a jog gyakorlatára nézve csak kettőben térnek el és pedig:

1. a főrendiház a költségvetéshez és számadásokhoz csak akkor szólhat, midőn a képviselőház azt elfogadta. Ha a képviselőház tehát azt elveti, miután költségvetés nélkül kormányozni nem lehet, a kormánynak, habár a főrendiház bizalmát bírja is, vagy le kell mondani, vagy fel kell az országgyűlést oszlatni. Viszont, midőn a költségvetés a főrendiházhoz felterjesztetett, ha a felsőház a kormány iránt bizalmatlan, visszavetheti, és ez esetben a kormánynak le kell mondani, mert a költségvetés érvényéhez a felsőház elfogadása is elmulthatlanul szükséges; de ha az idő engedi, a képviselőház a főrendiházhoz ismételve felküldheti. A kormány, ha a főrendeknél az ellenzék nem rendkívüli és a király bizalmát bírja, pártjából a király által örökös főrendeket neveztetethet ki.

2. A ministeri felelősség végrehajtásában ellenben a főrendiház hatásköre erősebb, mint a képviselőházé, mert a főrendiház ugyan a ministerek ellen felelősségi keresetet nem indíthat, mert ez a képviselőház joga, de a főrendiház bíraskodik, ennélfogva az országos képviselők akaratát amikor és ahányszor tetszik, kijátszhatja.

A főrendiház az országos törvényhozásnak a képviselőházzal egyenjogu tényezője, ennélfogva míg az országgyűlés tart, a király a főrendiházat különlegesen sem fel nem oszlathatja, sem üléseit fel nem függesztheti.

A főrendiház tagja, királyi meghívó-levéllel hivatik meg és ha a ház által igazoltatik, ezentul meghívó-levél nélkül jelenik meg, a ház elnökének meghívására. Az örökös főrendi családok nevei, a főrendi családkönyben vannak hitelesen elősorolva, mely a főrendiház elnöke és jegyzője, a belügyminister és az országos levéltárnok aláírásával és pecsétjeikkel van hitelesítve, az egyik példány a főrendiház levéltárában, a másik az országos levéltárban őriztetik, ezen könyvbe iktattatnak az ezentul kinevezendő örökös főrendek is.

Az örökös főrendi családok:

Herczegek.

1. Szász Coburg Gotha Nándor	utódai
2. Auersperg János Veikard	»
3. Batthyány-Strattman	»
4. Csartorinszky Ádám	»
5. Eszterházy.	
6. Khevenhüller-Mets József	»
7. Heczeg Kinszki Ferencz	»

8. Herczeg Lamberg	utódai
9. Lichtenstein Károly és Miksa	»
10. Lichtenstein János, Ádám, Miksa, Antal, Fülöp,
Hartman	utódai.
11. Lichtenstein József Antal, Flórián, Hartman,
József, Venczel, Lőrincz, Manó, János, Antal	utódai.
12. Lobkovicz Venczel	»
13. Metternich Kelemen	»
14. Odescalky Livius	»
15. Thurn-Taxis Egon	»
16. Schvarczenberg	»
17. Trautmansdorf	»
18. Windisgraetz	»
19. Pálffy	»

Grófok.

1. Almásy.	
2. Althan Kristof Eustach, Farkas Vilmos	utódai
3. Andrássy.	
4. Apponyi.	
5. Auersberg Herbart	»
6. Auersperg Jodok és Kajetan	»
7. Batthyány.	
8. Bekkers József	»
9. Bánfy.	
10. Beleznay.	
11. Benyovszky.	
12. Belegarde Henrich	»
13. Berchtold.	
14. Berényi.	
15. Bethlen.	

16. Bélydy.
17. Bissingen-Nippenburg Nándor utódai
18. Blankenstein »
19. Bolza.
20. Bombelles Mark, Henrich, Károly, Albert.
21. Breuner Miksa Lajos utódai
22. Breuner Sigfrid Kristóf »
23. Buttler János Lajos »
24. Brunsvik.
25. Cavriani Frigyes »
26. Chamarre Alajos János, Antal »
27. Chotek János, Nepomuk János »
28. Creneville-Folliot Károly Lajos »
29. Csáky.
30. Csáky-Pallavicini.
31. Csekonics.
32. Czebríán.
33. Cziráky.
34. Degenfeld.
35. Desewfy.
36. Draskovich.
37. Eltz Kempenich Anselm utódai.
38. Erdődy.
39. Eszterházy.
40. Festetics.
41. Forgách.
42. Gyulay.
43. Gyürky.
44. Hadik.
45. Haller.

- 46 Harrach utódai
47. Horváth-Tholdy
48. Hoyos János Ernő utódai.
49. Hugonnay.
50. Hunyady.
51. Karácsonyi.
52. Kálnoky.
53. Károlyi.
54. Keglevich.
55. gróf Khevenhüller-Mets József, Zsigmond, Frigyes,
János, József, Ferencz, Antal, János, Manó utódai.
56. Khuen-Bélásy Mátyás >
57. Khuen-Héderváry.
58. Kinsky Ulrich >
59. Kinszky Lipót, Ferencz, Ferdinánd >
60. Kinszky József, Ferencz, Ulrich, Fülöp, József
János, József utódai.
61. Korniss.
62. Kottulinszky József >
63. Königsegg-Aulendorf Sigfrid, Károly >
64. Königsegg-Rottenfels Hugo, Károly, Ferencz,
Nándor utódai.
65. Kulmer.
66. Kun.
67. Lamberg Fülöp, József >
68. Lamberg Ferencz, Antal >
69. Mázár.
70. Lazsánsky Károly, Miksa >
71. Lónyay.
72. Majláth.

73. Migazzy Gáspár	utódai.
74. Nádasdy.	
75. Nákó.	
76. Nemes.	
77. Nesselrode Armin Ferencz	»
78. Niczky.	
79. Nugent Laval	»
80. Nyári.	
81. Orsich.	
82. Paar Ferencz Ernő	»
83. Pallavicini Ede	»
84. Péchy.	
85. Pejacsevics.	
86. Pellegrini József Károly	»
87. Pergen Antal	»
88. Porcia János Nándor	»
89. Pongrácz.	
90. Ráday.	
91. Reviezky	
92. Smideg.	
93. Serényi.	
94. Sigray.	
95. Somsich.	
96. Schönborn Anselm Fer. és Fer. Ervin	»
97. Schvarzenberg János Adolf	»
98. Seilern János Frigyes	»
99. Sermage Péter Troilus	»
100. Spanochy Lipót	»
101. Stahrenberg János Richard	»

102. Stahrenberg Tamás Gundaker, Guido, Konrád,
Miksa, Gundamár és Ferencz József utódai.

103. Steinlein.

104. Stubenberg.

105. Szápáry.

106. Széchény.

107. Szecseny.

108. Sztáray.

109. Teleky.

110. Tholdalagi.

111. Toroczky.

112. Tisza Lajos.

113. Török.

114. Vay.

115. Voikfy.

116. Vartensleben.

117. Vas.

118. Venckheim.

119. Zay.

120. Zichy.

121. Tige József utódai.

122. Traun Ferencz Károly »

123. Traun Ernő »

124. Trautmansdorf Zsigmond »

125. Trautmansdorf Miksa »

126. Valdstein Ádám »

127. Vilcsek Henrik Miklós »

128. Vindisgrätz Ferencz József »

Bárók.

1. Ambrózy.
2. Andreanszky.
3. Apfeltreu.
4. Apor.
5. Atzél Lajos.
6. Augusz.
7. Bakonyi.
8. Bálintét.
9. Balassa.
10. Bánfy.
11. Bánhidy.
12. Barkóczy.
13. Bornemisza.
14. Brukkental.
15. Dercsenyi.
16. Diószegi.
17. Döry József utódai.
18. Duka.
19. Edelsheim Gyulay.
20. Eötvös (Sárvári).
21. Eötvös (Vasáros Neményi)
22. Fejérváry.
23. Fiáth.
24. Fischer.
25. Földváry.
26. Geringer.
27. Geramb.
28. Gerliczy.
29. Ghilányi.

30. Győrfy.
31. Petrichevics Horvát
32. Huszár.
33. Inczédy.
34. Inkey.
35. Izdenczy.
36. Jellasics.
37. Jeszenák.
38. Jeszenszky.
39. Józsika.
40. Kemény.
41. Kerekes.
42. Knezsovics.
43. Lipthay.
44. Luzsenszky.
45. Mecséry.
46. Mednyánszky.
47. Mikos.
48. Miske.
49. Nopcsa.
50. Nyáry.
51. Orczy.
52. Pásztory.
53. Perényi.
54. Podmaniczky.
55. Pongrácz.
56. Prandan Hillebrand.
57. Blankenstein Ernő Henrich utódai
58. Eichoff József »
59. Harrach Lenard és Tibold »

60. Fechtig Nándor	utódai.
61. Horeczky Gábor	»
62. Kavanag Balliani Henrich	»
63. Kulmer János	»
64. Léderer Ignác	»
65. Mesnil József	»
66. Ottenfels Gschvind	»
67. Piret de Bihain Lajos	»
68. Prónay.	
69. Puchner.	
70. Radák.	
71. Radocsevis.	
72. Radvánszky.	
73. Rauch.	
74. Rédl.	
75. Révay.	
76. Rosenfeld.	
77. Rosner.	
78. Rukavina.	
79. Sahlhausen.	
80. Shaller Löventhal.	
81. Sennyey.	
82. Sivkovics.	
83. Simonyi.	
84. Splényi.	
85. Stipsics.	
86. Uray.	
87. Vay.	
88. Tomasics.	
89. Vecsey.	

90. Vernhard.
91. Vlasics.
92. Wenkheim.
93. Wodjaner.
94. Wesselényi.
95. Schlehta Wscherd utódai.
96. Schloisnigg János »
97. Schmerzing Antal »
98. Stubenberg Farkas János Vilmos »
99. Tinti Bertalan »
100. Valterskirchen György Vilmos »
101. Veisz Hartvig Bertalan »
102. Windischgrätz Ádám és Gottlieb »
103. Wimpfen Dagobert »
104. Zobek Henrik Dávid »
105. Szentkereszty.
106. Szepessy.
107. Sztojka.

E szerint magyar főrendi joggal 254 család bír, és pedig: herczeg 19, gróf 128, báró 107, ez azomban sokkal több, mert ezen számban három Lichtenstein herczeg emlittetik, ellenben az indigenatus főrendi jog 16 Lichtenstein herczegnek adatott meg, tehát mindezek utódai magyar főrendek. Idegen főrendi család van 119, és pedig: 26 herczeg, 68 gróf és 25 báró.

Ha a törvényekben elősorolt minden Lichtenstein herczegnek van utóda, az esetben a főrendi törzs száma 267 és pedig a honosított idegen 132-vel szemben 135 magyarral. Ezen törvény megalkotásánál tehát igen könnyelműen jártak el, mert egy államcsinynél a felsőházban

a többséget az összbírodalom megalkotására könnyen meg lehetne szerezni a főpapságból, az ujonnan kinevezett labanczokból és a berendelt indigenákból, mert a 3000 frtos adóminősítvény, gyakorlatilag tekintve, nem erős korlát; ugyanis ez 300.000 forintot képvisel, de a birtoknak nem kell adómentesnek lenni, félértékre ad reá minden intézet, egy negyedre tehető a váltóhitel, ha tehát az indigena magyar főrendi jogát gyakorolni akarja, 75.000 forinttal czélt érhet, ez 100 szavazatnál mindössze is 7,500.000 forint; 100 új szavazat pedig, ha ehez 50 új sütetű gróft hozzáveszünk, a felsőháznál többség, és pedig annyival inkább az, mert a történelem nem mutat fel oly esetet, midőn a főrendek felénél több megjelent volna a felsőházban.

A ház megalakulásakor kellő minősítvényt nyel birt 200, és későbbben kineveztetett 8 tag, tehát összesen 208, és pedig következő adóarányban: 17 fizetett egyénenkint 41,000 forinttul 339,000 forintig, 26 fizetett 20,000-tul 37,000-ig, 44 fizetett 10,000-tul 37,000-ig, 68 fizetett 5,000-tul 10,000-ig, 52 fizetett 3,000-tul 5,000-ig. Az összes adó 3.284,000 forint, mi legalább 7 millió holdat képvisel.

A főrendiház hazánkban a democratia vívmánya, a régi, nagy, önálló Magyarország alkotmányának alaptételét a nemesek egyenlősége képezte, az ország bárói fő országos méltóságokat képviseltek, az ország által adott összegeken zászlóaljokat köteleztettek tartani és a honvédelem erős tényezői voltak; az ország nagyjai (mágnások) főispánok voltak, kik a megyéket kormányozták, sem az ország báróinak, sem a főispánoknak hivatala nem volt

örökös; ennél fogva, midőn Német- és Franciaországokban, Angliában a hercegek, grófok, bárók hemzsegek, Magyarországon ezen címeket nem ismerték. Ulászló és II. Lajos alatt hercegnek csakis Corvin Jánost, Mátyás király természetes fiát és Ujlaky Lőrinczet, a bosnyák király fiát címezték; az egyedüli elősmert grófok Zápolya János és fivére voltak; grófnak hívták magokat a Németujváriak, Baziniak, Szentgyörgyiek, a Frangepánok, Zrinyiek, az első a grófi címet a német császártul, az utóbbiak Olaszországban szerezték. — Magyarországon azonban ezen címek birtokosai semmi előnnyel sem bírtak. A Habsburgok a címeket csaléteknek használták és midőn az országgyűléseket az ország szélein tartották, a személyes megjelenésre meghívták a grófokat és bárókat, de meghívtak egyes tekintélyes nemes urakat is. 1608-ba azonban már két házat alkottak. De a főrendiház tagjai nem a grófok, bárók voltak (ekkor még herceg nem volt), de az egyháznagyok, az országbírói, vagyis a nádor, országbíró, tárnokmester, Horvát-Slavin bán, a koronaőrök, a pozsonyi gróf, az országnagyok és pedig a főudvarmester, főlovászmester, a főajtónállómester, a főétekfogómester, a főpinczemester, a főispánok 1608. óta a felsőház törvényeinkben már közjogilag szerepelt, mert ezen törvény a nemes-egyenlőség ellenére ketté választotta a törvényhozó testületet és megalapította az eddig ismeretlen főrendiházat. Az 1687: 1. országgyűlés rendezte a főrendiház tagjainak ülési sorrendjét, és pedig a 10. törvényczikk szerint a nádor után ültek: az országbíró, a bánok, a tárnokmester, az ország bárói (a magyar királyi udvari főméltó-

ságok), a pozsonyi gróf, a koronaörök, az örökös főispánok, főispánok és a többi tanácsosok. Ezen törvényben szó sincs a czimzetes főrendekről; de sem eddig, sem később, a királyok kis számu magyar tanácsosai az országgyűlésen a Habsburg-ház uralma alatt sem ülés-sel, sem szavazattal nem bírtak, a tanácsosok alatt tehát értették a hercegeket (herceg Eszterházy), a grófokat és bárókat. III. Károly óta egész 48-ig divattá vált a czimzetes főurak meghívása. I. Ferencz és V. Ferdinánd alatt már némely indeigenáknak felsőházi jogát is beczikkelyezte az országgyűlés. 1848-iki törvények pedig a felsőházi törvényes jogosultságát világosan elismerték, a családi jog törvényes apjának tehát 1848 tekinthető.

T ö r v é n y e k

az országgyűlésről, a törvényhozás sérthetlenségéről, a költségvetésről, az évi számadásokról, a miniszterek vád alá helyezéséről, a magyar nyelvről, a képviselők és főrendek sérthetlenségéről, a választó kerületekről és választásról, a választási bíráskodásról, a főrendekről, a magyar nyelvről.

1222: 1. Rendeljük: Szent István ünnepét évenként Fehérváron megtartani köteleztetünk, ha csak ebben sürgős ügy vagy betegség által akadályoztatni nem fogunk.

Ha azonban mi meg nem jelenhetünk, a nádor helyettünk okvetlen ott lesz, helyettünk minden ügyeket ki fog hallgatni, és ott minden nemesek tetszések szerint megjelenhetnek.

1495: 26. A király a nemességet az országgyűléseni személyes megjelenésre hívja fel.

1498: 1. Négy évig évenként Szent György napján a Rákoson országgyűlés tartasson, erre minden ország és egyháznagy, minden nemes hivassék meg.

1791: 13. Az országgyűlések az országos és különösen az 1655: 49., 1715: 14., 1723: 7. jelenleg is megújított törvények szerint ő felsége által minden három évbe, vagy ha az ország szüksége és közjava kívánná, hamarabb is tüzessenek ki, melyen az országos karok és rendek akadályoztatás nélkül megjelenhessenek, az ország ügyeit törvényes szabadsággal tárgyalhassák.

1827: V. Ő felsége az ország rendeit biztosítani méltóztatik, hogy az 1791: 13. és más, az országgyűlés tartásáról szóló törvényeket okvetlenül pontosan végre fogja hajtani.

1848: IV. 1. §. Az országgyűlés jövőendőben évenként és pedig Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre az ország rendeit ő felsége minden évben, s amennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hivandók össze.

4. §. 1848-tul kezdve minden harmadik év eltelte után, a következő országgyűlés első évi ülésének megnyitását megelőző hat hét lefolyása alatt, országszerte új képviselőválasztás történik, midőn azok is, kik időközben választattak meg, csak új megválasztás által tartatják meg képviselő helyeiket, és pedig szinte egy országgyűlés három évi üléseire.

5. §. Ő felségének joga van az összejöött évi ülést prorogálni s berekeszteni, sőt az országgyűlést a három év eltelte előtt is felosztatni, és akkor új képviselőválasztást rendelni, de ez utolsó esetben az újabb ország-

gyűlés összehívásáról akképen rendelkezend: hogy az az előbbinek feloszlatásától számítandó három hónap alatt összeüljön.

6. §. Az évi ülés az utolsó évrüli számadásának és következő évi költségvetésének, a miniszterium által leendő előterjesztése s az irántoki határozatnak meghozatala előtt be nem rekeszthetik, sem az országgyűlés fel nem oszlathatik.

10. §. Ülései mind a két táblának ezután is nyilvánosak. A tanácskozásaiban szükséges csend és rend s a hallgatók teljes hallgatagságbani tartása iránt mindenik tábla szabályokat alkot s azoknak végrehajtását elnöke által szigoruan eszközölteti. (Módosítja az 1865/8. X. t.-cz.)

8. §. A képviselőtábla egy elnököt, két alelnököt és jegyzőket tagjainak sorából titkos szavazás útján maga választ.

9. Ugy a táblai, mint a főrendi elnök az ország pénztárából dijt huz.

11. §. A tanácskozást a hallgatóságnak háborgatni nem szabad.

12. Ha egyes hallgató, vagy a hallgatóság a tanácskozást háborgatja és az elnök egyszeri intésének sikere nincs, másodizben a jelen törvényre hivatkozva, az egyes hallgatót, vagy illetőleg a hallgatóságot kiparancsolhatja és annak helyét bezárathatja.

13. §. Ez megtörténvén, a tanácskozás vagy azon nap, vagy később, de mindig a többség határozata szerint nyilván folytatattik.

14. §. A rend és csend fentartása terembiztosok

által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazásával eszközöltetik.

15. §. Az előbbi §-okban említett szabályokon kívül a legközelebb évi ülésben legelsőbbben is mindenik tábla magának rendszabályokat készít, melyekben a tanácskozás módja és rendje s általában a tábla belügye meg fog határozatni, de a melyeknek a szorosabb értelemben vett tanácskozási rendet illető része csak az évi ülések végével s csak a törvényjavaslatok tárgyalásának bevégezése után fog módosíthatatni.

1865/8: X. Az 1847/8: IV. következően módosittatik:

Minthogy az évi költségvetésnek évenkénti megállapítása mindig csak egy évre terjed s újabb megállapítás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet; oly esetben, midőn ő felsége az országgyűlés bármi okbul előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített, s az országgyűlésen e tárgyban határozat hozathatott volna; az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalatassanak.

1844: 2. A törvények ezentul is egyedül magyar nyelven fognak alkottatni és megerősíttetni.

Az országgyűlési nyelv kizárólag magyar lesz; a kapcsolt részek követeinek megengedtetik, hogy azon esetben, ha a magyar nyelvben jártasak nem lennének, a közelebbi hat év alatt tartandó országgyűlésen szavazataikat latin nyelven is kijelenthessék.

1848: V. 3. Képviselőnek választható mindaz, ki választó, ha életének 24-ik évét betöltötte s a törvény azon rendeletének, miszerint a törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes.

1868: XLIV. 1. §. A nemzet politikai egységénél fogva Magyarország államnyelve a magyar lévén, a magyar országgyűlés tanácskozási és ügykezelési nyelve ezentúl is egyedül a magyar; a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó, minden más nemzetiségek nyelvén is hivatalos fordításban kiadandók; az ország kormányának hivatalos nyelve a kormányzat minden ágazatában ezentúl is a magyar.

1507: 12. Ki az országgyűlést megtámadja, tagjait megsebzí vagy megveri, az országgyűlés elé idéztetik, általa mint hűtlen büntetetik.

1723: VII. Az országgyűlés tagjainak és családjainak, az országgyűlést látogatóknak biztosítására elrendeltetik, hogy a méltatlanságoktól, különösen az országgyűlés helyén, mindenki tartózkodjék.

Az ilyesmit elkövetők harmad napra idéztessenek, felettük a királyi tábla bíraskodjék, a rágalmazók 200 frtra büntetessenek, a verekedők vagy sebesítők nagyhatalmassági bűnben marasztassanak el, a gyilkosok vagy a gyilkosság intézői kinos halállal büntetessenek.

1878: V. 152. A csoportosítás, melynek célja:

1. az országgyűlést, annak valamelyik házát vagy bizottságát,

2. a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat, vagy ezek egyikét,

3. a magyar kormányt erőszakkal, vagy veszélyes

fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában akadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, vagy valaminek elhagyására kényszeríteni.

A lázadás büntettét képezi és 10—15 évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

163. §. A csoportosítás, melynek célja valamely hatóságot erőszak, vagy veszélyes fenyegetés által hivataltá gyakorlatában megakadályozni, a hatóság elleni büntettét képezi és 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ha pedig ezt egy személy követi el, három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ugyanazon büntetés alkalmazandó, ha az erőszak vagy fenyegetés a fennebb megállapított célbul, az országgyűlésnek, vagy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságoknak valamely tagja ellen követtetik el.

1848: III. 33. A ministereknek vád alá helyezését az alsó tábla, szavazatainak általános többségével, rendeli el.

34. A bíraskodást a felső tábla saját tagjai közül titkos szavazattal választandó bíróság nyilvános eljárás mellett gyakorlandja, és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg.

Választatik pedig összesen 36 tag, kik közül azomban 12-öt az alsó tábla által a vádpör elévitelére kiküldött biztosok, 12-öt pedig a vád alá vont ministerek vethetnek vissza. Az ekként alakított és 12 személyből álló bíróság fog felettök ítéletet mondani.

1848: IV. 14. A csend és rend fentartása terem-biztosok által, szükség esetében a nemzeti őrség alkalmazása által eszközöltetik.

15. §. Az előbbi §-ban említett szabályokon kívül, a

legközelebbi évi ülésben legelsőbben is mindenik tábla magának rendszabályokat készít, melyekben a tanácskozás és szavazás módja és rendje, s általában véve a tábla belügye meg fog határozthatni, de a melyeknek a szorosabb értelemben vett tanácskozási rendet illető része csak az évi ülések végével, s csak a törvényjavaslatok tárgyalásának bevégezése után, fog módosíthatatni.

1885 : VII. A főrendiház szervezetének módosításáról.

1. A főrendiház tagjai azok, kik

a) örökös jogon,

b) az általok viselt méltóság vagy hivatal,

c) ő felsége a király által élethossziglani kinevezetésök,

d) a Horvát-Slavon országok gyűlése által az 1881 : XV. törvényczikk értelmében eszközölt választás következtében birnak a főrendiházban ülés- és szavazati joggal.

2. Örökös jogon tagjai a főrendiháznak: a felséges uralkodó ház teljes kora főherczegei, — a magyar főrendiházban a tagságra eddig jogosított, nemkülömben az erdélyi nagyfejedelemségben, annak Magyarországgal történt egyesítése előtt, a magyar királyok által grófi vagy bárói czimet nyert mindazon családok 24. évöket betöltött és nagykoru férfi tagjai, kik egyedül, vagy velök egy háztartásban élő feleségek és kiskoru gyermekeik vagyonát is oda számítva, a magyar állam területén oly földbirtoknak telekkönyvi tulajdonosai és haszonélvezői, vagy életfogytiglan haszonélvezői, vagy oly családi hitbizomány birtokosai, melynek az 1885-ik évre, az új földadó cataster alapján megállapított egyenes állami földadója, a rajta levő lakházak és gazdasági épületek

házosztály-adójával együtt legalább, 3000 forintot tesz osztrák értékben.

Azon főrendi családokra nézve, melyeknek tagjai ameltett, hogy a főrendiházban jogosultak voltak, ha azok születésnél fogva, vagy akár más módon egyszersmind a monarchia más állama- vagy bármely más állam törvényhozásában is birhatnak ülással és szavazattal, — megállapittatik: hogy ha ezen § b) pontjában említett vagyoni képesítéssel, a magyar korona országaiban fekvő földbirtokuk után birnak, a magyar főrendiházban jogukat csak azon esetben gyakorolhatják, ha az iránt, hogy ezen jogot személyökre nézve egyszer s mindenkorra kizárólag a magyar főrendiházban akarják gyakorolni, 24-ik évök betölte után 6 hónap alatt, amennyiben pedig a 24-ik évet már meghaladták, az 1885. évi julius 1-éig, a magyar királyi minisiterelnökhöz intézendő nyilatkozatot tesznek.

Ezen nyilatkozatot a minisiterelnök, ha az országgyűlés együtt van, a nyilatkozat vételétül, — ha együtt nincs, az országgyűlés összejövételétül számított 8 nap alatt a főrendiház elnökével közli.

c) Azon leszármazásoknál fogva magyar állampolgárok és egyenes leszármazás utján törvényes fiutódaik, kiknek a megfelelő (hercegi, grófi, bárói) czimen kívül ő felsége a király, a ministertanács előterjesztésére, az örökös főrendiházi tagság jogát is külön adományozta.

A nem leszármazásoknál fogva magyar állampolgárok a főrendiházi tagság jogával, a ministertanács előterjesztésére, csak a törvényhozás utján ruházhatók fel.

A ministertanács mindkét esetben csak oly 24-ik évöket meghaladott és nagykoru, érdemes magyar állam-

polgárt hozhat javaslatba, ki ezen §-ban megállapított vagyoni képesítéssel bir.

3. §. Ha a 2. § b) és c) pontja által érintett családok tagjainak valamelyike nem bir a megállapított vagyoni képesítéssel vagy ha azt későbbben elveszti, azon időtől fogva rá nézve a jog szünetel, de feléled ismét, ha ezen képesítést később megszerzi.

Ez esetben a jog a jogosultság igazolását követő legközelebbi ülésosztaktól fogva gyakorolható.

4. §. Az általok viselt méltóság vagy hivatal alapján és annak tartama alatt tagjai a főrendiháznak:

A)

a) Az ország zászlósai, a pozsonyi gróf, a két koronaőr, a fiumei kormányzó, a királyi curia elnöke, másodelnöke és a budapesti királyi ítélőtábla elnöke.

B)

Ugyanezen méltóságuk, illetőleg hivataluknál fogva egyházi tisztök tartama alatt tagjai a főrendiháznak:

a) A magyar szent korona országainak latin és görög szertartásu római katolikus egyháznagyai, jelesen:

Magyarország hercegprimása és a többi érsekek, továbbá a megyés püspökök és szintén a király kinevezésétől függő nándorfehérvári és tinnini (knin-i) felszentelt püspökök, végre a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az aurániai perjel.

b) a görög-keleti egyház egyháznagyai: a szerb patriarka, a román metropolita és a megyés püspökök.

c) az evangelicus reformatus és az ágostai hitvallásu

evangelicus egyháznak hivatalban legidősebb három-három püspöke; továbbá az evangelicus reformatus egyháznak hivatalban legidősebb három főgondnoka, akiknek meghatározásánál az erdélyi egyházkerületet illetőleg annak csakis hivatalban legidősebb főgondnoka veendő figyelembe; az ágostai hitvallásu evangelicus egyháznak egyetemes főfelügyelője és hivatalban legidősebb két kerületi felügyelője; végre az unitárius egyháznak hivatalban idősb egyik elnöke azaz vagy püspöke vagy főgondnoka.

5. §. Élethossziglan tagjai lesznek a főrendiháznak, kiket ő felsége a király a célbul, hogy ezáltal az érdeket jutalmazza s a főrendiház tekintélyét még öregbitse, szent István koronája összes országainak állampolgárai közül, a ministertanács felterjesztésére, ilyeneknek kinevez.

Az élethossziglan kinevezettek száma, a jelen törvény értelmében szervezett főrendiház első alakulásakor, a 30-at meg nem haladhatja. Ezentul a kinevezés csak fokozatosan történik és évenként 5-nél többre semmi esetben sem terjeszthető. Az élethossziglani tagok összes száma pedig 50-et túl nem haladhatja.

6. §. Az, hogy valaki akár a véderő kötelékében, akár valamely polgári vagy egyházi hivatalban vagy méltóságban tettelesen szolgál vagy ilyenre kineveztetik, nem képez akadályt abban, hogy a főrendiházban különben birt jogait gyakorolhassa, vagy hogy a főrendiháznak akár örökös, akár élethossziglan kinevezett tagja lehessen.

7. §. Ha bármikor újabb méltóságok vagy hivatalok létesítenének, vagy bármelyik, a 4. §-ban említett

hitfelekezetek keblében újabb püspökségek, illetőleg egyházi kerületek szerveztetnének: az így keletkezett hivatalok vagy méltóságok csak az esetben adhatnak a főrendiház tagságára jogot, ha azt a törvényhozás világosan elrendeli.

8. §. Az 1. §. *d*) pontjában említett tagok csak azon ügyekben birnak tanácskozási és szavazati joggal, melyek a magyar korona országait és tartományait közösen illetik.

9. §. A főrendiház tagja — az 1868: XXX. 59. §. érintetlenül hagyatván — csak az lehet, aki az 1868: XLIV: 1. §-a azon rendeletének, mely szerint a törvényhozás nyelve egyedül a magyar, megfelelni képes.

10. §. A ki a főrendiháznak tagja, ezen tagságot következő esetben veszíti el:

A) Az, a ki az általa viselt méltóság vagy hivatal alapján tagja, azon esetben, ha akár önkéntes lemondás, akár törvényszerű fegyelmi vagy birói eljárás alapján megszűnik az illető méltóságot vagy hivatalt viselni.

B) Az életfogytiglan kinevezett tag, ha lemondása, a ministertanács előterjesztésére, ő felsége a király által elfogadtatik.

C) A Horvát-Slavon országok gyűlése által választott tagok akkor, midőn megbizásuk lejár.

D) A jogalapra való tekintet nélkül bármelyik tag, ha a rendes bíróságok által fegyházra, illetőleg súlyos börtönre, vagy nyereségvágybul eredő büntett vagy vétség miatt elítéltetett, vagy ha az állampolgárságot elveszti.

11. Nem szűnik meg a jog, de szünetel annak gyakorlata:

a) valamennyi tagra nézve azon idő alatt, a melynek tartamára a 19. §. d) pontja alá nem eső büntett vagy vétség miatt, a rendes bíróságok által a politikai jogok felfüggesztésére ítéltetett;

b) azokra nézve, kik csőd alatt állanak, a csőd tartama alatt;

c) azokra nézve, a kik, a tékozlás vagy távollét alapján elrendelt gondnokság eseteit kivéve, gondnokság alá helyezettek, a gondnokság tartama alatt;

d) az örökös tagokra nézve azon ülősszak lejártával, melyben ezen törvény a 10. § értelmében kimondattott, hogy vagyoni képesítésöket elvesztették.

12. §. Ha valaki azok közül, kik a 4. §. A) osztálya és B) osztálya a) és b) pontja vagyis az 5. § alapján tagjai a főrendiháznak, képviselővé választatik és a választást elfogadja, megszűnik a főrendiház tagja lenni de a midőn képviselői megbízatása megszűnik, a 4. § B) osztálya a) b) pontjában említettek bármelyike főrendiházi tagsági jogát azonnal visszanyeri és azt a legközelebbi ülősszaktól fogva gyakorolhatja; a többi, ezen szakaszban említett volt főrendiházi tag pedig a 4-ik, vagy 5-ik értelmében újra megnyerheti.

A 4. § B) osztálya c) pontjában említett hitfelekezeti, egyházi vagy világi főtisztviselők helyét, ha képviselővé választatnak és a választást elfogadják, a főrendiházban még nem lévő legidősb hivataltársuk tölti be és e helyet míg él, meg is tarja, habár az, kinek helyébe jött, megszűnt is képviselő lenni.

Ha a főrendiház örökös tagjai közül választatik valaki képviselőnek és a választást elfogadja, az tagsági

jogát addig, míg képviselői megbízatása tart, nem gyakorolhatja és ha valamely ülősszak tartama alatt leteszi is képviselői megbízatását, főrendiházi tagsági joga csak a következő ülősszakban éled fel.

Minden főrendiházi tag, ki képviselővé választatott, tartozik igazoltatása után annak megemlítésével, hogy a választást elfogadta-e vagy nem, a főrendiház elnökének bejelenteni, ki azt tudomásul veszi.

II. A főrendiház jogköre és belszervezete.

13. §. A főrendiház jogköre az, ami volt; a kezdeményezésre is marad az eddigi gyakorlat addig, míg az iránt, hogy mely ügyek legyenek a törvényhozás mindkét házában s melyek kizárólag a képviselőházban kezdeményezhetők, külön törvény nem intézkedik.

14. §. A törvényhozás két házának egymással való érintkezése és az országos bizottságok összealkotása iránt a 27. §-ban meghatározott módon fog intézkedés tétetni.

15. §. A főrendiház elnökét és 2 alelnökét, a ház tagjai közül minden országgyűlés tartamára, a miniszterelnök felterjesztésére, ő felsége a király nevezi ki. Hasonló módon történik az időközben megüresedett egyik vagy másik hely betöltése is.

Ha az elnökség minden tagja gátolva lenne valamely ülésben elnökölni, azon tisztet a jelenlevő legidősebb tagja, mint korelnök teljesíti; ha azonban a gátló körülmény akár mindháromra, akár csak egyikre előreláthatólag hosszabb ideig tartana, a helyettesítés ugyanazon a módon történik, mint a kinevezés.

Háznagyot és jegyzőket saját tagjaiból titkos szavazással a főrendiház választ.

Az elnök és a háznagy a ház által megalapítandó tiszteletdíjban részesül. Rajtok kívül a ház tagjai, mint ilyenek fizetésben vagy javadalmazásban nem részesülhetnek. Ezáltal azomban a Horvát-Szlavonország által választott tagokra és a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottság tagjaira eddig fennállott gyakorlat nem érintetik.

16. §. A ház egyéb hivatalnokait az elnök, a szolgáltszemélyzetet a háznagy nevezi ki, de azok számát és fizetését a ház állapítja meg.

17. §. A főrendiház tagjai midőn első ízben lesznek jogosultak a főrendiházi tag jogait gyakorolni, királyi levél által hivatnak meg, a Horvát-Szlavon országok gyűlése által választott tagok kivételével, kikre nézve a választási okmány képezi az igazolványt.

18. §. Aki egyszer királyi levél által meghivatott, s a főrendiház által igazoltatott, újabb meghívó nélkül jelenik meg mindaddig, míg oly körülmény nem merül fel, melynek alapján jogát ezen törvény 10, 11 és 12. §-a értelmében állandóan vagy ideiglenesen elveszti.

19. §. Tagjainak igazolása iránt a főrendiház maga intézkedik és az igazolási eljárás módozatait házszabályai-ban állapítja meg. Ha egyesek jogosultságára nézve kétség támad, e felett egy saját kebeléből választandó bíróság útján jogérvényesen határoz.

Ugyancsak ily módon hozatik a végérvényes határozat akkor is, ha azon eset merül fel, hogy valamelyik tagja a törvényszerű képesítést elvesztette vagy újból megszerezte.

A bíróság összealkotását és az eljárás módozatait illetőleg mindezen esetekre vonatkozólag a ház házszabályaiban maga intézkedik.

20. §. Házzabályaiban alapítja meg a főrendiház mindazt, mi a tanácskozás rendére és általában belügreire vonatkozik.

A szorosabb értelemben vett tanácskozási rendre vonatkozó újabb megállapodások csak a legközelebbi ülésszak kérdésével lép hatályba.

Az 1848: IV. 11, 12 és 13. §-ainak rendelkezései továbbra is fentartatnak.

21. §. A főrendiház minden országgyűlés kezdetén, midőn az igazolási eljárás befejeztetett, összes jogosult tagjainak névsorát összeállítatja és kinyomatja, s egyuttal intézkedik az iránt, hogy az országgyűlés tartama alatt jogosultságot nyert új tagok nevei igazoltatások után ezen névsorba felvétessenek; azoknak nevei, pedig, kik, a jogosultságot bármely okból állandóan vagy ideiglenesen elvesztették, az ok megjelelése mellett a névsorból töröltessenek.

III. Fejezet. *Átmeneti intézkedések.*

22. §. Ezen törvény kihirdetése után, a főrendiház azonnal választ egy 21 tagu bizottságot, mely a kormány által beterjesztett adatoknak figyelembe vételével

a) megállapítja azon családok névjegyzékét, amelyeknek tagjai a 2. §. b) pontjának értelmében a főrendiház örökös tagjai.

b) Külön jegyzéket készít az ezen § a) pontja értelmében összeírt családok mindazon nagykorú tagjairól,

kik 24-ik évöket már betöltötték vagy az 1885. évi julius 1-sőbe befogják tölteni és az ezen törvény 2. §-ában megállapított vagyoni képesítéssel birnak.

23. §. Az előző §. a) pontja értelmében megállapított névsor a főrendiház által jóváhagyatván, nyilvánosságra hozatik, s egyszersmind oly utasítással adatik ki a ministeriumnak, hogy figyelembe véve, az időközben netalán történt felszólalásokat, terjesszen be a közelebbi ülészak megnyitása után azonnal törvényjavaslatot a névsor törvénybe iktatása végett.

Oly családokra nézve, melyeknek csak egyes tagjai birnak örökös joggal, ezen törvényben az ágak is pontosan megjelölendők.

Ezen törvény fogja meghatározni, hogy mi módon lesz a névsor a 2. § c) pontja értelmében, örökös főrendiházi tagság jogát nyert családok neveivel kiegészítendő.

24. §. A 22. § c) pontja értelmében elkészített jegyzék a főrendiház által jóváhagyatik, kinyomatván, közhirré tétetik azon felszólítással, hogy azok, kik a jogosultak közül netalán kimaradtak volna, a felszólítástól számított 3 hó alatt, ha az országgyűlés együtt van, a főrendiház elnökéhez, ha nincs együtt, a belügyministerhez adják be jogosultságukat igazoló okmányaikat.

Azok, kik az országgyűlés alatt jogosultságukat igazolták, a névsorba felvételvé; az ekként kiegészített névjegyzék azon utasítással adatik ki a belügyministernek, hogy az új ülészak kezdetére, úgy az ezen névjegyzékben foglalt tagoknak, mint azon tagoknak, kik a jogosultságokat igazoló okmányokat, az országgyűlés

szünetelése miatt nála adták be, — mint a főrendiház ez idő szerint örökös tagjainak, a főrendiházban való meghívása iránt intézkedjék, s a hozzá érkezett igazoló okmányokat, az országgyűlés összejövetele után, a ház elnökségéhez áttegye.

25. §. Az ezen törvény 1. §-ában említett tagokon kívül élethossziglan tagjai lesznek a főrendiháznak azok, kiket a mostani főrendiház igazolt tagjai, azon igazolt tagok közül, kik az eddig gyakorolt személyes tagsági jogot jelen törvény életbelépte után nem fogják többé gyakorolhatni, ilyenekül megválasztanak.

E tagok száma az 50-et meg nem haladhatja.

A választás egy, a főrendiház által eleve kitűzendő napon és az általa megállapítandó mód szerint, egyszer s mindenkorra fog eszközöltetni.

Az ily módon választott tagok, midőn első ízben lesznek jogosítva az ezen törvény értelmében szervezett főrendiházban jogaikat gyakorolni, a 17. §. értelmében királyi levél által hivatnak meg.

Ha ezen tagok közül valaki képviselővé választatik, irányába a 12. §. harmadik és negyedik bekezdése nyer alkalmazást.

VI. Fejezet. *Zárhatározatok.*

26. §. A jövő ülősszak kezdetén a jelen törvény értelmében a felsőház megalakulván, a 84-ki királyi meghívók érvényüket veszti.

27. §. A következő ülősszakban az országgyűlés két háza országos küldöttséget választ, melybe a képviselőház 10, a főrendiház 5 tagot küld, s a melynek feladata

lesz a kormány részvétele mellett javaslatot készíteni a jelen törvény 14. §-ában említett ügyek rendezésére nézve. Ezen rendezésig a fenállott gyakorlat marad érvényben.

28. §. Az országos méltóságoknak, törvény vagy szokás által megállapított közjogi helyzete, úgy mint ebből fejlődött állásuk a főrendiházban is, a mennyiben ennek tagjai maradnak, ezen törvény által nem érintetik.

29. §. Azon ülészekkel, a melynek tartama alatt ezen törvény kihirdettetett, a főrendiház mostani alakjában befejezi működését.

Az 1848-iki választási törvénynek maradványai.

1. §. Politikai jogélvezetet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyűlés hivatásának nem érezvén, mindazok, kik a megyékben és szabadkerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal birtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak. (Nagyban módosított.)

5. §. Fog pedig állani a képviselőház, Erdélyt ide nem értve, 377 követből, kik következően választatnak.

1. Ó-Arad	küld	1	8. Fejérvár	»	1
2. Besztercebánya			9. Győr	»	1
a bányásztele-			10. Kassa	»	1
pekkkel	»	1	11. Komárom	»	1
3. Buda	»	2	12. Körmöcz	»	1
4. Pest	»	5	13. Pécs	»	1
5. Debreczen	»	3	14. Pozsony	»	1
6. Eszék	»	1	15. Selmecz-Béla bá-		
7. Esztergom	»	1	nyával	»	1

16. Sopron	küld	1	46. Versecz	küld	1
17. Szabadka	»	2	47. Zenta	»	1
18. Szatmár-Németi	»	1	48. Hódmező-Vásár-		
19. Szeged	»	2	hely	»	1
20. Temesvár	»	1			59
21. Ujvidék	»	1		<i>Megyéék.</i>	
22. Zombor	»	1	49. Mosony	küld	2
23. Baja	»	1	50. Győr	»	3
24. Becskerek	»	1	51. Komárom	»	4
25. Békés	»	1	52. Fehér	»	5
26. Jászberény	»	1	53. Tolna	»	6
27. Böszörmény	»	1	54. Baranya	»	7
28. Békés-Csaba	»	1	55. Somogy	»	8
29. Csongrád	»	1	56. Veszprém	»	6
30. Czegléd	»	1	57. Zala	»	9
31. Eger	»	1	58. Vas	»	10
32. Félegyháza	»	1	59. Sopron	»	6
33. Gyöngyös	»	1	60. Pozsony	»	8
34. Gyula	»	1	61. Nyitra	»	11
35. Halas	»	1	62. Trencsén	»	8
36. Kecskemét	»	2	63. Árva	»	2
37. Nagy-Kikinda	»	1	64. Liptó	»	2
38. Nagy-Kőrös	»	1	65. Turócz	»	2
39. Makó	»	1	66. Zólyom	»	3
40. Miskolcz	»	2	67. Bars	»	3
41. Nyiregyháza	»	1	68. Esztergom	»	2
42. Pápa	»	1	69. Hont	»	3
43. Szarvas	»	1	70. Nógrád	»	6
44. Szentés	»	1	71. Pest	»	10
45. Nagyvárád	»	1	72. Bács	»	10

73. Verőcze	küld	4	95. Szabolcs	küld	6
74. Szerém	»	3	96. Ugocsa	»	2
75. Pozsega	»	2	97. Arad	»	6
76. Heves	»	8	98. Kraszna	»	2
77. Borsod	»	6	99. Középszolnok	»	3
78. Gömör	»	6	100. Zaránd	»	2
79. Szepes	»	6	101. Kövérvideke	»	2
80. Sáros	»	6	103. Hajdukerület	»	3
81. Torna	»	2	104. Jász.-Kun-kerü-		
82. Abauj	»	5	letek 4, Fiume	»	1
83. Zemplén	»	8	105. Horvátország	»	18
84. Ung	»	4	106. Horváth határ-		
85. Bereg	»	4	őrvidék	»	8
86. Krassó	»	6	107. Szerémi Vég-		
87. Temes	»	8	vidék	»	3
88. Torontál	»	9	108. Csajkások kerü-		
89. Csanád	»	2	lete	»	1
90. Csongrád	»	2	109. Bánsági Vég-		
91. Békés	»	2	vidék	»	3
92. Mármaros	»	6	Erdély	»	69
93. Bihar	»	12			
94. Szatmár	»	7			
				Összeg	443

Ebből azonban a Horvát egyesség szerint elesett 39. Maradt 404 Erdélybe szaporítottak 8, egyébtől 8 = 420.

1848. VII. Az erdélyi 69 kerület következőleg alakul: 69 magyar, 5 Székely és 11 Szászmegyét, székeket és vidékeket valamint Kolozsvár, Marosvásárhely és Fehérvár szabad királyi városokat két-két, összesen 56 szavazat, a többi képviseleti jogot gyakorló szám szerint 13, egyenkint 1 szavazat illeti.

1874: XXIII. *A képviselőválasztásról.*

1. Országgyűlési képviselőválasztásnál választói joguk van az ország mindazon benszületett vagy honosított polgárainak, a nőket kivéve, a kik 20-ik évüket betöltötték és az 1848: V. törvényczikk 1. és 2-ik §-ai, valamint az erdélyi 1848: II. törvényczikk 3. és 4. §-ban megállapított és a következő §-okban részletesen meghatározott kellékekkel birnak.

2. Választói jog az 1848 előtt fennállott kiváltságokra jövőben nem alapitható, azok azomban, kik az 1838: V. és az erdélyi 1848: II. törvényczikk értelmében, a régi jogosultság alapján 1848-tul 1872. évig bezárólag készített, országgyűlési választói névjegyzékek valamelyikében benfoglaltatnak, a választói jog gyakorlatában saját személyekre nézve meghagyatnak.

3. Szabad királyi és rendezett tanácsu városokban választói joggal birnak azok, kik kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel, illetőleg kiskoru gyermekeikkel közösen

a) oly házat birnak, mely házadó alá eső legalább 3 lakrészt foglal magában, habár az ideiglenesen adómentes is;

b) oly földet birnak, mely 16 frt tiszta jövedelem után van földadóval megróva.

4. Az ország azon részeiben, melyekre az 1848: V. törv.-cz. hatálya kiterjedt, választói joggal birnak azok, kik nagy és kis községekben urbéri értelemben vett $\frac{1}{4}$ telket vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul vagy hitveseikkel s illetőleg kiskoru gyermekeikkel közösen birnak, bármelyikre legyen is azok közül telekkönyvileg felvéve.

Egy negyed urbéri telekkel hasonló kiterjedésű bir-

toknak azon földbirtok tekintetik, melynek adója legalább annyi, a mennyi ugyanazon községben a legkevésbé meg-
rótt eddigi urbéri értelemben vett $\frac{1}{4}$ telek.

Ha pedig valamely községben urbériség nem létezett, a legkevésbé megrótt urbéri $\frac{1}{4}$ telek a szomszédságban fekvő azon községből veendő, melyben a föld értékére befolyással bíró viszonyok a kérdésben forgó község viszonyaihoz leginkább hasonlóak.

A polgárosított határőrvidéknek Bács-Bodrog, Torontál és Krassó vármegyékbe bekeblezett részeiben, valamint Szörény megyében 10 = 1600 öles hold, továbbá Közép-Szolnok, Kraszna-Faránd megyékben, Kővárvidéken és Jász-Kun és Hajdu kerületekben 8 = 1200 öles hold mívelés alatti földbirtok tekintendő $\frac{1}{4}$ urbéri telekhez hasonló birtoknak. Mívelés alatti földnek veendő a belsőség, kert, szőlő, szántóföld, rét.

5. Az ország azon részeiben, melyekre nézve az 1848. erdélyi II. törvényczikk hatálya kiterjedt, nagy és kis községekben választói joggal bírnak azok,

a) kik a jelenleg fennálló földadó-cataster alapján 84 frt, ha pedig első osztályu adó alá eső házat bírnak, 79 frt 80 krajczár, és ha a házuk másod- vagy magasabb osztályu adó alá esik, 72 frt 80 krajczár tiszta jövedelem után fizetnek földadót.

A jelenleg fennálló földadó-cataster kiigazítása vagy új cataster felvétele esetében a fent kitett jövedelmi összegek azon arányban változnak, a melyben az erdélyi részeknek a jelen földadó-catasterben kitüntetett összes tiszta földjövedeleme a kiigazított catasterben felvett összes tiszta földjövedelemhez állani fog.

b) kik föld-, ház- I-ső vagy III-ad osztályu jövedelmi adó alá eső, összesen legalább 105 forint évi tiszta jövedelem után fizetnek állami adót.

Ezekon kívül mindenik község, mely az 1791: 12. törvényczikk nyomán jogositottakon kívül 100 füstöt számlál két, kisebb községek pedig 1 szabadon választott képviselő által folynak be a követválasztásba.

6. §. Választói joggal birnak továbbá azok,

a) akik kizáró tulajdonul vagy hitvestársaikkal közösen, illetőleg kiskoru gyermekeikkel a 4. §-ben említett módon oly házat birnak, mely legalább 105 forint évi tiszta jövedelem után rovatott meg házbér-adóval;

b) kik az a) pontban említett módon birt földbirtokbul vagy saját tőkéjőkből, vagy mindkettőből együttvéve eredő, legalább 105 forint évi tiszta jövedelem után vannak állami adóval megróva;

c) kik mint kereskedők vagy gyárosok legalább 105 forint évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

d) kik mint kézművesek szabad királyi és rendezett tanácsu városokban legalább 105 forint évi jövedelem után vannak államadóval megróva;

e) kik mint kézművesek nagy és kis községekben legalább egy segéd után fizetnek jövedelmi adót.

7. §. Választói joggal birnak azok is, kik az 1868: XXVI. törvényczikk szerint első osztályu jövedelmi adó alá eső, legalább 105 forint évi jövedelem, vagy II. osztályu jövedelmi osztály alá eső, legalább 700 forint évi jövedelem, továbbá azon állami törvényhatósági és községi tisztviselők, kik II. osztályu jövedelmi adó alá eső,

legalább 500 forint évi jövedelem után fizetnek jövedelmi adót.

8. §. A kik a 7. §-ban elősorolt esetekben megkívántatik, hogy az említett alapokon a névjegyzékbe felveendő választók már a megelőző évben legalább a fent meghatározott jövedelem után voltak államadóval meg róva.

9. §. Jövedelmekre való tekintet nélkül választó joggal birnak: a magyar tudományos akadémia tagjai, a tanárok, akadémiai művészek, tudorok, ügyvédek, körjegyzők, mérnökök, sebészek, gyógyszerészek, az okleveles gazdák, okleveles erdészek, bányászok, a lelkészek, segéd lelkészek, községi jegyzők, iskolai tanítók és az okleveles kisdédóvók, azon választókerületben, melyben állandóan laknak.

A lelkészek és segédlelkészek választói jogához megkívántatik azomban, hogy mint ilyenek, valamely egyházközségben hivatalosan alkalmazva legyenek.

A tanárok, iskolatanítók, kisdédóvók és községi jegyzők pedig választói joggal az esetben birnak, ha illető állomásukra a törvény értelmében kinevezettek, választattak, vagy hivatalokban megerősítettek.

10. §. Választói joggal nem birnak habár a fentebbi §-okban elősorolt kellékek valamelyikét igazolják, kik atyai, gyámi vagy gazdai hatalom alatt állanak.

Gazdai hatalom alatt levőknek tekintetnek, a kereskedő és iparos tanoncok, valamint a kör és magán-szolgálatban álló szolgák és cselédek.

Gazdatisztek gazdai hatalom alatt levőknek nem tekintetnek.

11. §. Választói jogot nem gyakorolhatnak és ennél fogva a választók jegyzékébe fel nem vétethetnek :

1. A hadsereg állományába tetteleg szolgáló, vagy tettelegesen szolgálati idejükön belül ideiglenes szabadságra bocsájtott katonák, tengerészek, honvédek, ezek közé azonban nem tartoznak az 1868: XL. törvényczikk 36. §. és 1873. évi XXXII. törvényczikk értelmében ellenőrzési szemlére, vagy ideiglenes fegyvergyakorlatra behívott tartalékosok és honvédek.

2. A pénzügyi adó és vámórség legénysége.

3. A csendőrök.

4. Az állami törvényhatósági és községi rendőrség legénysége.

12. §. Választói jogot nem gyakorolhatnak és ennél fogva a választók névjegyzékébe fel nem vétethetnek bármely alapon birjanak különben választói joggal azok :

1. Kik büntett vagy vétség miatt, vagy az 1848: XVIII. törvényczikk 6., 7., 8., 9., 10., 11 és 12. §-aiban körülírt sajtóvétség miatt fogságra ítéltettek a büntetés tartama alatt.

2. Kik büntett vagy vétség miatt jogérvényes birói határozattal elrendelt vizsgálati fogságban vannak.

3. Kik választói jogok elvesztésére ítéltettek, a jogérvényes ítéletben megszabott idő tartama alatt.

4. A vagyonbukottak míg a csőd meg nem szüntettetett.

5. Azok, kik az összeírást illetőleg a kiigazítást megelőző évre a választókerületben fizetendő egyenes adókat le nem fizették.

Az 1., 2., 3., 4. pontban említett választók választói

egyébb jogosultságok igazolása mellett külön jegyzékbe vétetnek és kivételkép gyakorolhatják szavazati jogukat, ha felmentésöket, vagy a csőd megszüntetését jogerőre emelkedett birói határozattal, a büntetés teljes kiállítás, az illetékes hatóság bizonyítványával, a választási jog határidejének leteltét pedig az eredeti birói ítélettel az összeíró illetőleg kiigazító bizottság, vagy esetleg a választási elnök előtt igazolták.

13. §. Választható mindaz, aki választó, ha éltének 24. évét betöltötte, valamely választói jegyzékbe felvett s a törvény azon rendeletének, miszerint a törvényhozási nyelv a magyar, megfelelni képes.

Az, a ki ezen törvény hatályába lépte után gyilkosság, rablás, gyújtogatás, lopás, orgazdaság, okmányhamisítás, csalás, hamis bukás, hamis esküvés miatt jogérvényes ítélettel elmarasztatott, nem választható.

14. §. A választói jog igazolására megkívánt adómennyisége adókönyvvel, adóhivatali bizonyítvánnyal, vagy az egyenesadók községi főkönyvének (B) tabella) kivonatával igazolandó.

A föld és háztulajdon joga kétség esetén ott, hol telekkönyv létezik, telekkönyvi kivonattal, másutt a tulajdonjogot igazoló egyéb okirattal, a föld mennyisége földadótelekkönyvi (cataster) vagy tagosítási földkönyvi kivonattal bizonyítandó.

Közbirtokossági közös birtoklásnál, a közös birtokban vagy közös jövedelemben való részesülés egyéni aránya közokirattal, vagy oly közbirtokossági jegyzőkönyvvel igazolandó, mely már a közös jövedelem felosztásának alapjául szolgált.

Oly ingatlan tulajdon alapján, mely határozatlan hányadrészekben van több tulajdonosra telekkönyvileg kekeblezve, a telekkönyvbe bevezetett valamennyi tulajdonos választói joga igazoltnak veendő, ha azon ingatlan birtok, akár terjedelmére, akár jövedelmére nézve, a jelen törvényben a választói jogosultság feltételül megalapított területet vagy jövedelmet annyszor foglalja magában, a hány tulajdonos van a telekkönyvbe bevezetve.

A zálogbirtok a visszaváltás idejéig a zálogbirlalónak ad választási jogot.

15. §. A ki oly helyeken, hol telekkönyv létezik valamely ingatlan alapján a választói jogot igénybe veszi, de a telekkönyvben mint tulajdonos bejegyezve még nincs annak a választói jog megadandó, ha kimutatja:

- a) hogy az ingatlan birtokában van;
- b) hogy azon ingatlan tulajdona öröklési jogon, nincs, avagy közbejött birtokrendezés folytán őt illeti;
- c) hogy vagy az örökösödési eljárás folyamatban van, vagy pedig ha nincs, az örökösödés, illetőleg a tulajdon átruházását tárgyzó jogügylet a jogilleték kiszabása végett bejelentetett.
- d) hogy azon ingatlan után járó adót az igénylő fizeti, vagy az más által, de helyette fizettetik.

Ezen §. eseteiben is csak akkor illeti a választási jog, ha azon személy, kinek tulajdonjoga a telekkönyvbe be van kekeblezve, a választói jogot ugyanazon ingatlan alapján igénybe nem veszi.

16. §. A polgárosított határőrvidék azon községeiben, melyekben házközösség létezik, ha a közös földbir-

birtok a 4. §-ban megszabott mennyiségét megüti, a választói jogot a házközösség feje gyakorolja.

Ha pedig a házközösségi tagok közös ingatlan birtokukat, a közösségi kötelék megtartása mellett osztották fel egymás között, mindazok gyakorolják a választói jogot, kik annyi ingatlant birnak, a mennyi a 4. §-ban megállapított.

II. Fejezet. *A központi választmány.*

17. §. Minden törvényhatóságban és minden oly városban, mely az 1848 : V. törvenyczikk 5. §-a alapján képviselőt küld, a választók névjegyzékének összeállítására és kiigazítására, ugy az országgyűlési választás vezetésére központi választmány alakítandó.

18. §. A központi választmány elnöke a törvényhatóság vagy a város első tisztviselője vagy ennek helyettese.

Oly törvényhatóságban vagy városban, mely egy választókerületet képez, a központi választmány tagjainak száma, az elnökön kívül 12; ott, hol kettő a választókerület, 16, hol három, 24; ha pedig háromnál is több a választókerület, minden további kerület után ezenfelül még két tag választandó.

A központi választmány mindig ugy alakítandó, hogy abba minden választókerületből legalább két tag választassék.

19. §. A központi választmánynak, az összeíró és szavazatszedő küldöttségnek tagja lehet ezen választókerületnek minden választója, melyekre ezen választmány hatásköre kiterjed, továbbá az illető törvényhatóság bi-

zottságának minden oly tagja, ki a jelen törvény értelmében választói joggal bír.

20. §. A központi választmány tagjait a törvényhatóság, vagy város közgyűlése szavazatlappal viszonylagos többséggel három évre választja.

A meghalt vagy kilépett tagok helyébe, a hátralevő idő tartamára, a legközelebbi közgyűlésen új tagok választandók.

A választás oly időben tűzendő ki napirendre, hogy a három év leteltével, az ujonnan megválasztott központi választmány működését azonnal megkezdhesse.

21. §. A központi választmány, az összeíró és szavazatszedő küldöttség tagjai a következő esküt teszik le:

Én N. N. esküszöm s. a. t. (ünnepélyesen fogadom) hogy mindazt, mit a (választók névjegyzékének összeállítására) az országgyűlési képviselőnek (képviseleknek) választására nézve, az ország törvénye szerint, kiküldetésemhez képest teljesíteni tisztemhez tartozik, hiven, részrehajlás nélkül teljesítendem. Isten engem s. a. t.

22. §. A központi választmány minden tanácskozással, a jelenlevők neveinek feljegyzése mellett, a kebeléből választandó jegyző által rendes jegyzőkönyvet vezet, s annak 1 példányát a levéltárba téván, a másikat a belügyministernek időszakonként felküldi.

23. §. A központi választmány belső ügykezelési nyelvét illetőleg az 1868: 44. törvényczikk (nemzetiségi) szabályai irányadók.

24. §. A központi választmány annyiszor tart ülést, a hányszor azt a jelen törvényben megszabott teendői szükségessé teszik.

Az ülések első napjáról az elnök a tagokat külön meghívók által értesíti. Ezen meghívás városokban 3, más törvényhatóságokban 8 nappal az ülések megkezdése előtt elküldendő, illetőleg közzéteendő, kivéve a rendkívüli eseteket, midőn az elnöknek jogában áll a központi választmányt idő haladéok nélkül összehívni és azon eseteket, a melyekben a központi választmány üléseinek első napját a jelen törvény határozza meg.

Érvényes határozathozatalra az elnökön kívül, ott, ahol a választmány 12 tagból áll, legalább 4 tag, másutt legalább 6 tag jelenléte szükséges. Az elnök csak egyenlő számu szavazatok esetében szavaz.

25. §. A központi választmány, valamint az összeíró küldöttség ülései nyilvánosak.

26. §. A központi választmány a belügyministerrel, bíróságokkal, hatóságokkal, testületekkel és egyesekkel közvetlenül érintkezik.

A választmány határozatai, amennyiben a választó jogosultságára vonatkoznak, az 50. §. értelmében a királyi kuriához, minden más esetben, valamint a 34. és 107. §-okban felsorolt esetekben a belügyministerhez fellebezhetők.

27. §. A jelen törvény rendeleteinek az illetők általi teljesítésére, a belügyminister ügyel fel, s az e végett megkivántató utasításokat és rendeleteket az illető központi választmányokhoz intézi.

28. §. Azon vegyes választó kerületekben, melyekben valamely megyei törvényhatósághoz tartozó községek, egy vagy több városi törvényhatósággal, illetőleg valamely törvényhatósággal felruházott kerület közegeivel

együtt képeznek egy választókerületet, e törvényhatóságok között, a jelen törvény végrehajtása körül támadható kérdések az illetőknek meghallgatásával, ezen törvény rendeletei értelmében a belügyminister intézi el.

III. Fejezet. *A választók névjegyzéke.*

29. §. A választók névjegyzéke hivatalbul állittatik össze, és évenként hivatalbul igazittatik ki.

30. §. A választók névjegyzékének összeírására és évenkénti kiigazítására a központi választmány, évenként minden választókerületre nézve, három tagbul álló küldöttséget választ s meghatározza az időt, mely alatt ezen küldöttség munkálatait az egész választókerületben befejezni köteles.

3. §. Azon választókerületekben, melyek egy vagy több szabad királyi városbul, s egy vagy több szomszéd törvényhatósághoz tartozó községekbül alkottattak, a választók összeírására kiküldendő küldöttségbe mindegyik törvényhatóság központi választmánya két-két tagot választ és ezek együtt teljesitendik az egész kerületben a választók összeírását.

Ha ezen küldöttségben valamely kérdés eldöntésénél a szavazatok egyenlők lennének, minden egyes esetben a küldöttségbül sorshuzás utján egy tag ideiglenesen kilép s a fenforgó kérdést a küldöttségi tagok szavazattöbbséggel döntik el, az ily kérdés eldöntése után azomban valamennyi küldöttségi tag működését ismét együtt folytatja.

32. §. Az összeíró küldöttség elnöke köteles a központi választmány által kitüzendő határnapon belül meg-

határozni a napot, melyen a kerület minden nagy községében és minden községjegyzőség székhelyén meg fog jelenni.

Ezen határnapok a községi előljárásság után az összeírást megelőzőleg legalább 8 nappal a szokásos módon minden községbe kihirdetendők.

A kitűzött határnapok a küldöttség által pontosan megtartandók és közbejött elháríthatlan akadály esetén új határnapok tűzendők ki, melyek hasonlóképp legalább 8 nappal előre kihirdetendők.

33. §. Az összes küldöttség rendelkezésére bocsájtandók

a) az 1848-tul 1872-ig készített választói összeírások ;

b) az egyenes adók községi főkönyve (B tabella);

c) a földadó telekkönyv ;

d) ahol a tagosítás megtörtént, a tagosítási telekkönyv.

Minden hatóság, köztisztviselő és lelkész köteles mind az összeíró küldöttségeknek, mind a központi választmánynak, a névjegyzék összeállítására és kiigazítására szükséges adatokat kiszolgáltatni.

34. §. Azon községekben, melyekben a 4. §. értelmében, a legkevesébe megrótt $\frac{1}{4}$ urbéri telek adóját ki nyomozni szükséges, ezt az összeíró küldöttség teljesíti és eljárása eredményét az adatokkal együtt a központi bizottmánynak beküldi.

Ezen ügyekben panasz esetén a központi választmány határoz.

35. §. A községi előljárók az összeírásnál jelen lenni és a szükséges felvilágosítást megadni kötelesek.

36. §. A ki ezen törvény I-ső fejezetében meghatáro-

zott választói jogosultsággal bir, a választók névjegyzékébe felveendő, habár személyesen nem jelentkezett is.

Ha azomban valaki a küldöttség előtt választói jogosultságának igazolása végett személyesen megjelen, meghallgatandó.

37. §. Az összeíró küldöttségnek ugy az első felvétel, valamint az évenkénti kiigazításkor a választók összeírását minden községről külön egy példányban készitik el, s azt saját aláírásokkal ellátva, működésük befejezte után a központi választmánynak azonnal kötelesek átküldeni.

38. §. Minden választó csak egy és pedig azon község névjegyzékébe veendő fel, melyben az összeíráskor rendes lakása van. Ha azomban azon ingatlan birtok, kereskedelmi, gyár vagy ipartelep, melyre választói jogosultságát alapítja; más községben vagy más választói kerületben fekszik kívánatára, akkor rendes lakhelyének akár az utóbbi községnek illetőleg választó kerületnek névjegyzékébe felveendő.

Azok, kik ezen törvény 2. és 9-ik §§-ai alapján birnak választó joggal, mindenesetre csak azon község névjegyzékébe vétethetnek fel, melyben rendes lakásuk van; ha a rendes lakás iránt kétség támad, az illető maga jelölheti meg, hogy a kérdéses községek vagy városrészek közül melyikbe kíván felvétetni.

Ellenben azok, kik föld vagy házbirtok, kereskedői, ipar vagy gyártelep birtoka alapján több községben vagy választó kerületben birnak választói jogosultsággal; magok jelölhetik meg ezek közül a községet vagy választó kerületet, melynek névjegyzékébe felvétetni kívánnak.

A névjegyzék első összeállítására és ennek évenkénti összeírására szükséges rovatos íveket a központi választmányoknak a belügyminister küldi meg.

40. §. A névjegyzék évenkénti kiigazítására szükséges intézkedéseket a központi választmány minden év május hava első napjaiban köteles megtenni; az összeíró küldöttségek pedig a kívánt kimutatásokat oly időben fejezik be, hogy a központi választmány ezen kimutatások alapján a névjegyzék összeállítását minden év június 15-én megkezdhesse.

39. §. A névjegyzék évenkénti kiigazításánál ugyanazon eljárás alkalmazandó, mely az első összeíráskor követtetett.

A kiigazításnál mindazok, kik meghaltak vagy időközben választói jogosultságukat elvesztették, a névjegyzékből kihagyandók; ellenben azok, kik választói joggal bírnak és a névjegyzékbe felvéve nincsenek, vagy magukat egy névjegyzékből a másikba kívánják áthelyeztetni, a névjegyzékbe felveendők.

IV. Fejezet. *A névjegyzék elleni felszólalások.*

41. §. A központi választmány az összeíró küldöttségek által készített névjegyzékeket naponként tartandó üléseiben vizsgálat alá veszi, azokat a rendelkezésére álló adatok alapján pótolja, vagy az összeíró küldöttség által pótotlatja és a választók ideiglenes névjegyzékét a belügyminister által meghatározandó minta szerint, minden kerületről községenként külön, azon városokban pedig, melyek több választókerületet foglalnak magokban, ezen névsort választókerületenként betűrendben állítja össze

Városokban a névjegyzék városrészenként állítható össze.

42. §. Az egy választókerülethez tartozó városok és községek névjegyzékét, a központi választmány, a kerület minden városának vagy községének és körjegyzőségének megküldi, s ez alkalommal az állam hivatalos nyelvén s a szükséghez képest, a kerületben tömegesen használt más nyelven is hirdetményt bocsájt ki, melyben felveendő, hogy az összeállított ideiglenes névjegyzék hol és mely időben lesz közszemlére kitéve; továbbá, hogy ezen névjegyzék ellen 44. §. értelmében felszóllalni és ezen felszólalás ellen észrevételt tenni lehet; végre, hogy a felszólalások és azokra tett észrevételek hol és mely határidő alatt adatnak be.

43. §. Az előjáróság köteles ezen hirdetményt minden községben a szokásos módon közzétételni, a névjegyzékeket pedig, valamint a beadott felszólalásokat a kitűzött napokon reggeli 8 órától, déli 12-ig városokban és nagyközségekben a községházán, kisközségekre nézve a körjegyzőség székhelyén közszemlére kitenni, mely idő alatt azokat a községi előjáróság egy tagjának jelenlétében megtekintheti, és délután 2 órától 6 óráig lemásolhatja.

44. §. A névjegyzék ellen saját személyét illetőleg bárki felszólalhat. Ezenkívül jogában áll mindenkinek azon választókerületben, melyhez tartozó valamely község jegyzőkönyvében felvétellett, bármily jogtalan felvétel vagy kihagyás miatt a névjegyzék ellen felszólalni.

A felszólalások írásban adandók be, és egy beadványba több egyénre vonatkozó felszólalás is foglalható.

A felszólalások kívánságára beadványairól térítvény

adandó. Ezen felszólalások beadásának határideje a névjegyzék kitételét követő 10 nap.

45. §. A felszólalásokat mindenki megtekintheti, s azokra a névjegyzék kitételének napját követő 20 nap alatt mindenki, ki a 44. §. szerint felszólalni jogosítva van, írásban észrevételeket nyújthat be. Az észrevétel minden beadványhoz külön adandó be.

46. §. A felszólalások és azokra tett észrevételek, a központi választmányhoz intézendők, és a szükséges okiratokkal felszerelve, azon város vagy község előljáróságánál, melynek névjegyzéke ellen a felszólalás történt, kisközségekben pedig az illető körjegyzőnek nyújtandók be.

47. §. Az előjáróság köteles, a felszólalásokat és észrevételeket külön sorrendbe beiktatni, s a záros határidő elteltével iktatókönyvvel együtt a központi választmánynak azonnal beküldeni, vagy azt, hogy felszólamlás nem adatott be, jelenteni.

48. §. A felszólalások és észrevételek a központi választmány, a névjegyzék első összeállításánál az első ülést követő 20 nap alatt, annak évenkénti kiigazítása alkalmával pedig minden év szeptember 1-től 20ikáig köteles határozni.

A felszólalások és észrevételek felett hozott határozat indokolandó.

Az első ülésre szóló meghívóban kiteendő a sorrend, melyben az egyes választókerületek, s az azokhoz tartozó községek névjegyzékei át fognak vizsgáltatni.

Ezen sorrend, az ülést megelőző napon nyilvános helyen is kifüggesztendő.

49. §. A központi választmánynak a felszólalásra vonatkozó határozatai, a választók első összeírása alkalmával 10 napon át, a névjegyzék évenkénti kiigazítása alkalmával minden év szeptember 20-tul szeptember 30-áig közszemlére kiteendők.

Minden határozat,

- a) mellyel valamely felszólalással utasított, vagy
- b) vagy valamely név kitörlése elrendeltetett vagy
- c) amely oly felszólalás felett hozatott, melyre észrevétel adatott be, annak kézbesítendő kinek választói jogára ezen határozat vonatkozik.

50. §. Azok, kiknek felszólalása vagy észrevétele felett a központi bizottmány határozatot hozott, annak közszemlére történt kitételét követő 10 nap alatt; azok pedig, kiknek a 49. §-ban elősorolt határozatok kézbesítettek, a kézbesítéstől számított 10 nap alatt a királyi Kuriához intézett fellebbezéseket a központi választmány elnökéhez benyújthatják. A fellebbezés írásban nyújtandó be, és ahhoz új bizonyítékok is mellékelhetők.

A központi választmány a fellebbezésre és bizonyítékokra megteheti észrevételeit és a fellebbezést azok kíséretében küldi be a Kuriához.

51. §. A királyi Kuria a fellebbezések felett egy vagy több 5 tagu tanácsban határoz.

Ezen tanácsok elnökei: a semmitőszék elnöke, a legfőbb ítélőszék enőke, esetleg a semmitőszék alelnöke, és kineveztetésök sorrendje szerint a legfőbb ítélőszék tanácselnökei.

A Kuria minden év január havában teljes ülésben, titkos szavazással választja meg a tanácsok többi tagjait.

Szükség esetében ily tanácsok az év folyamában is alakíthatók.

Ezen tanácsok nyilvános ülésben, minden újabb vizsgálat mellőzésével határoznak.

A Kuriának a teendők körüli ügyrendjét az igazságügyminister állapítja meg.

52. §. A Kuria határozatai alapján a központi választmány a választók névjegyzékét kiigazítja, s azt a belügyminister által kiszabott minta szerint véglegesen összeállítja.

Ezen névjegyzék egy hiteles példánya a belügyministerhez felterjesztendő; minden választókerület névjegyzéke pedig azon kerület minden városának, nagyközségének és körjegyzőségének legalább egy példányban megküldendő.

53. §. A névjegyzék évenkénti kiigazítása alkalmával a központi választmány akként köteles eljárni, hogy az ideiglenes névjegyzék legkésőbb július hó 5-én, a 43. §. értelmében közszemlére kitétethessék.

A névjegyzék kiigazítása iránti kérvények minden évben július hó 5-től 15-ig adhatók be, az ezekre tett észrevételek pedig július hó 16-tól 25-ig fogadtatnak el.

54. §. A névjegyzék évenkénti összeállításánál a következő határidők tartandók meg.

A központi választmány, a 48., 49., 50. §-okban megszabott eljárást november 1-ig befejezni, s a felterjesztést a Kuriához megtenni köteles. A Kuria a felterjesztett ügyet deczember hó 15-éig elintézni és a központi választmányhoz visszaküldeni tartozik.

A névjegyzék végleges összeállításának s megkül-

désének (52. §.) záros határnapja minden évben deczember hó 30-ik napja.

55. §. Az ekként kiigazított névjegyzék, a kiigazítást közvetlen követő naptári évre érvényes.

V. Fejezet. *A választási eljárás.*

56. §. Az általános képviselőválasztásokra a belügyminister 10 napi határidőt tűz ki oly módon, hogy az e tárgyban kibocsátandó rendeletnek a hivatalos lapban közzétételétől a választásra kitűzött határidő zárnapjáig legalább 30 napi időköz legyen, s a választások befejezésétől az országgyűlés megnyitásáig legalább 10 napi időköz maradjon.

A választások a belügyminister által kitűzött 10 napi határidőn belül minden kerületben megtartandók.

57. §. Az általános választások napját ezen 10 napi határidőn belül, valamint az időközi választások napját a központi választmány akként határozza meg, hogy az általános választások ugyanazon törvényhatóság vagy város területén egy napra tüzessenek ki, az időközi választásoknál pedig a képviselőház ez iránt hozott határozatának vételétől, vagy a meghiusult választás napjától a választás megkezdéséig 14 napnál rövidebb és 24 napnál hosszabb időköz ne legyen.

58. §. Az általános választásoknál a központi választmány a királyi meghívó levélnek az illető törvényhatóság közgyűlésében történt kihirdetése után következő napon az időközi választásoknál a képviselőház felhívásának vételétől számítva, városokban 3, más törvényhatóságokban 8 nap alatt, a meghiusult választás eseté-

ben pedig az arrul szóló jelentés vétele után azonnal összeül.

Ez alkalommal megteszi a választásra szükséges intézkedéseket és minden választókerület részére a választás vezérletére elnököt, jegyzőt és szükséges számmal helyetteseket választ.

59. §. Azon kerületekben, melyekben a választók száma az 1500-at meg nem haladja, egy szavazatszedő küldöttség alakítandó a választási elnök elnöklete alatt. Ez esetben egy választási, egy helyettes elnök, egy jegyző, és egy helyettes jegyző választandó.

Azon kerületekre, melyekben a választók száma az 1500-at meg haladja, két szavazatszedő küldöttség alakítandó; ez esetben a választási elnökön kívül, ki az egyik szavazatszedő küldöttség elnöke, még egy szavazatszedő küldöttségi elnök, két helyettes elnök, két jegyző és két helyettes jegyző választandó.

Azon kerületekre pedig, melyben a választók száma a 3000-et meghaladja, szabadságában áll a központi választmánynak, három küldöttséget alakítani, és ez esetben a választási elnökön kívül, két küldöttségi elnök és két, esetleg 3 helyettes elnök, 3 jegyző és 2, esetleg 3 helyettes jegyző választandó.

A küldöttségi elnököket és jegyzőket a szavazatszedő küldöttségekhez a központi választmány osztja be; ugyanaz határozza meg, hogy a választási elnököt, akadályoztatása esetén, melyik küldöttségi elnök helyettesíti. — A helyettes elnök és jegyzők beosztása a választási elnök feladata.

60. §. Vegyes kerületekben a választásra elnököt

azon törvényhatóság központi választmánya választ, melynek kebeléből az ily vegyes kerületben legtöbb választó járul, a jegyzőt ellenben azon törvényhatóság központi választmánya küldi ki, melyhez a kérdéses vegyes kerületi választóknak kisebb száma tartozik, s oly esetben, midőn egy ily vegyes kerületre két városi hatóság esik, a szavazatszedő küldöttséghez, mindenik egy-egy tagot küld, kik közül az egyik a jegyzői tollat vezeti.

61. §. A választókerület községeit, vagy városrészeit a szavazatszedő küldöttségek közt, a központi választmány osztja fel; ezek szavazási sorrendjét minden küldöttség részére szintén a központi választmány határozza meg, úgy azonban, hogy a választási székhely választói mindig először szavaznak.

62. §. Az 59., 60., 61. §-ok értelmében tett intézkedéseiről a központi választmány az állam hivatalos nyelvén, s a szükséghez képest a kerületben tömegesen használt más nyelven is hirdetményt tesz közzé, melyben tudatja a választási elnökök és jegyzők neveit, a községek, illetőleg városrészek szavazási sorrendjét, s a választásnál figyelembe tartandó egyéb intézkedéseket.

Ezen hirdetmény a választókerület minden városának és községének megküldendő, és az előjáróság köteles azt legalább 3 nappal a választás előtt szokásos módon közzé tenni.

63. §. A választási vagy küldöttségi elnök azon kerületben, melyben a választásnál, vagy szavazatszedésnél elnököl, képviselővé nem választathatók.

64. §. Minden város tanácsa és minden község előjárósága által a választás helyére 2 tag, továbbá minden

jelölt részére, annak bizalmi férfiai által azon városból, vagy községből egy lakos nevezendő, kik mindaddig, míg azon város vagy község választói szavaznak, a választók azonosságát ellenőrizni tartoznak.

65. §. A választás a választási székhelyen történik, akár egy, akár több küldöttség előtt történik, a szavazás. A községek vagy városrészek sorrendje és a küldöttség, melyhez beosztattak, a szavazóhelyiség előtt és a község több helyén kifüggesztett hirdetményben közzéteendő.

66. §. Ha a küldöttségi elnökök, vagy jegyzők megjelenésükben akadályozva vannak, a szavazatszedő küldöttségeket a központi választmány által választott helyettesek sorából a választási elnök egészíti ki.

Ha azon választók, kik képviselőjelöltet ajánlottak, bizalmi férfiakat nem jelöltek ki, vagy ha a bizalmi férfiak vagy községi küldöttek a választásra meg nem jelentek, ezeket a választási elnök egészíti ki.

67. §. A választás vezetése, a rend fentartása, és e célból teendő minden előleges intézkedés, a választási elnök feladata és kötelessége; ő rendelkezik a rend fentartására kirendelt rendőri közegekkel és szükség esetén a fegyveres erővel.

A szavazatszedő küldöttségek elnökeinek feladata és kötelessége, az eléjük utasított választók szavazatának összeszedése, ők határoznak a szavazatok ellen felmerült kifogások felett, s a küldöttség szavazóhelyiségében és annak közvetlen környékén ők ügyelnek a rend fentartására, e célból a választási elnöknek rögtön teendő jelentés mellett, a fegyveres erővel is rendelkeznek.

Szükség esetén a szavazást ideiglenesen felfüggeszt-

hetik; azt, hogy mikor kezdessék meg újra a szavazás valamely küldöttség előtt, a választási elnök határozza meg, s neki áll kizárólag jogában a választást félbeszakítani és a központi választmánynak jelentést tenni.

68. §. A választóknak az összeírásnál, vagy választásnál semminemű fegyverrel vagy bottal megjelenni nem szabad.

69. §. A választási elnök a kerület székhelyén a választási eljárást a kitűzött napon és helyen reggeli 8 órakor nyitja meg.

70. §. Képviselőjelöltet ajánlhat a kerület minden választója; ezen ajánlat írásban adandó be a választási elnöknek, a ki azt, az általa meghatározandó helyen és időben, a választást megelőző napon is átveheti, legkésőbb azonban ily ajánlat félórával a választás megnyitása után adandó át a választási elnöknek.

Az ajánlattal egyidejűleg minden jelölt részére, minden szavazatszedő küldöttséghez egy bizalmi férfi jelölendő, szabadságában áll azonban az ajánlónak minden küldöttséghez két bizalmi férfit ajánlani.

Az ajánló kívánatára ajánlatáról térítvény adandó.

71. §. Ha azonban a választás megnyitása után fél óra alatt csak egy egyén ajánltatott, a választási elnök a választást befejezettnek, az illető egyént megválasztott országgyűlési képviselőnek nyilvánítja.

Ha a kellő időben több egyén ajánltatott képviselőjelöltnek és 10 egyén választást kíván, a választási elnök ezt elrendelni köteles, s ez esetben a szavazás a kirendelt küldöttségek előtt reggeli 9 órakor megkezdendő és megszakítás nélkül folytatandó.

72. §. A választói névjegyzék egyik hiteles példányának, a választás alkalmával, s szavazatszedő küldöttség kezeinél kell lenni.

73. §. A választásnál szavazati joggal csak azok birnak, kik a választói névjegyzékben benfoglaltatnak, s csak azon kerületben birnak szavazati joggal, a melyben összeírva vannak.

A névjegyzékben foglaltak közül a szavazat senkitől meg nem tagadható.

74. §. A szavazó-helyiségben csak a szavazatszedő küldöttség tagjai, a bizalmi férfiak, a közigazgatási tiszt-, viselő és a jegyző mellé rendelt irnokok lehetnek jelen, ezeken felül mindaddig, míg azon város vagy község választói szavaznak, a községi előljáróság kiküldött tagjai és a jelöltek bizalmi férfiai által megjelölt községi lakos és végre a szavazásra beszólitott választók.

75. §. A községek vagy városrészek a központi választmány által meghatározott sorrendben, s az egy községből vagy városrészből való választók a szerint, a mint egyik vagy másik jelöltre szavaznak, külön bocsájtandók a szavazásra.

Az első községnél a küldöttségi elnök által kihuzott sors dönt a felett, melyik jelöltre szavazók bocsájtatnak először a szavazásra.

Az utána kövekező községeknél felváltva illeti az egy jelöltre szavazókat az elsőség.

Azon választók, kik szavazásra akkor nem jelentkeztek, mikor a megállapított sorrend szerint azon községen vagy városrészen volt a sor, a többi választóknak szavazása után szavazhatnak.

76. §. A szavazás nyilvánosan, előszóval történik. A község vagy városrész, melyhez a szavazó tartozik, a szavazó neve és szavazata a rovatos ivre azonnal feljegyeztetik.

77. §. A választót a szavazásnál irányadólag utbagazítani vagy rábeszélni nem szabad, kérdést a szavazóhoz csak a szavazatszedő küldöttség elnöke intézhet, s ez is csak a feladat korlátai közt.

Azt, ki e szabály ellen vét, az elnök rendreutasítja, ismétlés esetében eltávolíthatja és a szükséghez képest mással pótolja.

A szavazás alatt felmerült kérdésekben, a küldöttségi tagok meghallgatása után, a küldöttségi elnök saját felelősségére határoz.

78. §. Semmis a szavazat, ha nincs értelme, ha többféleképp magyarázható, vagy ha nem a képviselőjelöltek valamelyikére adatott.

Ha egy családi néven csak egy jelölt van, a szavazat azért, mert a keresztnév hibásan vagy épen nem mondatott ki, valamint akkor sem tekintetik érvénytelennek, ha a szavazat a jelöltek egyikére kétségtelenül megállapítható.

79. §. Ha a választás folyama alatt oly akadályok merülnek fel, melyek miatt a választást rendesen folytatni nem lehet, a választási vagy küldöttségi elnök a szavazást, az utóbbi azomban a választási elnöknek rögtön teendő jelentés mellett felfüggesztheti.

80. §. Ha a felfüggesztett szavazás két óra mulva sem volna folytatható, a választási elnök a választást félbeszakítja és erről a központi választmánynak jelentést tesz.

A központi választmány ezen törvény 57. §-a értelmében új határidőt tűz ki.

81. §. Ha szavazásközben egy jelöltön kívül a többi visszalép, s ezen szándékát az illető a választási elnöknek személyesen vagy sajátkezüleg irt és aláírt nyilatkozatában határozottan kijelenti, az ellenjelölt nélkül maradt jelölt országgyűlési képviselőnek nyilváníttatik. A jelöltek visszalépése a jegyzőkönyvbe felveendő.

82. §. Ha a jelöltek közül a szavazatok általános többségét egyik sem nyerné el, azon két jelöltre, kik aránylag legtöbb szavazatot nyertek, újabb szavazás történik, melyre a központi választmány ezen törvény 57. §-a szerint új határidőt tűz ki.

A szavazatok általános többségének az összes beadott érvényes szavazatok felénél nagyobb száma tekintetik habár a szavazatok egy része az időközben visszalépett, más jelöltre adatott is.

Ha két jelölt egyenlő számú szavazatot nyert, vagy az egyik jelölt időközben az új határnap elérkeztéig meghalt, szintén új választásnak van helye.

Ha a két jelölt közül valamelyik időközben a jelöltségről visszalép, az ellenjelölt nélkül maradt jelölt az új határnap elérkeztekor országgyűlési képviselőnek nyilváníttatik.

83. §. Miután minden község a megállapított sorrend szerint szavazott, s szavaztak vagy a szavazásra felhivottak azon községek is, melyek a megállapított sorrendben nem jelentek meg, a választási elnök legalább 1 órai és két órán túl nem terjedhető határidőt tűz ki, melynek lefolyta után szavazat többé el nem fogadtatik

A küldöttség elnöke a szavazás névsorát berekeszti, annak három példányát, valamint a szavazás lefolyásáról szóló jegyzőkönyvet a jegyzővel együtt aláírja és a választási elnöknek átadja.

84. §. A választási elnök, a szavazatszedő küldöttség tagjai és a jelöltek bizalmi férfiai, ha azon kerületben, melybe kiküldettek, választói joggal birnak: a 83. §. értelmében kitűzött záróra elteltével is, bármely küldöttség előtt szavazhatnak.

85. §. Minden szavazatszedő küldöttség a szavazat lefolyásáról jegyzőkönyvet visz.

Ezen jegyzőkönyvben megemlítendő:

a) a szavazatszedő küldöttség tagjainak és a jelöltek bizalmi férfainak a neve;

b) a szavazás kezdete és a küldöttség előtti végeredménye;

c) az elnök esetleges határozatai és a rend érdekében tett intézkedései.

A visszautasított szavazatokról külön jegyzék vezetendő, mely a jegyzőkönyvhöz csatoltatik.

86. §. Ha a szavazás minden küldöttség előtt a 83. §. értelmében befejeztetett, a választási elnök a szavazás végeredményét a küldöttségi tagok előtt összeállítja, és azon jelöltet, ki a feljegyzett érvényes szavazatok általános többségét megnyerte, a kerület országgyűlési képviselőjének kijelenti.

87. §. A választás összes lefolyásáról jegyzőkönyv vezetendő, abban megemlítendő:

a) a választókerület neve;

b) a választás helye és ideje;

- c) a képviselőjelöltek nevei;
- d) az ajánlók és ezek által kijelölt vagy az elnök által kinevezett bizalmi férfiak nevei, a nyilatkozat kelte és a beadás ideje;
- e) a jelölt vagy jelöltek esetleges visszalépése;
- f) ha szavazás rendeltetett el, a megkezdés ideje s a szavazás végeredménye;
- g) az elnök által kitűzött záróra;
- h) az elnök határozatai és a rend érdekében tett intézkedései.

Sem óvásnak, sem egyéb észrevételnek a jegyzőkönyvben helye nincs. A jegyzőkönyvet az elnök s a mellé rendelt jegyző írják alá.

88. §. Ugy az általános jegyzőkönyv, mint a szavazatszedő küldöttségek jegyzőkönyve és a szavazási rovatos iverk az állam hivatalos nyelvén 3 példányban vezetendők.

Ezek közül egy példány a megválasztott képviselőnek azonnal átadandó vagy térítvény mellett elküldendő. A másik két példány a központi választmánynak küldendő be, mely azok egy példányát a törvényhatóság vagy város levéltárába helyezi el, a másikat a belügyministernek küldi meg.

A megválasztott képviselőnek a választási jegyzőkönyv szolgál megbízó-levél gyanánt.

Ugy jegyzőkönyvi mintákat, mint szavazási rovatos iverket a belügyminister az illető hatóságoknak elegendő mennyiségben küld.

89. §. A kérvénynyel megtámadott választások érvénye felett a Kuria ítél.

Az anyagi és alaki szabályokat, melyek szerint a Kuria ezen hatáskörében eljár, külön törvény határozza meg.

Ezen törvény megalkotásáig a választások érvénye felett a képviselőház dönt.

VI. Fejezet. *Az összeírás- és választásnál közreműködő közegek felelőssége és a választási visszaélések megbüntetése.*

90. §. A választók összeírásánál, a névjegyzék összeállítása- és kiigazításánál, valamint a választási eljárásnál közreműködő közegek a jelen törvényben megszabott köteleességeknek pontos és lelkiismeretes teljesítéseért felelősek.

91. §. A ki az összeíró vagy szavazatszedő küldöttség, vagy a központi választmány tagjait, vagy általában azokat, kik e törvény rendeletének végrehajtásával megbizattak, hivatalos eljárások alatt, szóval tettel, vagy bármi más módon bántalmazza, vagy rágalmozó, vagy becsületsértő kifejezésekkel megtámadja, vagy közbotránykozással nyilván meggyalázza, a mennyiben tette súlyosabb beszámítás alá eső bűncselekményt nem képez, 500 forintig terjedhető birsággal, illetőleg 3 hónapig terjedhető fogsággal büntetendő.

A ki a választási ügyekben működő küldöttségeket, hivatalos eljárásokban, büntetendő cselekménnyel való fenyegetéssel, vagy erőszakkal, meggátolja, vagy aki hivatalos eljárások meggátolására izgat, választói jogának 3 évre leendő felfüggesztésével és két évre terjedhető börtönnel büntetendő.

92. §. Azon választási vagy küldöttségi elnök, jegyző,

bizalmi férfi, vagy különös megbízatás folytán közreműködő más közeg ellen hivatalos eljárásban, ki a jelen törvénynek rendeleteit akár cselekmény, akár mulasztás által megsérti, az 1870 : 42. VI-ik fejezete értelmében fegyelmi eljárásnak van helye s az illetők azon törvény-czikk 83. §-a szerint 500 forintig terjedhető pénzbírságban marasztalandók el.

Ha a mulasztás, vagy a törvényszerű kötelesség megsértése a választás meghiusítását, esetleg megsemmisítését vonja maga után, a törvénysértett elkövető fél 2000 forintig terjedhető pénzbírságra büntetendő.

Ha azok, kik az 1870 : 42. törvényczikk 78. §-a értelmében a vizsgálat elrendelésére vannak hivatva, azt el nem rendelik, a vizsgálatot és ennek folytán a tisztí keresetet a központi választmány indokolt megkeresésére, vagy egyesek indokolt panasza alapján a belügy-minister is elrendelheti.

93. §. Azon közhivatalnok vagy lelkész, ki a választók összeírására szükséges adatokat, illetőleg okiratokat a kellő időben ki nem adja, vagy azok kiadását megakadályozza, az illetékes királyi törvényszék által 500 frtig terjedhető bírsággal büntetendő.

94. §. A ki saját vagy más nevének a választók jegyzékébe való felvétele, vagy a felvettnék abból való kitörlése végett az összeíró küldöttség, vagy a központi választmány előtt tudva hamis, hamisított vagy lényegében valótlan-ságot tartalmazó okiratot használ, 500 forintig terjedhető bírsággal vagy három hónapig terjedhető fogsággal büntetendő.

95. §. Azon küldöttségi tag, ki a vele hivatalosan

közlött okmányokat meghamisítja, vagy azokat elcsikasztja, vagy megsemmisíti, továbbá az, ki a választók, vagy szavazók névjegyzékét meghamisítja, a választói jognak 3 évre felfüggesztésével, 2 évig terjedhető börtönnel és 2000 forintig terjedhető birsággal büntetendő.

96. §. Aki a választónak, vagy családja valamely tagjának azon célbul, hogy bizonyos jelöltre szavazzon, vagy ne szavazzon, vagy a szavazástul tartózkodjék vagy mert valamely jelöltre szavazott vagy nem szavazott, pénzt, pénzértéket, vagy más előnyt ad vagy ígér, vagy azt valamely elvonásával fenyegeti, a választói jognak 3 évre felfüggesztésével, 500—1000 forintig terjedhető birsággal, vagy 6 hónapig terjedhető fogsággal büntetendő.

Ugyanazon büntetés alá esik azon választó, ki a neki vagy tudtával, vagy családja tagjának a jelen §-ban megjelölt célbul adott pénzt, pénzértéket vagy más előnyt elfogadta.

97. §. Az előbbi §-ban kitűzött büntetéssel sujtandó az is, a ki az azon §-ban említett okbul étet és itat, valamint az is, ki ezen itatást és etetést elfogadja

98. §. A ki nyilvánosan szóval vagy irat terjesztése által a tulajdon sérthetlensége, valamely nemzetiség, osztály vagy hitfelekezet ellen törvénytelen fellépésre izgat, úgy szintén a ki a törvények, vagy a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, választói jogának 3 évre felfüggesztésével és 1500 forintig vagy egy évig terjedhető fogsággal büntetendő.

99. §. A ki nyilvánosan, szóval, vagy irat terjesztése által, a király személyének sérthetlenségét megtámadja, a ki az ország alkotmányainak törvénytelen módon való

megváltoztatására, vagy a magyar állam egysége ellen izgat, választói jogának 3 évre való felfüggesztésén felül 1 évtől 3 évig terjedő börtönnel büntetendő.

100. §. Aki valamely választót, választói jogának gyakorlatában erőszakkal vagy büntetésre méltó cselekvény által fenyegetéssel megakadályoz, 500 forint terjedhető birsággal, vagy 3 hónapig terjedő fogsággal büntetendők.

Akik pedig a választási helyen erőszakot használnak a végett, hogy a választás meg ne kezdethessék, félbeszakittassék, vagy pedig megghiustassék, a választói jognak 3 évre felfüggesztésével és 1—3 évig terjedhető börtönnel büntetendők.

101. § Ha a 95, 96, 100. §-okban foglalt hamisítás, vagy visszaélés, közhivatalnok, vagy községi előljáró által követtetik el, ezen cselekmény súlyosabb beszámítás alá esik, s ennek elkövetői ellen az ugyanazon §-ban kiszabott büntetésen felül a hivatalvesztés is mindig kimondandó.

102. §. Aki másnak neve alatt szavaz, vagy másnak neve alatt jelenti magát a szavazásra, vagy aki egy kerületben kétszer vagy több helyütt szavaz, úgy az is, ki mindezen visszaéléseket tudva, segédkezet nyújt, 200 forintig terjedhető birsággal, vagy 6 hétig terjedhető fogsággal, esetleg hivatalvesztéssel büntetendő.

103. §. Ki a választás színhelyén a rendet zavarja, vagy oda fegyvert, vagy botot visz, és azt a rendre ügyelő közeg felhívására rögtön át nem adja, az illetékes közigazgatósági hatóság által rendőri uton három naptól 1 hónapig terjedhető fogsággal büntetendő.

104. §. A párt, vagy jelölt zászlóját, jelvényét imaházra, állami törvényhatósági, községi, városi középületre vagy nyilvános iskolára kitűzni tilos, tilos továbbá a zászló vagy jelvény erőszakos eltávolítása oly helyről, hová azoknak kitűzése törvényesen meg van engedve.

Nyilvános pártgyűlés, pártünnepély, körmenet rendezett tanácsu városokban a polgármesternél, másutt a a törvényhatósági tisztviselővél, s ha ilyen helyben nincs, a községi előljáróságnál a megelőző napon mindig bejelentendő, ezeken a polgármester, illetőleg tisztviselő jelen lehet, az előljáróság pedig magát megbízott által képviseltetheti.

Aki a zászlót, jelvényt, a fentebb megjelölt tiltott helyekre kitűzte, vagy kitűzését elrendelte, vagy ki a zászlót, vagy jelvényt oly helyről, hová annak kitűzése megvan engedve, erőszakosan eltávolítja, vagy megrongálja, vagy a be nem jelentett nyilvános pártgyűlést, pártünnepélyt, körmenetet rendezte, a közigazgatási hatóság által rendőri uton 100 forintig terjedhető bírsággal, vagy 20 napig terjedhető fogsággal büntetendő.

A tiltott helyre tűzött zászlót, jelvényt, az előljáróság eltávolítani köteles.

105. §. A büntetésből befolyó pénzek az illetékes törvényszék, illetőleg közigazgatósági hatóság által azon törvényhatóság rendelkezésére bocsájtandók, melynek területén a megbüntetett cselekmény elkövettetett, és ez által népnevelési célokra, vagy területen létező közkórház, vagy szegények alapjára fordítandók.

106. §. A 94., 95., 96., 101. §-okban felsorolt törvény-

akkor indítható meg, ha a cselekvény elkövetése után 6 hó alatt, továbbá a 91., 92., 93., 97., 100., 102., 103., 104. §-okban felsoroltak miatt pedig akkor, ha a cselekvény elkövetése után 30 nap alatt a bíróságnál, vagy közigazgatási hatóságnál feljelentetett.

VII. *Vegyes átmeneti intézkedések.*

107. §. Azon községekre nézve, melyekben urbériség nem létezett, a központi választmány a választók első összeírása alkalmával állapítja meg egyszersmindenkorra, melyik azon szomszéd község, melyből a 4. §. értelmében, az adóval legkevésbé megrótt $\frac{1}{4}$ urbéri telek veendő.

108. §. Addig is míg a törvényhozás, az adók, hátralékok behajtásául intézkedni fog, azok, akik az adóösszeírást, illetőleg évi kiigazítást megelőző évnél hosszabb időről tartoznak adójukkal a névjegyzékbe felveendő, ha az összeírást, illetőleg évi kiigazítást megelőző év 1-ső napjától az összeírás vagy kiigazítás megkezdéseig hátralékban lévő adójokból legalább annyit lefizettek, a menyit a megelőző év összes államadója tesz.

109. §. A jelen törvény 5. §-ában érintett községekben a füstök számának megállapítása s a községi képviselők választása iránt, a központi választmány felhívására, a törvényhatóság akként intézkedik, hogy ezen választás az összeírás megkezdése előtt legalább 14 nappal megtörténjék.

Ezen választást az 1871. XVIII. 38. §-ában megjelölt községi választók, az azon törvényezikk 49. §-ában elő-

írt módon teljesítik. A megválasztottak az azon évi névjegyzékbe felveendők.

111. §. Az ország azon részeiben is, melyekre az 1848: II. törvénycikk hatálya kiterjedt, minden képviselőválasztásra egy külön választókerület alakítandó és minden választókerület csak egy országgyűlési képviselőt választ.

112. §. A választók első állandó névjegyzékének elkészítésére a központi bizottság egy választókerületbe a szükséghez képest egynél több összeíró küldöttséget is küldhet.

113. §. Az ország azon részeiben, melyekre az 1848: V. hatálya kiterjedt, a törvényhatóságoknak, a választókerületek beosztása és a választási székhelyek iránt jelenleg fennálló határozatai a törvény további intézkedéséig érvényben maradnak.

115. §. A névjegyzékre vonatkozó összes iratok bélyegmentesek és díj nélküliek.

117. §. Minden törvényhatóság és város, mely külön országgyűlési képviselőt küld, a belügyminister által kitűzendő határidőn belül, ezen törvény 17. és 20. §-ai értelmében megválasztja a központi választmányt.

Ezen új választmány teljesíti azon teendőket is, a melyek végzése törvény, illetőleg törvényes gyakorlat szerint ezen országgyűlés végeig, a jelenlegi központi választmányokat illeti.

118. §. Az első névjegyzék megállapítása alkalmával, ha az összeírás az év első felében veszi kezdetét, a választási jog meghatározásánál a megelőző évre kivetett adó, ellenkező esetben, azon évi adó vétetik alapul, melyben a kiigazítás történt.

120. §. Az 1848: V. törvényczikk 5. §-a és az 1848: erdélyi II: 7. azon módosítással, melyet ezeken az 1868: XXX. és XLIII. törvényczikkek, valamint az 1873. XXXIV. törvényczikk tesznek, ezentul is érvényben maradnak, valamint érvényben marad az 1848: V: 56. az erdélyi 1848: II: 9. azon módosítással, melyet ezekben a 870: 25. tett.

Az 1848: V. és ugyanazon évi erdélyi II. törvényczikkek további §-ai hatályon kívül helyezettnek.

876: XVIII. Az 1874: 33., 42., 52. §-ainak a névjegyzékek évenkénti kiigazítására vonatkozó intézkedései hatályon kívül tétetnek és ezek helyett következők rendeltetnek.

1. §. A választók névjegyzékének évenkénti kiigazítása a központi választmány évenként minden választó kerületre nézve, három tagból álló egy, vagy a szükséghez képest több küldöttséget választ, s meghatározza az időt, mely alatt ezen küldöttségek munkálataikat az egész választókerületben befejezni kötelesek.

2. §. A választókerület összes választóinak ideiglenes névjegyzéke pedig az illető városban, nagyközségben és körjegyzőségben tétetik közszemlére.

A központi választmány e végből a kerület minden városának, nagyközségének és körjegyzőségének saját választóinak ideiglenes névjegyzékét másod példányban megküldi s ez alkalommal az állam hivatalos nyelvén, s a szükséghez képest a kerületben tömegesen használt más nyelven is hirdetményt bocsát ki, melyben felveendő, hogy az ideiglenes névjegyzékek hol és mely időben lesznek közszemlére kitéve; továbbá, hogy ezen név-

jegyzékek ellen az 1874: XXXIII: 44. § értelmében felszólalni és ezen felszólalás ellen észrevételt tenni lehet; végre, hogy a felszólalások és azokra tett észrevételek, hol és mely határidő alatt adandók be.

3. §. A curia határozatai alapján, a központi választmány a választók névjegyzékét kiigazítja, s azt a belügyminister által megszabott minta szerint véglegesen összeállítja.

Ezen névjegyzék egy hiteles példánya a belügyministerhez felterjesztendő; egy teljes példánya a választási székhely hatósági levéltárába elhelyezendő, ezenkívül a kerület minden városának, nagyközségének és körjegyzőségének saját választóinak kiigazított névjegyzéke egy példányban megküldendő.

1875: VI. A befizetési határnaprul.

A választók névjegyzékébe, annak évenkénti kiigazításánál azon jogosítottak veendő be, a kik a megelőző évi egyenesadót, illetőleg a megfelelő adóhátralékot április 15-éig befizették.

1887: X. Némely választó kerületek szabályozásáról.

Megyei választókerületek.

1. Besztercze Naszód	2 ker.	8. Udvarhely	3 ker.
2. Szolnok Doboka	5 »	9. Kis-Küküllő	2 »
3. Szilág	5 »	10. Alsó-Fejér	4 »
4. Kolozs	4 »	11. Hunyad-Vajda Hu-	
5. Torda-Aranyos	4 »	nyad Hátszeg vá-	
6. Maros-Torda	5 »	rosokkal	6 »
7. Csik Csik-Szeredá-		12. Nagy-Küküllő	4 »
val	4 »	13. Fogaras	2 »

14. Szeben	4 ker.	20. Hajdumegye	3 ker.
15. Háromszék Illye falvával	4 »	21. Szabolcs	5 »
16. Brassó	2 »	22. Szepes	6 »
17. Jász-Kun-Szolnok	6 »	23. Torontál, Pancsova k. városok	11 »
18. Heves	5 »	24. Aradmegye	7 »
19. Pest-Pilis-Zsolt Kis-Kun-megye	11 »	25. Szatmár	8 »

Városok.

1. Nagy-Szeben	2	17. Czegléd	1
2. Brassó	2	18. Nagy-Kőrös	1
3. Szamos-Ujvár	1	19. Halas	1
4. Szék	1	20. Hajdu-Böszörmény	1
5. Abrudbánya Veres- patakkal	1	21. Félegyháza	1
6. Székely-Udvarhely	1	22. Nyiregyháza	1
7. Oláhfalú	1	23. Nagy-Becskerek	1
8. Erzsébetváros	1	24. Nagy-Kikinda	1
9. Gyula-Fejérvár	1	25. Arad	1
10. Bereczk	1	26. Kecskemét	2
11. Székely-Udvarhely	1	27. Szatmár-Nemeti	1
12. Kézdi-Vásárhely	1	28. Debreczen	3
13. Szepsi-Szt.-György	1	39. Kolozsvár	1
14. Jász-Berény	1	30. Maros-Vásárhely	2
15. Eger	1	877 : XI. alapján	
16. Gyöngyös	1	31. Budapest	9

II.

Az alkotmányról.

Az alkotmány a közjogok összege, szerződés az ország és király közt, a polgárok biztosítéka szemben a hatalommal, az ország anyagi jólétének, haladásának eszköze. A magyar alkotmány Európában a legrégibb. — A vezérek alatt Magyarország köztársasági szervezettel bírt, I. István a kényuralmi királyságot hozta be. I. Endre alatt megalakult az alkotmányos királyság. A királyok azomban ígéreteiket sokszor megszegték, a szabadokat tolvajoknak jelentették ki és felakasztatták. Az 1222-iki pecsétjéről aranybullának nevezett okmány azt megszüntette és a nemesség jogait nemcsak biztosította, de a nemest felhatalmazta, hogy a nemes a királynak, midőn ezen törvényben biztosított jogait megsérti, büntetlenül ellenállhason. 1298-ban az országgyűlés már országos kormánytanácsokat választott. Mátyás törvénye a Nádort szembe a királylyal ellenőri jogokkal ruházta fel és választását elrendelte. Ulászló alatt az országgyűlés felelős kormánytanácsosokat választott, az alkotmánysértők ellen a biráskodást magának tartotta fel, az alkotmánysértőket a hűtlenség büntetésével sújtotta. Jelenlegi törvényeink az alkotmányelleni erőszakos támadást lázadásnak vagy felségsértésnek tekintik, a lázadást 10—15 évig terjedhető fogsággal büntetik, az 1848-iki sajtótörvény 4 évig terjedhető fogsággal bünteti a sajtó útján elleni izgatást.

Törvények.

1222: 1. Szent István ünnepét évenként Fejérváron megtartani köteleztetünk.

2. Idézés és ítélet nélkül nemest el nem fogatunk.

3. A nemesek birtokaitul sem adót, sem ajándék denárokat nem fogunk szedetni.

6. Az összeesküdt nemesek az eddigi szokás szerint tolvajoknak ne neveztessenek.

7. Ha a király hadseregét külföldre vezeti, a nemesek vele menni nem kötelesek.

19. A várjobbágyság és polgárok szabadságai tartassanak meg.

30. A kettős hivatalviselés eltöröltetik.

31. A nádor ezt mindig tartsa szemei előtt, tőle se maga el ne térjen, se ne engedje meg, hogy a király tőle eltérjen.

Ha pedig mi, vagy örököseink, valaha ezen törvények ellen vétenei akarnánk, ezennel feljogosítjuk püspökeinket, más főurainkat, az ország összes nemességét és egyes nemeseit, örököseiket és utódaikat, hogy nekünk és örököseinknek hűtlenség büne nélkül, most és jövőben ellentmondhassanak, ellentállhassanak.

1485: 6. A nádor köteles az ország és király közötti viillongásokat kiegyenlíteni.

6. A nádor, ha a király esetlegesen hülye vagy resz, az idegen követeket elfogadja, kihallgatja, nekik válaszol és a király gyengeségét pótolja.

1495: 8. A király az országos törvényszékekhez 14 nemest nevezzen, (kik az országtanács tagjai is.)

1500: 10. A választott 16 nemes a király és országgyűlése által, választassék az ország négy részéből.

1507: 5. A király rendeletei az országtanács jóváhagyása nélkül érvénytelenek.

7. Ha a királyi tanácsban valamelyik tanácsos az ország közjava, szabadsága ellen nyilatkozik, társai kötelesek az országgyűlésnek bejelenteni, mely is azt, mint haza, szabadságárulót és lázadót, személyében és vagyonában megbüntetheti.

8. Az ország törvényeit, határozatait világosan és nyíltan sértő, ha egyházi, egyházi hivatala és javadalma, ha báró vagy nemes, mint ország és felségsértő, összes javai elvesztésével büntetettik és száműzetik.

Ha azonban a király őket megbüntetni, javadalmaiktul és vagyonoktul megfosztani nem akarná, a büntetést rajta a fő és alispán a megyei nemességgel hajtsa végre és vagyona közzsákmány legyen.

1878: V. 127. A felségsértés büntetett képezi azon cselekmény is, mely közvetlen arra van irányozva, hogy a magyar állam alkotmánya erőszakkal megváltoztassék. Büntetése életfogytig tartó fegyház.

131. §. Az előbbi felségsértés elkövetésére létrejött szövetség, ha ehez a büntett véghez vitelére az előkészületi cselekmény nem járul 5 évig, ha járult 10 évig terjedhető államfogházzal büntetendő. Ha pedig a felhívás sikertelen volt, a büntetés 5 évi államfogházig terjedhet.

134. §. A ki ezen felségsértésre irat, nyomtatvány, szónoklat, képes ábrázatok által felhívást intéz, 5—10 évig terjedhető államfogsággal büntetendő.

A ki tudva fel nem jelenti, három évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

132. §. A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a felségsértés elkövetést közös egyetértéssel elhatározza.

1878: 152. §. A csoportosulás, melynek czélja:

1. Az országgyűlést, annak valamelyik házát vagy bizottságát.

2. A közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat vagy ezek egyikét, vagy azoknak valamelyik albizottságát.

3. A ki a magyar kormányt erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában akadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, vagy valaminek elhagyására kényszeríteni akarja, cselekménye a lázadás büntettét képezi és 10 évtől 15 évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

156. §. A lázadás előidézésére köttetett szövetség, ha a büntett véghez vitelére előkészületi cselekmény nem követtetett el, egy évtől három évig terjedhető államfogházzal, ellenkező esetben pedig 2 évtől 5 évig tejedhető fogházzal büntetendő.

163. §. Három évig terjedhető börtönnel büntetendő azon egyén, ki az országos képviselőt vagy delegátust erőszakkal vagy fenyegetéssel hivatása gyakorlatában meg akarja akadályozni, vagy valaminek megtételére kényszeríteni akarja.

171. és 173. A ki valamely gyülekezeten nyilvánosan, szóval, vagy a ki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által, az alkotmányos államformát, vagy a törvény kötelező erejét megtámadja, ki az alkotmány egyes intézménye, a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságoknak, vagy a közös ügyek tárgyalására hivatott bizottságnak törvényes joga ellen lázít, öt évig terjedhető államfogsággal büntetendő.

1848 : XVIII : 6. *A sajtórul.*

Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének tettelegesen felbontására izgat, ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására és a törvényes felsőség elleui engedetlenségre lázit s bűnök elkövetésére hiv fel és buzdít, négy évig terjedő fogsággal és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.

Az elősorolt törvények közt az 1848-at megelőző törvények csak történelmi beccsel birnak, miután az 1878-iki törvények az alkotmány sértésrül eltérőleg rendelkeznek és ma sem a nádor, sem a megyék azon hatalmi körrel nem birnak, melylyel őket az 1507-iki törvény felruházta, miután ma political nemesség nincs és a birtok elkobzásának büntetését és pedig igen helyesen az ujjabb törvényhozás tényleg eltörölte.

Az 1878-iki alkotmány védő törvény két részre osztható. A 117. valóságos forradalmi cselekvényrül szól és a forradalmárt élethossziglan tartó fegyházzal bünteti, ezen törvény világos és ezen részét tekintve, igen helyes is ; mert a ki az alkotmányt megtagadja, az vagy örült, vagy aljas bérencz, mindkét czimen tehát megérdemli, hogy a tisztos polgároktul, a becsületes emberektül örökre elkülönitessék.

A másik rész már nem annyira a cselekményekrül, de az államellenes kísérletekrül, az ország képviselői megsértésérül szól. Ezeknek fő hibája a határozatlanság, a bírának adott önkényi kiváltság, ugyanis a képviselőház megtámadója 10—15 évig büntetendő, ha tetszik, tehát a bíró megállapodhat a 10 évnél, a 134-nél 5—10

év, 1865. a lázadást 2—5 évig, 1—3-ig bünteti. Ez helytelen, mert a bíróságokat ezen határozatlansága kegyelmi joggal ruházza fel, mi a bíróságot az országgyűlés, a kormány fölébe helyezi, megrovást érdemel azért is, mert a gonosz, bukás esetében mindig az enyhébb büntetésre számít, ez tehát a haza elleni merényletnek valóságos melegágya.

Valóságos gúny a képviselők és főrendek megtámadásáruli, mert e szerint a bíróság, ha tetszik egy napra is elítélheti, miután ez esetben a legkisebb büntetés nincs kiszabva, maró gúny ez azért is, mert ez a törvényhozás tagját csakis az országházba védi, ellenben az országház kapuján kívül ha felpofozzák csak mint egyszerű polgár követelhet elégtételt, pedig a személyt az állástul elkülöníteni nem lehet, mert a képviselő és főrend, míg megbízása tart, az országházon kívül is a nemzet felséget képviseli, és azon szennyet, melylyel az országházon kívül bepiszkolják a törvényhozó terem levegője nem mossa le.

Ezen törvénynek alapeszméje is téves, mert a törvényhozás tagját, mint hatósági személyt tekinti, nem mérlegeli azt, mit képvisel, ugyanegy rovatba helyezi a 166. §. a törvényhozás tagjával: a katonai és polgári őröket, a vaspályák és távirdák felügyelő és kezelő személyzetét, a rendőrséget, a csőszöket, az erdő, a folyam, a gátőröket, kiknek társadalmi állása és műveltsége igen alacsony, egy részök szolga és bármikor elbocsátható. Igen könnyen megtörtéhetik, hogy miután a büntetés meghatározása a bíróság egyéni felfogásául függ, egy megyébe a bíró, a csősz, őr megsértőjét 3 évre ítéli,

mig a képviselőt, a főrendet megtámadót ugyanazon sértésért 1 hónapi fogságra ítéli.

III.

A magyar király jogairul.

1. A királyi jogok alapjárul.

A magyar nemzet jellemének alapját mindenkor a szabadság bálványozása, a királyság iránti hűség és tisztelet képezte, ezen tisztelet és ragaszkodásrul még a válságosabb viszonyok közt sem felejtkezett meg; a király iránt tisztelettel viseltetett még akkor is, midőn Zsigmond királyt elzáratta, mert sem testileg nem bántalmazta sem a királyságrul le nem tette; tisztelte a léha, tehetetlen Ulászlót is, mert midőn a nyalka Ujlaky herczeg a királyt cseh disznónak nevezte, a nemesek ezrei sorakoztak a királyi zászló alá és a legyőzött herczegnek kegyelemért kellett folyamodni; Rákóczy Ferencz és Kossuth Lajos száműzték az uralkodóházat, de a királyságot nem törölték el. Mária Teréziának a magyarok lelkesedése tartotta meg, nemcsak Magyarországot, de összes birodalmát.

A magyar nemzet felségi jogairul soha sem mondott le, a királyokat az ország tulajdonosainak soha sem ösmerte el, a királyok Isten kegyelmi jogát a legválságosabb viszonyok közt soha sem fogadta el, de századokig, egész I. Józsefíg választotta királyait, s mig egyrésről időről-időre a választott királyra ruházta azon felségi jogokat, melyeknek egy személybeni egyesítését az ország védelme a belrend- és biztonság, az igazságszolgáltatása, a törvények végrehajtása, az egyéni és ál-

lami, anyagi érdekek fejlesztése és fentartása kívánja; a magyar nemes a választott koronás főt határtalan tisztelettel környezte, fénnel, hatalommal és gazdagsággal ruházta fel; a királyválasztás jogát I. Lipót királyig fentartotta. Az 1687-ben Pozsonyban tartott országgyűlés azomban a királyválasztási jogról lemondván, a királyságot örökösen a Habsburgház fiágaira ruházta; ellenben a király az ország alkotmányát és minden törvényeit eskü és kötlevél által biztosította, és pedig:

1687: 2. Magyarország és kapcsolt részeinek karai és rendei ezennel örökre kijelentik, hogy ezentúl örökösen ő felsége ágyékából leszármazó legidősb fiörökös leszen urok és királyok (mint azt az 1547: 5. is rendeli) uralma elfoglalásakor azomban mindenik köteles megelőzőleg a becikkelyezett törvényeket elfogadni, megerősíteni és a koronázási esküt az ő felségek által letett alakban letenni.

3. Ő felsége fiága kihaltával örökösödnek II. Károly spanyol király fiutódai, ezek is kihalván, régi szokás és országos előjog szerint a karok és rendek jogosultak lesznek királyt választani és koronázni.

4. II. András 1222. törvényében foglalt ellentállási záradék eltörültetik, ezen törvény czikkeinek érvénye a záradékon kívül ezentúl is fentartatik.

I. József koronázási esküje:

Mi József, Isten kegyelméből Magyarország királya, az élő Istenre, az Isten, anya szűz Máriára és minden szentekre esküszünk, hogy mi az Isten egyházai, az egyháznagyok, főurak, nemesek, városok, az ország lakosai jogait, szabadságait, kiváltságait, szabadalmait, régi jó és elismert szokásait, mint azok értelméről és alkalmazásá-

mul a király a karok és rendek az országgyűlésen meg-
egyezték, megtartandjuk, mindenkinek igazságot szolgál-
tatunk. Felséges II. András törvényeit a 31. záradék ki-
vételével, mely így kezdődik (ha mi pedig örökre jogot
stb) megtartjuk, Magyarország határait és minden jogu
és czimü tartományait el nem idegenitjük, sőt lehetőleg
kiterjesztjük, mindent megteszünk, mit a haza közjavára
a karok és rendek jólétének nevelésére igazságosan meg-
tehetünk. Isten és minden szentek ugy segéljenek.

Ez az örökös királyságnak nem egyszerű elfogadása,
de valóságos két oldalú szerződés volt, mert a 2-ban
az országgyűlés, midőn a fiág örökösödését elfogadta,
határozottan kikötötte, hogy a király trónra léptekor az
ország minden törvényeit megerősíti, magát megkoronáz-
tatja és a törvények megtartására megesküszik.

1723-ban a Habsburgház fiága már kihalófélbe volt
és ha III. Károly elhal, a királyválasztás joga a nemzetre
vissza száll. III. Károly tehát 1723-ban a nemzettel a
leányági örökösödés biztosítására új szerződésre lépett.

1723: 1. Az ezen országgyűlésre eddig alig látott
nagy számmal összegyűlt karok és rendek jobbágyi alá-
zattal és hűséggel értesülvén, a felséges császárnak és
királynak Magyarország és kapcsolt részeinek karaihoz
és rendeihez intézett királyi leirathul és javaslataibul ő
felségének az ország iránti hajlamairul, azon törekvésrül
és szándékárul, hogy az országot nem csak fentartsa, de
nagyobbítsa, hogy a belbékét megőrizze, s Magyarországot
mindenesetre a kültámadások ellen is az örökös tarto-
mányokkal egyesülve megvédje, megakarván hálálni ezen
irántok mutatott atyai szeretetét, s azon kegyességét,

hogy nem tekintve az európai béke irányábani gondjait és fáradságát, kegyeskedett a karok és rendek közt megjeleni, és mindennek előtt azt, hogy a hű karok és rendek alázatos kérelme nélkül, tiszta atyai szeretetből Magyarország és kapcsolt részei, karai és rendeknek diplomatikai és más jogait, szabadságait, kiváltságait, szabadsalmait, előjogait, szokásait, az eddigi és ezen az országgyűlésen alkotandó törvények megtartását, az összes és egyes törvényeknek megerősítését kegyesen megígérni méltóztatott, melyet Felségednek alázatosan megköszönünk.

A felséges ausztriai ház nőágának, Magyarország és kapcsolt részeiben örökösödését, az őfelségétől származó örökösök kihaltáig, Magyarország és kapcsolt részeiben a karok és rendek egyhangulag kikiáltottak, mely határozattal Bécsbe országos küldöttséget küldtek. Ő fölsége ezen ajánlatot kegyes és hálás szívvvel fogadta, s a hű karok és rendek határozatát nem csak elfogadni méltóztatott.

De ezen Magyarország és kapcsolt részeiben örökösödést, azon fi elsőszülöttségi rend szerint akarja szabályozni, fentartani, mint ezt az elválaszthatlan németországi és Németországon kívüli örökös tartományokban elhatározta, elrendelte és kihirdette.

Ugy, hogy azon nő, vagy fiörökös, ki az osztrákház tartományaira megállapított osztrákházi elsőszülöttségi rend szerint, az örökös tartományokat örökli, azon örökösödési jog és rend szerint most és jövőben, az osztthatlan Magyarország és kapcsolt részei, csalhatatlan királyának tartasson és koronáztasson.

2. A felséges császári, királyi osztrák uralkodó ház nőága örökösödéséről.

Őseink dicséretes példája által serkentve, és ő felsége a kegyelmes császár és király legkegyelmesebb urok iránti hálájukat és hűségeket bebizonyítani akarván.

Császári királyi felsége férfiágának magvaszakadása esetében, (mitül Isten óvjon) Magyarország és a magyar koronához tartozó, már visszahódított és visszahódítandó tartományokban, az örökös öröklési jog, az osztrákház nőágára is szálljon, és pedig elsősorban az uralkodó kegyelmes császár és király.

Ezek magvaszakadtával boldogult József.

Ezeknek magvaszakadtával a boldogult Lipót császár ágyékából származott utódokra mindkét ági katolikus főherceg és főhercegnői örökösökre szállítják Magyarország és kapcsolt részei uralmát és kormányzatát, a már ő felsége által az örökös Német- és Németországon kívüli tartományokban megalapított fentemlitett elsőszülöttségi rend szerint, az örökös ezen tartományokat együttesen és feloszthatlanul Magyarország és kapcsolt részeivel együtt uralandja.

És az említett örökösödési rendet elfogadják.

Ilyképen a felséges osztrákházba behozott és elismert leányági örökösödést a nőágra kiterjesztvén, az 1687 : 2., 3. és 1725 : 2., 3. szerint is a fentemlitett rend szerint elhatározzák :

hogy az előbb érintett osztrák nőág öröklő főhercegei és főhercegnői jövőben a koronázáskor kötelesek ő felsége oklevelét, a karok és rendek és kapcsolt részek szabadságait, előjogait, törvényeit megerősíteni.

A karok és rendek ősi, törzsökös, megerősített és elfogadott királyválasztási joguknak birtokába csak a nőág teljes kihaltával lépnek.

3. Az ország karainak és rendeinek szabadságai megerősítetnek.

Ő felsége Magyarország és kapcsolt részei hű karainak és rendeinek minden diplomaticai és más jogait, szabadságait, kiváltságait, szabadalmait, törvényeit, mint a jelen 1., 2., 1715: 1., 2., 3. és az esküben foglaltatik, kegyelmesen megerősíti és meg fogja tartani.

Ő felsége örökösei Magyarország és kapcsolt részeinek megkoronázandó királyai, hasonlóképen minden kiváltságokat, jogokat, törvényeket sértetlenül meg fogják tartani.

Melyeket ő felsége minden rangu és állásu alattvalóival meg fog tartatni.

Eredeti szöveg.

Paternum sacrae et clementissimae Regiae Cesareae Majestatis, erga Status et ordines Regni in presenta Dieta felicissime et in frequentissimo vix aliquando viso numero congregatas, propensionem et ad parmansionem eorumdum, ac incrementum publici Status Regni Hungariae partiumque ei adnexarum proque stabilienda in omnem casum etiam contra vim externam, cum vicinis regnis et provinciis haereditariis unione et conservanda domestica tranquillitate directam curam et sollicitudinem ex benignis ejusdem sacratissimae Regiae Majestatis ad Status et Ordines Regni partiumque eidem adpcxarum clementissime emanatis litteris, ac novissime factis propositionibus devoto homagialis fidelitatis eorumdem zelo et constanti favore intelligentes, pro hoc erga eosdem clementissime exhibito paterni affectus gratiarum singulari voto, quodve non obstantibus in adversum quibusvis gravissimis. Sacrum Romanum imperium, et

Europeam quietem tangentibus curis et laboribus in medium Statuum suorum semet conferre, eosdem in altissima sua persona iisdem summe veneranda paterne consolare, et primum ac ante omnia, nullaue previae fidelium Statuum et Ordinum catenus praemissa humillima supplicatione, ex pura eosdem paterno affectu, universos Status et Ordines Regni suae haereditarii Hungariae et partium adnexarum, in omnibus diplomaticis, quam aliis, quibusvis juribus libertatibus privilegiis immunitatibus consuetudinibus praerogativis et legibus hactenus concessis et conditis, ac in praesenti Diaeta, dietaliter condendis conservaturum offerre, et easdem ac eorundem singulas clementissime confirmare dignata fuisset humillimas et quam possunt maximas sacratissimae Cesareo Regiae Majestatis ideo etiam gratias referunt.

Quod Foemineum quoque sexum augustissimae domus suae Austriacae, usque ad ejusdem et eodem descendentium defectum, ad Regiam Hungariae Coronam, partesque Regni, et provincias ad eandem Sacram Coronam pertinentes, unanimo universorum Statuum et Ordinum Regni, partiumque eidem adnexarum, libero voto proclamatum et personalem eorundem Statuum et ordinum ad sacratissimam Caesaream Regiam Majestatem Vienne^m expeditam deputationem vocatum, et ejusmodi oblationem pie clementer grato animo acceptare et fidelium Statuum et Ordinum suorum piis ac salutaribus votis non annuere dignata esset.

Sed ejusmodi in sacra Regni Hungariae corona et partibus Regnis et provinciis eidem adnexis successionem eodem quo masculorum primogeniturae ordine, secun-

dum normam in reliquis suae Majestatis sacratissimae regnis et provinciis haereditariis in et extra Germaniam sitis jam per eundem ordinatam stabilitam, publicatam et acceptatam, inseparabiliter, habitaque in graduum aequalitate ejusdem lineae prerogativae masculorum ratione, dirigi servare et custodire vellet.

Ita ut illa vel masculus ejusdem haeres, qui vel quae premissorum augustae domus austriacae regnorum et provinciarum juxta memoratam normam primogeniturae in augusta domo austriaca receptam existet eodem successionis pro his et futuris quibuscumque casibus, haereditario jure, etiam pro infallabile Rege Hungariae, partiumque, regnorum et provinciarum eidem annexarum eque indivisibiliter intelligendarum habeatur et coronatur.

2. De regia haereditaria sacratissimae Caesareae et Regiae sexus foeminei augustae domus austriacae successionem.

3. Majorem suorum laudabilibus exemplis incitati volentesque erga Caesaream et Regiam Majestatem quam dominum eorum clementissimum gratos et fideles semet exhibere.

In defectu sexus masculini, sacratissimae Caesareae Regiae Majestatis (quem defectum Deus clementissime avertere dignetur), Jus haereditarii succedendi in Hungariae Regnum et Coronam ad eandemque partes pertinentes provincias et Regna jam divino auxilio recuperata et recuperanda, etiam in sexus augustae domus austriacae primo loco quidem ab atefata modo regnante sacratissima Caesarea et Regia Majestate, dehin in hujus defectu a divo olim Josefo, hisquoque deficientibus ex lumbis divi etiam Leopoldi Imperatorum et Regum Hun-

gariae descendentes, eorumque legitimos Romano catholicos successores utriusque sexus Austriae archiduces juxta stabilitum per serenissimam Caesaream et regnantem Regiam Majestatem, in aliis quoque suis Regnis provinciis haereditariis in et extra Germaniam sitis primogeniturae ordinem, jure et ordine praemisso indivisibiliter invicem ac insimul, ac una cum Regno Hungariae et partibus regnis et provinciis eidem adnexis haereditarie possidendis regendam et gubernandam transferunt.

Et memoriata successionem acceptant.

Taliterque eandem successionem foemineam in augusta domo extensis ad eam nunc pro tunc articulis 1687: 2., 3. et pariter 1715: 2., 3. juxta ordinem supradictum stabiliunt.

Per praeatactum foemineum sexum augustae domus ejusdem praevio modo declaratos haeredes et successores utriusque sexus archiduces Austriae acceptandum rati habendam, et una cum praemissis eque modo praevio per sacratissimam Caesaream et Regiam Majestatem, clementissime confirmatis diplomaticis, aliisque praedecclaratis Statuum et Ordinum regni, partiumque Regnorum et provinciarum eidem adnexarum libertatibus et praerogativis ad tenorem praecitatorum articulorum futuris semper temporibus, occasione coronationis observandam determinant.

Et nonnisi post omnimodum, praedicati sexus defectum avitam et veterem approbatamque et receptam consuetudinem prerogativamque Statuum et ordinum in electione et coronatione Regum locum habitorem reservunt intelligendum.

3. Az ország és kapcsolt részek karainak és rendei-nek szabadságai, jogai megerősítettnek.

Ő felsége Magyarország és kapcsolt részei hü karai-nak és rendei-nek, minden diplomatikai és más jogait, szabadságait, kiváltságait, szabadalmait, törvényeit, jogos szokásait, mint a jelen 1., 2., az 1715: 1., 2., 3 és a királyi esküben foglaltatik, kegyelmesen megerősíti és meg fogja tartani.

Ő felsége örökösei Magyarország és kapcsolt részei megkoronázandó királyai, hasonlóképen mindezen kiváltsá-gokat, jogokat, törvényeket, sértetlenül meg fogják tartani.

Melyeket ő felsége minden rangu és állásu alattvalói-val meg fog tartatni.

Ezen örökösödési szerződés három részből áll.

Az 1-ső rész válasz III. Károly királynak leiratása, melyben az alkotmány megerősítését, Magyarországnak az örökös tartományok erejéveli védelmét ajánlotta, a leányág örökösödését kívánja, ez az örökösödés ren-dét jelzi.

Ez nem törvény, mert czime és tartalma nincs, me-lyek minden törvénynek mellőzhetlen kellékei; a törvény-könyvbe főleg helyet foglal azért, mert a pozsoni ország-gyűlésnek az idegen védelem eszméje tetszett, az örökös tartományokat ezen védelemre kötelezni vagy velök szerződni nem lehetett, mert alkotmányuk nem volt, ez csakis a császártól függött, a sok bók és hódolat közt a válaszfeliratban behozták tehát a császár ígétét, behozták azért, hogy ha a császár utódai Magyarországot saját hadseregekkel védelmezni nem akarnák, ezen kötelező ígérethez emlékeztethessék.

A II-ik részt képezi a 2. §. melyben a nőág örökösödését és III. Károly alatt az örökös tartományokra megállapított örökösödési rendet elfogadják, a jövőre örökös azomban kötelezik, hogy az magát megkoronáztassa, és a koronázáskor III. Károly oklevelét, az ország szabadságait, előjogait, törvényeit megerősítse, az adott uralmi jogot tehát egyszerűen nem ajándékozták oda, de azt meghatározott világos feltételhez kötötték.

A III. részt képezi a 3. §. melyben a szerződő Károly király, az ország jogait ismétlőleg elismeri és megerősíti, és ezután a jövőre királyokat is ismételve kötelezi az ország törvényei és szabadságai megtartására.

Ez tehát világos és kétoldalu szerződés, és ezen kétoldalu szerződés képezi a felső Habsburg-Lotringtoni uralkodó család jogalapját. — Ezen szerződés szerű törvényeket későbbi időben *pragmatica sactiónak* nevezték, pedig igen tévesen, mert a *pragmatica* szó sehol sem fordul elő és ezen néven nem ezen törvényeket hívták, de Károly császárnak az örökös tartományokra kiadott örökösödési rendeletét, mely rendelet Magyarországot nem kötelezte és nem kötelezi.

II.

A király és királyi család jogai.

1. A király és királyi család sérthetetlensége.
2. Az országgyűlés a delegatiók összehívása, elhalasztása és felosztása.
3. A törvényjavaslatok megerősítése vagy elvetése.
4. A külpolitika vezetése a hadüzenet, békekötés.
5. A kegyelmi jog és némely pereknek ítélet előtti beszüntetése.

6. A felelős kormány kinevezése.

7. A római catholicus a görög egyesült és nem egyesült főbb egyháziak feletti védnökség, a reformáltak, az ágostai hitvallásuk, unitáriusok ügykezelésének és iskoláiknak ellenőrzése.

8. A zászlósoknak a felsőház elnökének, az udvari méltóságoknak kinevezése.

9. Királyi háztartás.

10. A királyi hadsereg ura, a magyar hadsereg királya és mindkettőről a fenálló törvények és szokásos jog szerinti intézkedés.

11. A bírák ez állami hivatalnokok kinevezése.

12. Méltóságok a főrendiházi tagság, nemesség, rendjelek, czimek adományozása.

1. *A király sérthetlenségéről.*

A királyi személyének és méltóságának sérthetlensége egyidejű a királyság megalakításával és azóta nem volt egyetlen korszak sem, mely a felségsértést mellőzte vagy büntetését megkevesbiti, vagy a bűn fogalmát megváltoztatta volna.

1. István II: 2. Ki a király élete ellen tör, a királyi tanács által törvényesen elmarasztaltván, éltével lakol, javai azonban ártatlan fiai részére megmaradnak.

III-as könyv 14: 1. Felségsértés, ha valaki a királyt, karddal megakarja ölni, vagy meg akarja mérgezni, ha a házat, melyben a király időz, megtámadja.

2. A király vagy korona elleni nyílt támadás, a jogos védelem azonban támadásnak nem tekinthető.

1723: 9. A felségsértésről és hűtlenségről szóló minden előbbi törvényeket megerősíti, úgy a felségsértőt mint hűtlent, halállal és birtokvesztéssel bünteti.

Mindezen törvények azonban a legutóbbi 1878: V. törvény által érvényüket veszítették, mely is következőg rendelkezik:

1878: V. 126. §. Felségsértést követi el:

1. Ki a királyt meggyilkolja vagy szándékosan megöli, vagy ezen cselekmények valamelyikének véghezvitelét megkísérli.

2. A ki a király testi épségét megsérti, vagy őt az uralkodásra képtelenné teszi.

3. Ki a királyt az ellenség hatalmába adja, vagy az uralkodásnak gyakorlatában akadályozza, vagy személyes szabadságától erőszakosan megfosztja.

4. A ki az előbbi két pontban meghatározott valamely cselekvény véghez vitelét megkísérli.

127. §. A felségsértés büntetett képezi azon cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy:

a trónöröklés rendje erőszakkal megváltoztassék.

123. §. A felségsértés a 126. §. 1. pontja esetében halállal, a 2. és 3. esetében életfogytig tartó fegyházzal, a 4. pontja esetében 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

129. §. 127. §. 1. és 2. pontbani felségsértő büntetendő 10—15 évi államfogházzal.

130. §. A 126. §-ban meghatározott felségsértés elkövetésére létrejött szövetség, ha ehez a büntett véghezvitelére célzó előkészületi cselekvény nem járul, 5 évig terjedhető fegyházzal, — ha pedig ily előkészületi cselekmény is követtetett el, 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

131. §. A 127. §. 1. és 2. pontjaiban meghatározott

felségsértés elkövetésére létrejött a 130-ban meghatározott megkülönböztetés szerint 5 évig, illetőleg 10 évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

132. §. A szövetség létrejött, ha két vagy több személy a felségsértés elkövetését elhatározza.

133. §. A ki anélkül, hogy ez iránt mással szövetkezett volna, a 126. §-ban meghatározott felségsértés elkövetésére előkészületeket tesz, 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

134. §. A ki gyülekezeten, nyilvánosan, szóval, vagy a ki irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítása által a felségsértés elkövetésére egyenes felhívást intéz, amennyiben az irat vagy nyomtatvány vagy képes ábrázolat tartalmát, illetőleg jelentését tudta: 5—10 évig terjedhető fogsággal, a 127. §. 1-ső vagy 2-ik pontjában meghatározott felségsértés elkövetésére irányzott egyenes felhívás esetében azomban 5—10 évig terjedhető államfogházzal büntetendő. Ha a felhívás teljesen sikertelen maradt, a büntetés 5 évi államfogházat nem haladhat meg.

135. §. Az, ki oly időben vesz hitelt érdemlő tudomást arról, hogy felségsértés elkövetése czéloztatik, midőn annak megakadályozása még lehetséges, és arról a többségnek jelentést nem tesz: 3 évig terjedhető államfogházzal büntetetik, kivéve, ha a célbavett büntett abbahagyatott.

Ha a felhívás teljesen sikertelen maradt, 5 évi államfogházat nem haladhat túl.

A tettes vagy részes hozzátartozói a feljelentés elmulasztása miatt nem büntetnek.

136. §. A 126., 127., 130., 131., 133. 134. §-okban meghatározott cselekmények büntethetősége megszűnik, ha a bűnös önként és mielőtt a cselekmény felfedeztetett volna, az előkészítést vagy a megkezdett véghezvitelt abban hagyja és minden káros következményt, mely a tettesek, részesek és a szövöttek tevékenységéből netalán származott, maga elhárít, vagy ha a hatóságnál kellő időben tett feljelentése folytán a következmények elháríttatnak.

137. §. Nem büntettetik a szövetség miatt az: a ki előbb, mintsem a felségsértés elkövetésére a szövöttekén felül valami merényeltetett s mielőtt azt a hatóság felfedezte volna, a szövetségtől elállását a szövetségnek nemcsak tudomására juttatja, hanem azokat a merénylet felhagyására birni törekszik, vagy pedig a szövetséget a hatóságnak feljeleníti.

138. §. A jelen fejezetben meghatározott büntettek miatt, a szabadságvesztés büntetése mellett a hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése is megállapítandó.

A király bántalmazása és megsértése.

139. §. A ki a királyt tetteleg bántalmazza, amennyiben cselekménye felségsértést nem képez, a király bántalmazásának büntettét követi el, 10—15 évig terjedhető fegyházzal, hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő.

140. §. A ki a király ellen sértést követ el, vétség miatt 2 évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő.

A ki azomban a sértést irat, nyomtatvány, képes

ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása által követi el, vétség miatt 13 évig terjedhető államfogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő.

A király elleni sajtóvétségről.

1848: XVIII. 7. Ki a felség személyének sérthetlensége, a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértést követ el, 6 évig terjedhető fogsággal és 3000 forintig emelhető pénzbírsággal büntetetik.

1. *A királyi ház tagjai ellen büntettekről.*

1848: XVIII. 8. Ki az uralkodó ház tagjai ellen követ el sértést, 4 évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

1878: 141. 8. A ki a királyi család valamelyik tagját tetteleg bántalmazza, a mennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik, a királyi ház tagja bántalmazásának büntetést követi el, és 5 évig terjedhető fegyházzal, hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő.

A ki a királyi ház valamelyik tagja ellen sértést követ el, vétség miatt 1 évig terjedhető fogházzal; ha pedig a sértést irat, nyomtatvány, képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása által követi el, 2 évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

2. *Az országgyűlés összehívásáról és feloszlásáról.*

Ezen jog százados, a királyság megalkotásakor keletkezett jog, sőt kötelezettség is. Az összehívás a királyi változatlan hatalomnak természetes folyamánya, az ország-

gyűlés az összehívási jogot maga nem gyakorolhatja, mert nem állandó testület, mert a képviselők megbízása időhöz van kötve, ideje leteltével tehát hatalma megszűnik, de pontosan már azért sem gyakorolhatja ezen jogot, mert a képviselőház határozatai csak akkor érvényesek, ha azokat a főrendiház is elfogadja, könnyen megtörténhetnék tehát, hogy az új határidő felett holnapokig elveszekednének. A törvény ugyan kimondhatná, hogy az új országgyűlésnek a régi országgyűlés utolsó napja után kell össze jönni, vagy általában napot is tűzhetne ki, mint volt azelőtt, az aranybulla ugyan is az évenként tartandó országgyűlés napjául Szent István napját tűzte ki, Ulászló alatt ünnepnapokat tűztek ki, akkor az semmi nehézséggel sem járt, mert az országgyűlésen minden nemes személyesen megjelenhetett, sőt köteles is volt szigorú büntetés terhe alatt megjelenni, Mátyás, Ulászló és Lajos alatt, időnként a szegény nemesek az országgyűléseni megjelenéstől felmentettek és minden megye küldött 2 követet, ezen követek kevés súlylyal bírtak, mert az országgyűlésnek egy nyolczadát sem tették, díjat nem huztak, a vagyonosok nem versenyeztek, a követségért a követ választóinak beszámolni nem tartozott, megkérték tehát azon középosztályú nemest, ki a követséget szíveségből elvállalta. Ma azonban a viszonyok teljesen mások, ma annak, ki képviselő akar lenni, vagy kit pártja képviselőnek tűzött ki, a választás előtt legalább 1 hónappal meg kell kerületét járni, megtörténhetnék tehát, hogy az országgyűlés utolsó hónapjában a törvényes szám hiányozván, a ház határozatképes nem lenne, ezen azonban oly módon lehetne segíteni, ha az új választás

mindenkorra 1, 2, 3 hónapra tüzetnek ki. Ezen jog azért sem változthatik meg, mert ha az alkotmányos életben tarthatlan állapotok következnek be, midőn a képviselőházban oly többség alakul, mely a képviselőiséget üzletnek, a hazát a többség kiváltságos zsákmánynak tekinti, midőn a kormányt a családi érdek az uralomházi ragaszkodás vezeti, midőn a többség a kisebbséget üldözi, a kisebbség véleményének szabad nyilatkozatát megakadályozza, midőn a kormány a helyzetet eltitkolja, a midőn a kormány és többsége idegen politikát majmolva a nemzet szellemével, a valódi többség akarataival ellentétes intézményeket akart behozni, midőn az belháborút indít és táplál, midőn a kisebbség zajong, a többség vele versenyzik, mindkét párt orditozik, egyik a másiknak vezetőit rágalmazza, az országgyűlés a személyeskedés, rágalom és gorombaság küzdhelyévé válik, érdektőzsdévé süllyed, midőn a felsőház a képviselőházzal kiegyenlíthetlen álláspontot foglal el, s tagadja, hogy a képviselőház a nemzet valódi többségét képviseli; ily helyzetben az ország érdeke kívánja a háznak idő előtti feloszlátását.

A király az országgyűlést csakis ministeri ellenjegyzéssel oszlathatja fel vagy halaszthatja el. Elméletileg a király az országgyűlést, ha az a költségvetési feltételnek eleget tett, ismételve feloszlathatja, tényleg és gyakorlatilag azonban a gyakori feloszlátás lehetetlen, mert, ha az új választásoknál a kormány kisebbségbe marad, a többség megtagadja a költségvetést, ez esetben tehát a király még egyszer hivatkozhat a nemzetre, de ha a másodiknál is megbukik, ekkor a többség megtagadja a

költségvetést, bizalmatlanságot szavaz a kormánynak és elveinek; a király tehát az alkotmány szelleme szerint mint alkotmányos király a feloszlatást harmadszor nem ismételheti, de nem azért sem, mert alig vállalkoznék oly egyén, ki ily viszonyok közt a válságos ministeri állást elvállalná.

Ezen jogot szabályozzák az 1848. és 1868-iki törvények.

1848: IV. 1. Az országgyűlés évenként és pedig Pesten tartandván üléseit, az évenkénti ülésre az ország rendeit ő felsége minden évben, s amennyire a körülmények engedik, a téli hónapokra hivandja össze.

5. Ő felségének joga van az összejött évi ülést prorogálni és berekesztetni, sőt az országgyűlést a három év eltétele előtt is feloszlatni és ekkor új képviselő választást rendelni, de ez utolsó esetben az újabb országgyűlés összehívásául akképen rendelkezend, hogy ez az előbbinek felosztatásául számitandó három hónap alatt üljön össze.

6. Az évi ülés az utolsó évrüli számadásnak és következő évi költségvetésnek a ministerium által leendő előterjesztése és az irántok hozott határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlathatik.

1865/8. X. Az 1847/8: IV. 6. következőképen módosittatik.

Minthogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg történendő megállapítása mindig csak egy évre terjed, s újabb megállapítás és megajánlás nélkül adót kivetni és behajtani nem lehet; oly esetben, midőn ő felsége az

országgyűlést előbb feloszlatja vagy annak ülését előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített, s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hoztatott volna. Az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő költségvetés az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalathassanak.

3. *A törvényjavaslatok megerősítéséről, módosításáról és elvetéséről.*

A törvényjavaslatok megerősítésének vagy elvetésének joga minden alkotmányos királynak főjogát képezte és képezi; ezen jog természetes folyománya a javaslatok módosítása is, mi ugyan jelenleg nálunk nem divat, mert a kormány a törvényjavaslatokat a királynak előlegesen közli és csakis azon esetben terjeszti a képviselőház elé, ha ő felsége jóváhagyását bírja.

Ezen jog a magyar alkotmánynyal egyidejű; őseink a magyar király természetes jogának tekintették, ennél fogva ezen királyi jog csakis az 1791: 12-ben van megemlítve.

Ő felsége önként és őszintén elismeri, hogy Magyarországon és kapcsolt részeiben az 1741: 8. értelmé szerint is, a törvények hozatala, magyarázata és eltörlése a király és az országgyűlésen törvényesen összejött országos karoknak és rendeknek közös joga, mely az országgyűlésen kívül nem gyakorolható.

A királynak cselekményei vagy a törvényjavaslatok elvetése, megerősítése csak akkor érvényes, ha azt a

felelős magyar kormány vagy a felelős ministerek egyike ellenjegyzzi, miután a király az országgyűléssel sem közvetlen nem érintkezik, sem feleletre nem vonható, de minden királyi cselekményéért a magyar kormány felelős.

4. *A külpolitikai, hadüzeneti és békekötési királyi jogokról.*

A külpolitica intézése, a követek és megbízottak kinevezése törzsökös királyi jog, még Magyarország önálló független állam volt, az országgyűlések a külképviselethez, a királyok jogaihoz nem szóltak, mert midőn Zsigmond német császár, II. Ulászló, II. Lajos cseh király volt; Magyarországra székeltek, elannyira, hogy Zsigmond még egy német birodalmi gyűlést is Magyarországon tartott meg; a követségeknél tehát magyarokat alkalmaztak és a magyar kormánytanácsával éltek, midőn a Habsburg házból választottak a királyok és a magyar királyok bécsi lakások ténnyé vált, a külpolitica vezetését királyi jognak tekintve a vezetést nem követelték, időnkint csakis a konstantinápolyi követségnek kötötték ki a magyarok alkalmazását, később pedig a magyaroknak a külügyministeriumnál alkalmazását. A királynak ezen jogát a 48-iki törvény sem ingatta meg, mert a külügyekről hallgat s ezeket némileg csak a 13. § érinti és pedig:

»A ministerek egyike ő felségének személye körül lesz, mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.«

Ez a király jogán semmit sem változtatott, nem mondja azt, hogy a külügyek vezetése országos jog, nem

mondja, hogy a külügyi képviselők a magyar minister hozzájárulásával neveztetnek, nem azt, hogy a szerződések, megbízások, hadüzenetek, békekötések csak azon esetben érvényesek, ha azokat a király személye körüli minister ellenjegyzí.

Az 1865/8: 8. E tekintetben már tovább ment, mert a külügyek vezetését felelősség terhe alatt a közös külügyministerre ruházza.

»A birodalom diplomaticai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében félmerülhető intézkedések, mindkét fél ministeriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett a közös külügyminister teendői közé tartoznak. A nemzetközi szerződéseket mindenik ministerium saját törvényhozáásával közli.«

27. A közös minisierium minden tagja felelős mindazokra nézve, a mik köréhez tartoznak, felelős lesz az egész ministerium is együtt oly hivatalos intézkedésekre nézve, melyeket együtt állapított meg.

A hadüzenet és békekötés joga törzsökös királyi jog, ezt a magyar királyok feltétlenül gyakorolták. Támadó háboruban ugyan az aranybullátul kezdve a nemesség, mely az ország főhaderejét képezte, a királyt a haza határain tul követni nem tartozott, de a magyar király gazdag és hatalmas fejedelem volt, ennélfogva önállólag is tekintélyes sereget birt kiállítani. Ha pedig támadását visszaverték és az ellenség az ország határait túllépte, az összes nemesség köteleztetett fegyvert fogni. Voltak azonban kivételes esetek, midőn a háboru kérdése az országgyűlés elé terjesztetett, és pedig I. Ulászló alatt a

török elleni háborút az országgyűlés határozta el, I. Mátyás alatt az országgyűlések Mátyás királynak Frigyes német császár ellen hadi adót szavaztak meg. Rudolf alatt az országgyűlés védszövetséget kötött az osztrákokkal, morvákkal, csehekkel. Lipót alatt a Zsitva-toroki békét becikkelyezték, az előbb elősorolt 1865/8. törvény szerint már a magyar király elméletben ezen jogokat közös ministeri ellenjegyzésével gyakorolhatja, gyakorlatilag azonban a háboru, a király-császártól függ, mert a minister a sajtó által rémitő tűzijátékot idézhet elő, a nagykövet által oly sértéseket követtethet el, melyre a sértett fél kénytelen hadat üzeni, a fegyveres béke korszakában a hadsereg minden pillanatban harczképes, támadás esetében nem lehet a kormánynyal veszekedni, de még az ellenzéknek is meg kell a védelmi költségeket szavazni, általában jelenlegi viszonyainkat tekintve, a ministeri és különösen a közös ministeri felelősség falra festett ördög, mely távolról ijeszt, de közelről nézve azonban, csakis piszkos mázolás, mely senkit sem riaszt vissza.

5. *Kegyelmi jog.*

A király korlátlan és feltételes kegyelmi joggal bír.

a) Kegyelmet adhat mindennemű politikai és bűnvádi cselekményeknél és pedig a bűnvádi cselekményeknél kegyelmet adhat, a kereset megindításánál, mely esetben a bűnvádi eljárás örökre megszűnik, elengedheti egészben, vagy részben a bíróságok által megállapított büntést. 1878: V. 105. és 1878: V. 118. törvények alapján.

b) A törvényesen elítélt ministert is megkegyelmeztet.

heti, de csakis azon esetben, ha általános közbocsánatot ad. 1848: III. 36. Az elmarasztalt miniszterre nézve a királyi kegyelmezési jog csak általános közbocsánat esetében gyakorolható.

A kegyelmi jognak ezen korlátozása csak azon esetben jogérvényes, midőn a miniszter vagy miniszterek az 1848: III., 32., 33. 34. értelmében elmarasztaltatik, vagy elmarasztaltatnak. Mint polgároknak azomban magánjellegű cselekményeikért kegyelmet adhat.

A kegyelmi mint minden más felségi jogot, a király csakis a felelős magyar miniszter ellenjegyzésével gyakorolhatja.

A király ezenkívül megbocsáthatja a hivatalnokok fegyelmi vétségeit, mulasztásait, elengedheti az adó mindenneméinél e büntetéseket, sőt az adót magát is, ha az illető fizetési tehetetlenségét igazolja. Mindezen rendeletei azomban csak akkor érvényesek, ha azokat a magyar miniszter ellenjegyzi.

6. *A kinevezési jog.*

A király nevezi ki a felelős kormányt és a felelős magyar kormány előterjesztésére és ellenjegyzésével nevezi az államhivatalnokokat, bírákat, főrendeket, zászlós urakat, udvari méltóságokat, a főrendiház elnökét, érsekeket, püspököket, prépostokat, apátokat, adományoz nemességet, czimeket, rendjeleket, engedélyezi az idegen rendjelek elfogadását, nevezi a magyar honvédsereg és a királyi hadsereg tisztjeit, a diplomátákat.

1. A miniszterelnököt kinevezi a távozó miniszter ellenjegyzése mellett, a többi minisztereket pedig a minis-

terelnök előterjesztésére, kiknek kinevezését a miniszterelnök ellenjegyzí. A ministeriumot és egyes ministereket tetszése szerint elbocsáthatja, az ország azomban felelős kormány nélkül nem maradhatván, akár bocsájtatik el a király által, akár önként mond le, a folyó ügyeket mindaddig felelősség mellett kezelni köteles, míg az új kormány megalakul, és tőlük a király addig a kormányzatot el nem veheti.

A király miniszterelnöknek bármely honost nevezhet, miniszternek azomban csak azt és azokat, kit és kiket, a miniszterelnök előterjeszt az 1865/8. VIII. törvény következő rendelkezése szerint: »A miniszterelnök előterjesztésére annak minisztertársait ő felsége nevezi ki. Ezen törvény világos. A király tehát miniszterelnököt tetszése szerint nevezhet, ezzel szemben azonban a képviselőház a költségvetést minden indokolás nélkül elvetheti s mert költségvetés nélkül kormányozni nem lehet, a political eszély, az alkotmányos kormányzat azt kívánja, hogy a király a ministeriumot a többségből nevezze, vagy oly egyéneket nevezzen, kik az új választásnál képesek többséget szerezni. Az udvari méltóságok, zászlós urak kinevezése, a czimek, nemesség, rendjelek adományozása csakis a felelős ministerium ellenjegyzése által nyer érvényt, sőt mindezen kinevezéseket a divó szokás szerint is a felelős kormány terjeszti elő ő felségének, mindezek azomban nem fontosak, mert a zászlós urak hatásköre már régen megszűnt, a nemesség már kiváltsággal nem bír, az ország jólétét a kegyelmes, méltóságos urak nem zavarják, Magyarországnak sajátlag különleges rendjele nincs, általában mindezek sujtások, a suj-

tás sem nem izzaszt, sem nem fagyaszt, ennél fogva az országra mindegy a sujtás akár szinarany, akár vakító utánzat, a politikai ildom tehát azt parancsolja, hogy e tekintetben a kormány még a király szeszélyének is hódoljon, és oly kinevezéseket ne követeljen, melyekkel a király egyénileg ellenszenvez. A királyi kinevezések fontos részét képezi az egyháziak, államhivatalnokok, bírák és honvédtisztek kinevezése; az egyháznagyoknál a nemzet szomorú tapasztalatokat tett, a nemzetiségi őrjöngésnek fő támaszai voltak. Haulik Zágrábi, Rajasich karloviczi érsek, az erdélyi Román érsek, Zabolyszki Mojzes, Stroszmayer püspökök, a kormánynak tehát nem szabad oly egyéniségeket elfogadni, kiknek hazafisága nem kétségtelen, mert eszélyesebb a veszedelmet megelőzni, mint a bünt megtorlani, nem szabad oly egyéneket kinevezni és elfogadni, kik Róma, Szent-Pétervár felé kancsalitanak, mert önálló, független, önérzetes állam idegen befolyást nem tűrhet. Az érsekeket, püspököket, apátokat, prépostokat a király, a felelős miniszter előterjesztésére és ellenjegyzésével nevezi, ezen kinevezések az 1848: III. 7. szerint teljes érvénnyel bírnak, a pápához fel nem terjesztendők.

A bírák és hivatalnokok kinevezését is a király a felelős miniszterium által gyakorolja, sőt tényleg a miniszter előterjesztéseit a király soha sem ellenezte, mert a bíróságoknál az előlépési sorrend meg van állapítva, a hivatalnokok képességét csak a kormány ösmerheti, a kormány minden hibáért felelős, tehát a kormány csakis akkor teljesítheti kötelességét, ha képes, szorgalmas, becsületes bírakat nevez és nevezhet.

A király egyik kitünő joga a főrendek kinevezése. A főrendek száma az 1885. törvényben meghatározva nem lévén, a király a főrendek számát tetszés szerint növelheti, de csak azon magyar polgárokat nevezheti ki, kiket a ministeriuma is felterjeszt, kinevezhet honosított magyar polgárokat is, ezek kinevezéséhez a király már csak közvetve járul, ugyanis ezeket a ministertanács első sorba a törvényhozás elé terjeszti és csak országgyűlés elfogadása után terjesztetnek fel megerősítés végett a királyhoz.

A ministertanács előterjesztésére nevezi ki birtok minőségűnél az élethossziglani tagokat, ezeknek száma azonban 50-nél több nem lehet.

Kinevezi a magyar honvédsereg tisztjeit, a magyar honvédminister ellenjegyzésével és a magyar királyi hadsereg tisztjeit, az alkotmányosság elvei szerint, a királyi hadsereg tisztjei is csak az illetékes hadügyminister ellenjegyzésével volnának kinevezendők, a törvény azonban igen gyenge, minden hatalmat a királynak ad, a hadügyminister és ellenjegyzését mellőzve, ezt mondja az 1865/8: XII. 11.

»Ő felségének a hadügykörébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, a mi az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének, egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, ő felsége által intézendőnek ismertetik el.«

Ezen szakasz hiányát pótolja azonban a 27. §.

»Egy közös ministeriumnak kell felállítatni azon tárgyakra nézve, melyek mint valósággal közösek, se a

magyar korona országainak, se ő felsége többi országainak külön kormányzata alá nem tartoznak. E ministerium a közös ügyek mellett se egyik, se másik részben külön kormányzata ügyeit nem viheti, azokra befolyást nem gyakorolhat. Felelős lesz a ministerium minden tagja, mindazokra nézve, a mik köréhez tartoznak, felelős lesz az egész ministerium is együtt oly hivatalos intézkedéseire nézve, melyeket együtt állapított meg.*

A tisztek kinevezésére nézve azomban ezen felelősség nem áll, mert a magyar király a hadsereg tisztjeit mindig önállólag felelősség nélkül nevezte ki.

8. *A vallásfelekezetek iránti királyi jogokról!*

A magyar király a római és görög katholikusoknak védura, és pedig védura a keresztyénség behozatalátul fogva, mert a keresztyénséget István király hozta be, a püspököknek, káptalanok, szerzeteknek rendkívüli birtokot adományozott, a papságnak adományozta a 10-edet, szabályozta a templomok építését, a lelkészek fizetését. De ha mindezt nem tette volna is, a főpapság feletti véduraság a magyar királyokat megillette azért is, mert önálló független országban idegen hatalom nem parancsolhat s mert a catholica egyház hivei önkormányzati szerkezettel soha sem birtak, a főpapságot tehát az országnak, illetőleg az ország meghatalmazottjának, az uralkodó királynak kellett nevezni, — ezen kívül a király véduraságát a főpapság nem mellőzhette, mert a magyar nemzet soha sem volt vakbuzgó. A szegény nép kellenlenül fizette a papok fizetését és a dézsmát, az oligarchia irigyelhetette az egyháznagyok óriási gazdagságát, a király segélye nélkül

tehát az egyháznagyok vagyonát az oligarchák és a népszét szedte volna, bár a papság 7000 katonával bírt, mi ma 70,000 embernek felel meg, a király segélye daczára folytonos támadásoknak volt kitéve, és később a reformátiót a főuraknál, a papi vagyon iránti vágy és foglalás sokkal inkább elősegítette, mint az új hitérti buzgóság, — a papság nagy hatalma nem volt egymagába elegendő uradalmi megvédésére, de azért könnyen megtörténhetett volna, hogy ha a királyok és az ország az egyháznagyok kinevezési jogát a pápának átengedik és az államban államot képező egyháznagyok Ujlakyval, Garával, Bátorival, Zrinyivel, Kanizsayval vagy később Zápolyával a Németujváriakkal szövetkeznek, a korona csörgősapkává aljasul, német mintára papi és világi választófejedelemségek alakulnak, a nemesség elpusztul és az ország a legelső válságba elporlik. A magyar királyok ennél fogva véduri jogaikat folytonosan gyakorolták, nevezték az egyháznagyokat, a kinevezéseket a római pápával tudatták ugyan udvariasságbul, de a pápától sem jelölteket nem fogadtak, sem a kinevezéseket meg nem változtatták, sem a papokat a nemesek fölébe nem emelték, a törvényhozás a pereknek a pápához fellebbezését erős büntetéssel sujtotta, a pápai bullákat (rendeleteket, parancsolatokat), a zsinatok végzéseit be kellett mutatni a királynak és ezek csak is akkor hirdethettek ki és hajthattak végre, ha azokat a király megengedte.

A papok nőtlenségéről zsinati határozatok és pápai rendeletek csak akkor emelkedtek érvényre, midőn azt a magyar törvényhozás elrendelte, a plebánusok fizetését a II. 1. §-ban I. István rendelte el, Imre

király Incze pápának hozzá küldött követét Leo bibornokot, mert ez a lázadó bolgár fejedelemnek, Joannitznak koronát vitt, elzáratta. 1404-ben az országgyűlés az egyháziaknak a pápához viszonyáról következőleg rendelkezik:

5. Az egyház minden tagjának fej- és javadalomvesztés sulya alatt rendeljük, hogy ezentúl semminemű peres ügyekben, pápai szentszéki, bibornoki követi idézéseket, megintéseket, leiratokat, végrehajtásokat, pereket akár egyházi, akár magánügyekben, melyek a római curiától származnak, elfogadni, kihirdetni, végrehajtani ne merészellenek. Pozsony, 1404.

Ez képezi törvényes alapját a király tetszvény-jogának (placetum), melynél fogva minden pápai bulla, rendelet, intézkedés előlegesen a királynak bemutatandó és csak azon esetben kihirdethető, ha azt a király felelős kormánya által megengedi.

Ugyanezt ismétli I. Ulászló 1440: 4. törvénye. Ezen jog országos jog; és pedig nemcsak jog, de kötelesség megakadályozni, sőt megbüntetni, mindazt, mi a törvényekkel, az ország függetlenségével ellenkezik, az egyéni szabadságot sérti, mi botrányos és erkölcstelen.

A tetszvény-jog azomban nem korlátlan, mert az állam a hitelvekbe nem avatkozhatik; az állam a hitelveknek a törvény korlátai közti védelmét, a buzgóságrai felhívást, a hitelvek rendszeres módosítását nem tilthatja el, mert ez a hiveknek legszentebb egyéni joga, a papnál egyházi kötelesség; — például a polgári házasság ma szőnyegen van, de még nem törvény, sajátlag divat és csakis izraelita érdek; a katolikusoknál a pap előtt kötött, ünnepélyes eskü által szentesített házasság

szenség; a protestánsoknál a pap előtt esküvel kötelezett házasság hitelv és erkölcsi követelmény; ha tehát a katolikus egyház feje, a római pápa, a katolikus főpapságot hitelveik egyik alaptételének fentartására hívja fel, a római pápának ezen rendeletét, bulláját az érsekek, püspökök, illetőleg az egyház magyarországi feje, az esztergomi érsek által kötelesek a magyar kormánynak a tetszésény kieszközlése végett betérjeszteni és ha nem tetszik és kihirdetik, megbüntetendők; ellenben, ha a pápai parancsra nem hivatkozva, az egyháznagyok ebbeli minőségükben a plebánusokat pásztorlevelekben megtámadott hitelveik védelmére felhívják, vagy a plebanusok önként ez ügyben más hitvallások, a kormány és király megsértése nélkül buzgólkodnak, vagyis hitelveiket a templomban a szószéken megvilágítják, polgári minőségben népgyűléseket tartanak, ezeken az országgyűléshez kérvényeket szerkesztenek, azokat aláíratják és a képviselőházhoz betérjesztik: ezen cselekményeikért nemcsak meg nem büntethetők, de meg sem róhatók, mert a vallásszabadság elvei szerint vallása ügyeiben, illetőleg védelmében mindenki szabadon nyilatkozhat, a kérvényezés pedig tagadhatlan polgári jog, mely még a fennálló törvények ellen is érvényesíthető.

A király véduri jogánál fogva ellenőrzi a püspököknek erkölcsi viseletüket és egyházi vagyonaik kezelését. Ezen jognál fogva, ha az érsek vagy püspök erkölcstelenül, botrányosan viseli magát, helynököt (vicarius) nevez, ha az alapítványok jövedelmeit rendeltetésöknek megfelelőleg nem kezeli, ha az egyházi vagyont pusztítja, ha jövedelmeit államellenes célokra fordítja, zárgondnokot

nevez, sőt voltak előzetes esetek, midőn hivatalátul megfosztotta; ezen jogait azomban, mind minden királyi jogokat, a felelős magyar kormány által gyakorolja.

A király a szerzetesek felett, hasonlólag főfelügyeleti jogot gyakorol az apátok és az általok kezelt iskolák felett, a szerzetesek azomban apátjaikat magok választják.

A katolikusok felekezeti gyűléseket királyi engedellyel tarthatnak és pedig a római katolikusoknál a kormány által megállapított képviseleti módozat szerint, a görög katolikusoknál a divó szokás szerint és pedig csakis királyi biztos jelenlétében, illetőleg vezetése alatt, határozataik megerősítés végett a ministerium által a királyhoz terjesztetnek fel.

Az elhalt katolikus főpapok hagyatékának — a Kolonics féle egyesség — szerint, $\frac{1}{3}$ az egyházé, $\frac{1}{3}$ az országé, $\frac{1}{3}$ az örökösöké, az örökösöket illető egyharmadrul a főpap csak királyi engedellyel rendelkezhet.

1791: 26. A reformátusok és ágostai hitvallásuak gyűléseket és zsinatokat tarthatnak, kötelesek azomban a királynak a tagok számát a tanácskozás tárgyait bejelenteni; a gyűlés helyét a király jeleli ki, ezen tanácskozásokra biztost nevez, ki azomban sem nem elnököl, sem nem tanácskozik. A király a zsinat határozatait megerősíti vagy elveti. Vallási könyveik a királynak 3 példányban felterjesztetnek, a tanrendet és tankönyveket magok határozzák meg, a király azomban főfelügyeleti joggal bír. Mindezekben a király felelős ministeriuma intézkedik.

8. *A zászlósoknak, a felsőház, a számszék elnökének, az udvari méltóságoknak kinevezéséről.*

A zászlós urak az ország báróinak is neveztettek; a zászlós név a főczim megtartásával csak később jött divatba, midőn katonai méltóságuk megszűnt.

Az ország bárói a magyar államszervezetben kitűnő szerepet vittek. Ország báróinak neveztettek, a nádor az ország első bírása, a király távollétében a nemesek, az egyháznagyok, a zászlós főurak, az országnagyok, a városok, a királyi és királynéi zászlóaljok, a Jászkunoknak és székelyeknek, a hűbéres fejedelmek seregeinek vagyis az összes magyar hadseregnek vezére volt; elnökölt az országtanácsban, király nem léteben helytartó volt, a királyt ellenőrizte stb. Az ország bírása az ország második bírása volt, csatában ő vitte az ország zászlóját, csata előtt sarkantyuit levették annak jeléül, hogy a magyar hadseregnek megszaladni nem szabad; az erdélyi vajda Erdélyt, a horvát-, slavon-, dalmát-bánok ezen országrészeket, a Szörényi bán a végek ezen részét kormányozza. A tárnokmester az ország pénzügyeit a király rendelkezésére átadott államuradalmakat, a só- és érczbányákat kezelte, a királyi városok ügyeit intézte. Koronázáskor a zászlós urak vitték Magyarország, Horvátország, Dalmatia, Bosnia, Serbia, Oláhország, Moldva zászlóit. Mindenik báró meghatározott mennyiségű katonát köteles volt tartani és ezen zászlóaljok tartására és felszerelésére egyénenkint a kincstártul nagy mennyiségű sőt kaptak. Nevöket tehát nem a koronázási diszszerepléseért, de köteles zászlóaljaikért kapták és hivataloskodásuk megszűntével megszűnt a zászlós uri czim is.

Az udvari főméltóságokat hasonlóan a törvényhozás alapította meg és pedig a törvénykönyvben megemlítettnek: a főudvarmester, főlovászmester, főasztalnokmester, főpinczemester, főajtónálló mester.

A zászlósokat, a nádor kivételével, magyar királyi udvari méltóságokat a felelős kormány ellenjegyzésével a király nevezi ki, s miután ezen hivatalok nem politikai, de csak is diszhivatalok, művelt miniszter e téren a királylyal alig ellenkezhets. A király a főrendiház elnökét és két alelnököt mindig egy országgyűlés tartamára a ház tagjaiból a miniszterelnök előterjesztésére nevezi ki, 1885: II. 14.

A számszék elnökét az országgyűlés jelöltjeiből miniszteri ellenjegyzéssel nevezi.

9. *A királyi udvartartásról.*

A király 1848-ig elkülönzött háztartással nem bírt, rendelkezett az országgyűlés által megszavazott és meghatározott mindennemű adóról, az állam uradalmairól, a só és mindennemű állami bányákról s a hadügyi és belügyi összes költségek, azomban a megyék költségei kivételével a király által fedezettettek.

1848-ban az országgyűlés és király ezen rendszert, mely a valódi alkotmányosság szellemével és az Európai alkotmányos szokásokkal ellenkeztek, közös akarattal megváltoztatták. Ez azomban a közbe jött viszonyok miatt törvénybe nem iktatott először is 1868: XII. 7. emlékezik meg az udvartartásról.

A *pragmatica sanctio* szerint közös ugyan az uralkodó, a mennyiben Magyarország koronája is ugyanazon

fejedelmet illeti, a ki a többi országokban is uralkodik, de még ez nem teszi szükségessé, hogy a fejedelem udvartartásának költségei közösen állapitassanak meg. Ily közös megállapodást pragmatika sactióban kitűzött czél nem igényel, Magyarország alkotmányos önállásával pedig, s a Magyar fejedelmi magas tekintélyével sokkal inkább megegyez, hogy a magyar országgyűlés, a felelős magyar ministerium előterjesztésére külön szavazza meg, a magyar király udvartartása költségeit.*

A királyi udvartartás ezen törvény alapján évenként az évi költségvetésben foglaltatik, nem lévén az összeg az ország és fejedelem közt megállapítva, a rendes évi vita tárgyát képezi, felemelhető, de le is szállitható. 1868. 3.250.000 forintban állapittatott meg, későbbben emeltetett, ma 4650,000 forint.

IV.

A magyar-osztrák közös ügyekről és közös intézkedésekről.

Magyarországnak 1723-ig az örökös tartományokkal, mint a Habsburg ház tartományait nevezték, semmi közös viszonyba nem volt, az osztrák tartományok önálló államot nem képeztek, de hűbéres tartományai voltak a német birodalomnak, melynek császárai ugyan I. Ferdinadtul kezdve mindig Habsburgok voltak, de a német császári koronát választások által nyerték, Magyarországba az örökösödés még a családnak sem volt biztosítva, de a királyt csakis élethossziglanra választották, s mert az uralkodó joga csak is választáson alapult, a magyar királyi méltóságért és hatalomért bárki pályázhatott volna, azért

is a kétes válságok kikerülésére a Ferdinandok, Miksa, Lipót fiaik választását már életökbe kieszközölték, a gyermektelen Mátyás és III. Ferdinand még életökbe megválasztották II. Ferdinandot, I. Lipótot.

De, ha Magyarország szorosabb szövetségre akart volna is lépni, (mitül különben irtózott) nem tehetette ezt, először azért, mert ezen tartományokat egészbe nem a magyar király uralta, nem másodszor azért, mert míg alkotmánnyal bírtak, nem volt közös országgyűlése, tehát külön kellett volna a Csehekkal, külön Morvával, külön Felső-Austriával, külön Alsó-Austriával, külön Stajersországgal, külön Krajnával, külön Karinthiával, külön Tirollal érintkezni. De ezen szövetség már azért is értéktelen lett volna, mert hűbéri korban az országok főhaderejét a nemesség képezte, a nemesség azonban a fejedelmet vagy vezérét nem tartozott saját országa határain túl követni. Magyarország tehát nem annyira az örökös tartományokkal, mint a királyi házzal, szorosabb összeköttetésbe csak akkor lépett, midőn Lipót alatt a választási jogról lemondva, a fiág örökösödését elfogadta, ebben azonban az örökös tartományok még nem szerepeltek. Az 1723-ban azonban a *pragmatica sanctiónak* nevezett szerződésben már az örökös tartományokra III. Károly alatt megállapított örökösödési rendet, melyben az mondatik, hogy Magyarországot és az örökös tartományokat az első szülöttségi rend szerint egy és ugyanazon főherceg vagy főhercegnő uralandja, közös ügyet alapított meg Magyarország és a ma osztrák császárságnak nevezett örökös tartományok között, és kölcsönösen jogot adott arra, hogy ha vala-

melyik király-császár a spanyolok mintájára fia nem lettében az örökösödést leányára akarná ruházni, vagy III. Károly utódainak kihaltával az örökösödésből II. József és I. Lipót leányának örökösait ki akarná zárni, vagy a király-császári családot trónjától meg akarná fosztani, az örökösödést szétszakító államot a szerződés fentartására erőszakkal is kényszeríthesse.

Némelyek III. Károlynak az előbeszédben felemlített azon nyilatkozatából, hogy Magyarországot a kultámadás esetében az örökös tartományok seregeivel is meg fogja védeni, a védelem közösségét akarták kihozni, ez azonban tévedés.

1-ször is, mert a királyt és királyi családot csakis a 3. cikk, a hozott és hozandó törvények kötelezik, erről pedig szó sincs.

2-szor nem áll azért sem, mert a 2-ikban, mely az ország kötelezettséget foglalja magában, nem említették meg, sem a külsegély, sem a két állam hadseregének közössége.

A nagy Mária Terézia trónját és általa a Habsburg-Lothringen ház uralmát kétségkívül Magyarország hadereje mentette meg, tette azonban az ország főleg lelkesedésből és jogilag azért, mert az örökösödési törvény szerint nem tűrhette meg azt, hogy az örökös tartományokban mások uralkodjanak, mint Magyarországon. Ezenkívül, hogy más közösség nem létezett, kétségkívül helyezi, a már említett 1790/1: X. törvénycikk.

Az 1848-iki törvény azonban már tovább ment és a külpolitikában, a hadügyekben a közösséget részint határozottan, részint hallgatag elismeri:

1848: III. 13. A ministerek egyike folyvást ő felségének személye körül lesz s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelőség mellett képviseli.

1848: III. 14. A ministeriumnak azon tagján kívül, mely a felség személye körül a 13. §-ban említettekre ügyelend, következő osztályai lesznek, következő osztályai lesznek: *a)* belügyek, *b)* pénzügy, *c)* közmunka, közlekedés, hajózás, *d)* földmivelés, ipar, kereskedés, *e)* vallás, közoktatás, *f)* igazságszolgáltatás és kegyelem, *g)* és honvédelem osztályai. Hogy ez alatt nem a hadügyet értette, de csakis a nemzetőrséget, a csapatok elhelyezését és élelmezését értette, kitetszik abból, hogy míg a többieknél nem ismétli az osztályokat, ennél már honvédelem helyett nem egészet, de honvédelmi osztályokat jelez.

A magyar hadügyminister hiányát kétségkívül helyezi az

1848: III: 8. a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülönben a katonai hivatalokrai kinevezéseket szinte úgy ő felsége fogja a 13. § szerint folyvást személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elrendelni.

Ehez nem kell magyarázat, — a hadseregnél fő a tisztek kinevezése, a hadjáratok mozgóztatása, — a ki ezen két joggal nem bír, az nem hadügyminister. Gyanus a katonai hivatal szó használata is, miután a katonatisztet sehol sem nevezik hivatalnoknak, sőt XXII: 9. §. is a nemzetőrökről ezt mondja: »tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja, a kapitányságon felüli tiszteket a minis-

ter ajánlatára a nádor k. helytartó nevezendi«. Mindezt tekintve tehát, a törvény a katonai hivatalok alatt nem a tiszteket, de az élelmezési, felszerelési hivatalokat, hadbirákat, papokat, orvosokat érthette, annyi azomban bizonyos, hogy herczeg Eszterházy Pál ő felsége körüli minister, várparancsnokokat és számostiszteket nevezett ki a magyar hadseregnél, ez azomban azon időben történt, midőn Bécsset az Aula uralta, Olaszországban az ügyek rosszul álltak és még sem Jellasics, sem az oláhok nem szervezkedtek.

A magyar kormány ezenkívül a katonai ügyekre jogczimmal birt a III: 6. §-ban, mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. k. udvari cancelláriának, a királyi helytartó tanácsnak s a királyi kincstárnak, ideértvén a bányászatot is, köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartoznia kellett volna s általában minden polgári, egyházi, kincstári, *katonai* és általában minden *honvédelmi* tárgyakban ő felsége a végrehajtó hatalmat ezentul kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.

Ezen a 8-ik §-t megelőző §. ma mind a katonai, mind a honvédelmi ügyekkel kizárólag a magyar ministeriumot bizza meg:

Az 1865/8. törvényhozás tovább ment, kimondta

1. A külügyek,
2. A hadügy,
3. A közös pénzügyek közösségét.

Megállapította a közös kormány és a közös delegatiót,

a közössé tett tárgyakra és a közös hadügyek urává a közös király császárt tette.

A külügyekről az 1865/8. XII. 8. következőleg rendelkezik :

»A birodalom diplomaticai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedések, mindkét fél ministeriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett, a közös külügyminister teendői közé tartoznak. A nemzetközi szerződéseket mindenik ministerium saját törvényhozásával közli. Ezen külügyeket tehát Magyarország is közöseknek tekinti s kész azoknak közösen meghatározandó költségeihez, azon arány szerint járulni, mely az alábbi 18., 19., 20., 21. és 22. pontokban körülírt módon fog megállapítani.«

Ezen §-ban új és a 91-iki, 48-iki alaptörvényekkel ellentétes a birodalmi szó és fogalom.

A mi a jog gyakorlatát illeti, a jelenlegi a régebbnél előnyösebb, mert követeket mindig a király nevezett és ezek az országgyűlésnek soha sem számoltak be, a külügyeket III-ik Endre és II-ik Ulászló kivételével, midőn a felelős és részben választott országtanács kormányzott, a király intézte, I-ső Mátyás alatt ugyan a cseh háborúra az országgyűlés adót szavazott meg, a békét Mátyás király kötötte meg, de az országgyűlés nem tárgyalta, II-ik Ulászlót az országgyűlés Mátyás hódítmányainak megtartására kötelezte, de midőn a király a hódításokról lemondott, az országgyűlés a királyt feleletre nem vonta, a Habsburg-ház alatt az országgyűlés csakis az csztrák és morva rendekkel kötött szövetséget, melyet a törvények közé iktattak. A zsitvatoroki béke nem tetszett ugyan, de az országgyűlés becikkelyezte. Az ország-

gyűlések csakis azt követelték, hogy Konstantinápolyba magyar követ is legyen. Később a külpolitícárul a következő törvények hozattak:

1715: 41. Miután a törvények szerint a béke és Magyarország ügyei a magyar tanácscsal tárgyalandók és az országgyűléssel közlendők, Ő felsége beleegyezik, hogy az 1681: 9. és ebben idézett törvények megújítván, ezentul a törökkeli alkunál és más országos ügyeknél hü és alkalmas magyarokat fog alkalmazni.

1741: XI: 1 Ő felsége ezennel kegyesen elhatározza, hogy a magyar ügyeket Magyarorszáiban és az országon kívül is magyarok által fogja tárgyaltatni.

4. Magyarokat az állam ministeriumban is fog alkalmazni.

1790/1: 17. Az 1741: XI. törvényczikk érvénye teljesen helyreállittatik, ennél fogva ő felsége az állam-ministeriumba magyarokat is fog alkalmazni és meg fogja rendelni, hogy ha alkalmas magyarok a követségeknél alkalmaztatni óhajtanának, az illetők kiképzésére az állam-cancellaria alkalmat nyújtson.

Ő felsége a karok és rendek azon igazságos kívánságát, hogy a magyar ügyeket kizárólag a magyarok által, a külügyeket a magyarok meghallgatásával is intézze, teljesíteni fogja és intézkedni fog, hogy ezen törvény a törökökkel kötendő békénél azonnal alkalmaztassék.

1848: 13. A ministerek egyike folyvást ő felsége személye körül lesz, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.

Magyarország tehát a külügyi politica vezetésében

természetes és törvényes jogokkal birt, ezen jogokat a felelős kormányzat megalakultáig gyakorolta a király, a a felelős kormány megalakulása után ezen jogok gyakorlata, a király jogának épségben maradásával, átszállt a nemzeti kormányra.

Miután azomban a kiegyezés Magyarország és Austria között állami szövetséget, sőt az 1865/8: XII. 8. political birodalmat alkotott, a külpolitikát önállóan sem egyik, sem másik szerződő állam nem vezethetné, nem azért sem, mert ha a két állam kormánya ellentétes nézeteknek hódol, mindkét állam political súlyát elveszti, és ha a követek egymás ellen működnek, nevetségessé lettek volna. Mindezeknél fogva a közös külügyministeriumnak meg kellett alakulni.

II. Közös ügy, a hadügy.

Az 1867: XII. 11. a királynak átadta az egész hadseregnek, és így a magyar hadseregnek is, mint a közös hadsereg kiegészítő részének vezérletét, vezényletét és a belső szervezetre vonatkozó intézkedéseket.

Az 1867: XII: 12-ben azonban ország fentartotta az ujonczok megajánlásának jogát, a hadsereg időnkénti kiegészítését, a megajánlás feltételeinek és a szolgálati időnek meghatározását, ugyszintén a katonaság elhelyezését, élelmezését illető intézkedéseket, az eddigi törvények alapján, mind a törvényhozás, mind a kormányzat körében az ország magának tartja fel.

1865/8: XII: 13. Közös ügy: a védelmi rendszernek megalapítása vagy átalakítása. »Kijelenti továbbá az ország, hogy a védelmi rendszernek megállapítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar törvényhozás

beleegyezésével történhetik. Miután azonban az ily megállapítás épen úgy, mint a későbbi átalakítás is, csak egyenlő elvek szerint eszközölhető czélszerűen; ennél fogva minden ily esetben, a két ministerium előleges megállapodása után egyenlő elvekből kiinduló javaslat fog terjesztetni mindkét törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netalán felmerülhető különbségek kiegyenlítése végett, a két törvényhozás egymással küldöttség által érintkezik.

1865/8: XII: 15. §. *Közösek a hadügy költségei.*

E tekintetben a két törvényhozás közt az arány csak bizonyos időre határoztatik meg, az arányt a két törvényhozás küldöttsége állapítja meg és megerősítés végett az országgyűlések elé terjesztetik, ha a küldöttségek kiegyezni nem tudnak, mindkét javaslat az országgyűlések elé terjesztetik, és ha az országgyűlések sem tudnak kiegyezni, az előterjesztett adatok alapján dönt ő felsége.

Királyi jog, de nem közös ügy a hadsereg vezényletéről, belső szervezetéről és vezérletéről intézkedés; vagyis a hadsereg hivatalos nyelvének, zászlajának meghatározása, a tisztek kinevezése, a kinevezés rendje, a katonai büntető törvénykönyv tisztán katonai ügyekben. Ennél fogva a jelenlegi rendszert, miután ez nem az osztrákokkal kötött egyezség, de törvény; a magyar törvényhozás, vagyis a képviselőház, a főrendek, a király közös akarattal bármikor megváltoztathatják. De hogy ez megváltoztassék vagy időnként módosítassék, erre nem elég a hirlapoknak lanyha támadása, az ellenzék rohama, de szükséges az ország egyhangu követelése, mert a király

családi zászlóját a birodalmi egység jelvényének tekinti, a jelenlegi német tisztikarra a német nyelv előny, miután a magyar, szláv, román tiszteknek nemcsak a tudományt, de a nyelvet is el kell sajátítani. Nem csoda tehát, hogy az osztrák körök a hadsereg németiségéhez erősen ragaszkodnak, ezzel szemben a magyar kormányok és többségek a hadsereget birodalmi színben tüntetik fel és minden nemzeti szellemü javitást konokul visszautasítanak, pedig hogy ez nem birodalmi közös, de részben szokásos magyar királyi jog, kétségekivül helyezi, az 1865/8: XII: 11. következő szavai:

»Ö felségének a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz s. a. t., ha a törvény közös jogot akart volna megalapítani, akkor nem hivatkozik a fejedelem alkotmányos jogaira, de hivatkozik a császári és királyi jogokra; vagy azt mondja a hadsereg birodalmi hadsereggé alakulván, mindaz, mi annak vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, ő felsége a császár és király által intézendő.

III-ik közös ügy.

A hadügyi és külügyi költségek fedezete. A határvámok, a közös adósságok és azoknak kamatai. Jövőben a közös czélokra felveendő adósságok és azoknak kamatai. A közös ministerium költsége.

1867: XIV. A közös költségekhez Magyarország 30, Ausztria 70 százalékkal járul, és pedig mindenik állam köteles havi kötelezettségét havonként befizetni. Ezen arány 10 évre érvényes.

1867: XV: 1., 2. Magyarország a közös adósságok kamatainak fedezetéhez 29,188,000 forinttal járul, mely

sem fel nem emelhető, sem le nem szállítható, és pedig ebből 11,776,000 forint ércpénzben fizetendő.

4. Ezentul közös kölcsön közös célokra csak a magyar országgyűlés és osztrákbirodalmi tanács hozzájárulásával köthető, a kamatok terhe, a kölcsön megkötésekor fenálló arány szerint oszlik fel.

5. Az államjegyekből és váltópénzekből álló 312 millió függő adósság, mindkét fél közös jótállása alá helyeztetik. Ezen adósság a két állam törvényhozásának beleegyezése nélkül 400 milliónál feljebb nem emelhető.

6. Magyarország mint Ausztria közös adósságokat válthatnak magukhoz, melynek kamatai aránylagos kamat tartozmányokból levonatik.

IV. *Ideiglenes közös ügy.*

1867: XVI. Ideiglenes közös ügyet alkotott a vám és kereskedelmi szerződés, mely Ausztria és Magyarország közt 10 évre kötött. Ezen szerződés szabályozza a vámügyeket, meghatározza a dohány és sójövedéket, és mindazon közvetett adóágakat, melyek az ipartermelésre közvetlenül befolyanak, nevezetesen a pálinka-, sör- és cukoradó mindkét állam területén ezen szerződés ideje alatt egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint kezelendők.

V. *A közös bizottságról (delegatio.)*

Magyarország 1848-ig a királyi ház örökös tartományaival, melyek később Ferencz alatt osztrák császársággá alakultak, nem érintkezett, de nem is érintkezhetett, nem hadi tekintetben, már azért sem, mert mindezen országocskák Galiczia kivételével a német császár hűbéresei voltak, nem érintkezhetett főleg azért, mert sem

önállással, sem nemzeti kormányzattal nem bírtak, de ügyeikről és érdekeikről sem rendelkeztek. Az egyenes érintkezés védelmi tekintetben még akkor is felesleges lett volna, ha az osztrák tartományok rendi alkotmányával bírnak, mert az örökös tartományok a *pragmatica sanctio* szerint kötelesek voltak háboru esetében Magyarországot megvédeni, a rendi alkotmányokban az állandó hadsereg felett a fejedelem rendelkezett, a magyar állandó hadsereg a császáritul tényleg nem volt elkülönítve, a király és császár tehát ez állandó hadsereget oda küldhette, a hová tetszett.

1867-ben azomban a közös ügyek szabatosan megalakulván, ezeknek tárgyalására és ellenőrzésére közös, illetőleg két bizottságot kellett alakítani; 1867-ben tehát megalakított a magyar és osztrák közös bizottság, köznéven delegatio.

A magyar delegatio a képviselők és főrendek által mindig 1 évi ülészakra választatik, mindkét delegatio tagjainak száma külön-külön 60-nál több nem lehet, vagyis 60 tagból áll a magyar, 60-ból az osztrák; a magyar delegatio választja elnökét és jegyzőit.

A delegatiók írásban foglalt üzenetekkel érintkeznek, az üzenet nyelve az állami nyelv, melyhez hiteles fordítás is csatoltatik. A két delegatio együttes ülésben nem táncskozhat.

A delegatiókat a király hívja össze, üléseiket felváltva egy évben Budapesten, a másikon Bécsben tartják, vagy ha az osztrákok nem Bécsben akarnak tartani, Bécs helyett az általuk kijelölendő fővárosban fog tartatni.

Mindenik bizottság külön tart üléseket, abszolút többséggel határoz, a különvélemény jegyzőkönyvbe iktatható, de érvénytelen.

Ha írásbeli üzenetek által nem sikerülne a két bizottság véleményét egyesíteni, akkor a két bizottság együttes ülést tartánd, de egyedül csak egyszerü szavazás végett. Ezen együttes ülésben, a két elnök felváltva elnököl. Határozat csak úgy hozathatik, ha mindkét delegatio tagjainak legalább két harmada jelen van. A paritas elvénél fogva, ha egyik vagy másik delegatióból tagok hiányzanak, a másik fél delegációja is tartozik tagjainak számát olyképen leszállítani, hogy mindkét fél delegációja tagjainak számaránya egyenlő legyen. A leszállítást a többségben levő delegatio, a maga keblében, sorshuzás útján eszközli. A jegyzőkönyv mindenik fél nyelvén fog vezettetni a két fél tollvivői által, s közösen hitelesítetik.

Ha három izenetváltás sikeretlen maradt, joga van mindenik félnek a másik részt felszólítani, hogy a kérdés közös szavazás által döntessék el; mely esetben a két fél elnökei együttesen határozzák meg a szavazási ülés helyét, napját és óráját és arra mindenik fél meghívja a maga bizottsága tagjait.

E bizottságok katásköréhez csak azon tárgyak tarthatnak, melyek a jelen határozatban, mint közösök, határozottan ezen bizottságokhoz vannak utasítva. Ezen túl a bizottságok intézkedéseikben nem terjeszkedhetnek, s a magyar országgyűlés és a magyar kormányzat részére fentartott ügyekbe nem avatkozhatnak.

Ezen, az országgyűlés által szabadon választott bizott-

ság az elősorolt ügyekben Magyarországot az osztrák birodalom irányában képviseli, előleges utasítások által meg nem köthető.

A közös ministerium a tárgyat a bizottságnak külön adja elő. Mindenik bizottság a közös ministeriumhoz vagy ministerhez kérdéseket intézhet, melyre kötelesek felvilágosító feleletet adni. A közös ministerek vagy minister a delegatióba megjelenhet, sőt midőn megkérdezetik, köteles is megjelenni és ha az kár nélkül történhetik, köteles az iratokat is előterjeszteni.

40. §. A közös költségvetés megállapítása leendő bizottságok feladatának évenként előforduló legfontosabb része. E költségvetést, mely egyedül azon költségekre, a melyek a jelen határozatban közösöknek vannak kijelölve, a közös ministerium, mind a két külön felelős ministeriumnak befolyásásával, fogja készíteni s ugy adja azt át mindenik bizottságnak külön. A bizottságok a fentebb körülírt mód szerint fogják azt külön tárgyalni, s észrevételeiket egymással írásba közlik, s amely pontra nézve nézeteik meg nem egyeznének, azt együttes ülésben szavazattal határozzák el.

41. §. Az ily módon elhatározott költségvetés többé az egyes országok által nem tárgyalható. A magyar ministerium a Magyarországra eső aránylagos összeget költségvetésébe beveendi, de ezen összegek többé a magyar országgyűlés által nem tárgyalhatók és a magyar pénzügyminister által a közös pénzügyministernek havi részletekben beküldendő; a közös számadásokat a bizottság vizsgálja felül.

43. §. Hasonló eljárás követendő minden egyéb tár-

gyakban is, melyek mint közös ügyek, az érintett bizottságok köréhez tartoznak. Határozataik, a mennyiben fejedelmi jóváhagyás alá tartoznak, ő felségének felterjesztendőek, s ha ő felsége által megerősíttetnek, kötelező erővel birandnak; az ily határozatokat ő felsége saját ministeriumaik által adatja az országgyűlések által tudtára. Magyarországon ő felsége az ily határozatokat felelős ministeriuma által hajtathatja végre.

44. §. A köréhez tartozó ügyben mindenik bizottság kezdeményezési joggal bir.

45. §. Üléseik nyilvánosak, kivévén azon eseteket, melyekben az ügyrend titkos üléseket rendel el.

46. §. Az esetben, ha ő felsége valamelyik országgyűlést feloszlatná, a feloszlatott országgyűlésnek delegációja is megszűnik, s az újabb országgyűlés új bizottságot választ.

47. §. A bizottságok tagjai a jelen határozat szerint közösekül kijelölt ügyeknek tárgyalása közben tett nyilatkozataikért feleletre sohasem vonathatnak: sőt megbizások megszűntéig se oly kereset miatt, mely személyes letartóztatást vonhat maga után, se büntény vagy vétség miatt, a tettenérés esetét kivéve, az illető országgyűlések, ennek együtt nem léte esetében pedig azon bizottságnak, melynek tagjai, előleges jóváhagyása nélkül se le nem tartóztathatnak, se közkereset alá nem vétethetnek. Tagjai tettenérés esetében történt letartóztatásának folytathatása vagy megszüntetése iránt, az illető országgyűlés együtt nem léteben, hasonlóképen maga az illető bizottság rendelkezik.

Egyébiránt a tanácskozások alkalmával netalán

történhető rendetlenségek megelőzése végett az ügyrendi szabályzat által fognak intézkedések tételni.

Ha az egyik vagy másik bizottság tagja meghal vagy szabadságátul ítélet által fosztatnék meg, vagy lemondana a megüresedett állás az illető országgyűlés részéről azonnal betöltendő. E célbul a tagok választásakor az országgyűlés egyszersmind póttagokat választ.

50. §. Törvénysértés esetében a közös ministerek ellen a delegatiók felelősségi keresetet indíthatnak.

10—15 évig terjedhető fogsággal büntetendő az, ki a delegatiókat, vagy egyik delegatiót vagy albizottságát megtámadja.

1878: V. 152. »Ki a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat vagy ezek egyikét, vagy azoknak valamelyik albizottságát erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában akadályozza, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre vagy valaminek elhagyására akarja kényszeríteni, mint lázadó, 10—15 évig terjedő államfogsággal büntetendő.

Ezen helyes intézkedésekkel szemben azomban a delegatus személyének megtámadása nevetségesen büntettetik.«

1878: V. 163. »A csoportosulás, melynek célja valamely hatóságot erőszak vagy veszélyes fenyegetés által hivatása gyakorlatában megakadályozni vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, valaminek elhagyására kényszeríteni: a hatóság elleni erőszak büntettét képezi és 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ha pedig az erőszakot vagy veszélyes fenyegetést a fentebbi meghatározott célbul csupán egy személy követi el, három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ugyanezen büntetés a megjelölt megkülönböztetés szerint alkalmazandó, ha az erőszak vagy veszélyes fenyegetés, a fentebb megállapított, az országgyűlésnek vagy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságoknak valamely tagja ellen követtetik el.

166. §. Hatósági közegeknek tekintetnek még a nyilvánosan felállított katonai és polgári őrök, a vaspályák és állami távirdák felügyelő és kezelőszemélyzete, a rendőrség, a csőszök, az erdő-, a folyam-őrök, gátőrök vadásza t. i. felügyelők.

Vagyis: ha a támadó a delegatusra politicalai kényszerrel akar gyakorolni, az utcán vagy közhelyen megveri, úgy büntettetik, mintha csősz vagy erdőőrt támadna meg, ha pedig nem a delegatust, de polgári egyéniségét rugja és pofozza fel, cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik.

VI. *A magyar és közös kormányról.*

Az évenkénti országgyűlés és a felelős kormányzat képezik alapját az önkormányzatnak, vagyis államiságnak és szabad alkotmánynak.

Magyarországban a felelősség eszméje nem új eszme, de az alkotmánynak II. Endre alatti helyreállításával egykoru, a XIII. század a ministerialis kormányzatot nem ismerte, de a király intézkedett minden országos ügyekben; az 1222. országgyűlés tehát az aranybullának nevezett szabadságlevélben a királyt tette felelőssé a törvények megsértéséért; meghagyta a Nádornak, hogy a királynak az aranybulla megsértését meg ne engedje, megengedte a főuraknak, püspököknek és nemeseknek, hogy az

aranybullát sértő királyi rendeleteknek büntetlenül ellenállhassanak. 1231-ben országgyűlés elrendeli, hogy ha a király fiai vagy örökösei e törvényeket meg nem tartanák, az esztergomi érsek egyházi átok alá vethesse. A király a törvényeket sértegetvén, 1232-ben Róbert esztergomi érsek Denes nádort, Sámuel kamara grófot és az egész országot egyházi átok és tilalom alá vetette, mi által az isteni tisztelet, a szentségek kiszolgáltatása és az utolsókenet kivételével, eltiltatott, a temetési szertartások is eltiltattak, és kiknek az isteni tisztelet megtartása engedélyeztetett, azt csak harangszó nélkül, bezárt ajtóknál gyakorolhatták.

1222 : 31. Ezen, mind minket, mind örököseinket örökösen kötelező engedményeinket és rendeleteinket 7 példányban leiratván, arany pecsétünkkel megerősítettük, közülük egy példány elküldetett a pápa urhoz, hogy ezt lajstromoztassa be, második a János vitézeknél, harmadik a templomosoknál, negyedik a királynál, ötödik az esztergomi kántalannál, hatodik a kalocsainál, hetedik az időnkénti nádornál őriztessen.

1. A nádor ezt mindig tartsa szemei előtt, tőle sem maga el ne térjen, sem meg ne engedje, hogy a király, a nemesek vagy mások eltérjenek.

2. Ha pedig mi vagy örököseink valaha ezen törvény ellen vétetni akarnánk, ezennel feljogosítjuk püspökeinket, más főurainkat, az ország összes nemességét és egyes nemeseit, örököseit és utódait, hogy nekünk és örököseinknek hűtlenség bűne nélkül most és jövőben ellentmondhassanak, ellenállhassanak.

1231. Az aranybullát megerősítve következőleg fejez-

tetik be: »Hogy ezen törvények örökké sértetlen megtartassanak, mindezeket mind mi, mind fiunk esküvel és pecséteinkkel megerősítettük; ezennel önként beleegyeztünk, hogy ha mi, fiaink vagy örökseink, ezen általunk adott szabadságokat megakarnánk semmisíteni, az esztergomi érsek minket előlegesen, törvényesen megintve, minket, fiainkat és örökseinket egyházi átok alá vethessen.

1298: 20. III. Endre alatt az ország már nem elégedett meg a király személyes felelősségével, de a király mellé országtanácsot választott az országgyűlés, és pedig 8 püspököt és 8 nemest, — a választottak közül 2 nemes köteles volt a királyi tanácsban jelen lenni és tanácsuk nélkül mindennemű adomány, kinevezés érvénytelennek mondatott ki.

1292: 20. »Az ország és udvar czélszerűbb, tisztesegebb kormányzata végett a királynál 2 püspök, 1 az esztergomi, 1 a kalocsai érsekségből és 2 általunk választott nemesek legyenek mindig jelen; a nemesek és püspökök 3 hó elteltével mások által váltatnak fel, a választottak a királyi jövedelmekből díjaztassanak, meghallgatások nélkül a királyi adományok és az országos méltóságokrai kineveztetések érvénytelenek. Ezen választottak nagyon is a felelős ministerek jellegével bírtak, de ezeknek azért még sem mondhatók, mert felelősségük megalapítva nincs; a kormányzatot a király rendes tanácsosai által intézte, tehát főleg a király adományozását és a főbb méltóságokrai kinevezéseket ellenőrizték; ezen állás III. Endre halálával meg is szűnt.

A király személyes felelősségét a budai főrendi gyűlés tetteleg alkalmazta Zsigmond király ellenében. A fő-

rendek ugyanis Zsigmondot elfogták és Visegrádon, majd Siklóson elzárva tartották, 8 hónap múlva azomban Zsigmond elleneivel kibékült és az uralkodást ismét átvette. Zsigmondot nem az országgyűlés záratta el, de a kibékülés országgyűlés előtt történt, mi azt bizonyítja, hogy az elzáratást az ország is helyeselte, mert ha nem helyesli, akkor Zsigmond elfogóit mint felségsértőket büntette volna.

Ulászló alatt már az ország meggyőződött a személyes királyi felelősség csekély értékéről, megalkotta tehát a felelős országtanácsot és pedig az országgyűlés az ország 4 kerületéből választott négy, összesen 16 nemből, kik közül 4 mindenkor köteles volt az országtanácsban megjelenni; a király ezeken kívül kinevezett még 4 főurat és 4 püspököt. A királynak a tanács jóváhagyása nélküli rendeletei érvénytelenek voltak, a király az erdélyi vajdának, bánoknak, temesi főispánnak csak az országtanács által ajánlatat nevezhette; mindenik tanácsos köteles volt az ország érdeke ellen tett nyilatkozatokat vagy csekményeket az országgyűlésnek bejelenteni.

1495: 18. A király az országgyűlés előtt előlegesen az egyházi és országnagyokat és tanácsosait hívja össze, az országgyűlés tárgyát: az ország szükségait terjeszse eléjük, ők erről értesülvén, minden magánügyeket félretéve, a hasztalan feleselést mellőzve, az előterjesztett tárgyakról komolyan, mérséklettel, higgadtan tanácskoznak s határozzanak.

1498: 7. A nyolczados törvényszékekhez az ország 4 részéből 16 törvénytudó, vagyonos nemes választassék a király és ország által.

25. Midőn az országtanácsban országos ügyek tárgyaltnak, az országtanácsba a király a megválasztott 16 nemes közül 8-at mindig hívjon meg.

1500 : 10. Az országos törvényszékhez a 1495 : 8., 1498 : 7. törvényekben kijelölt nemes tagokon kívül a király 4 törvényhez értő egyháznagyot, 4 bárót nevezzen. A rendes törvényszékeken a választottak mind jelen legyenek.

A választottak fele az országtanácsban mindig jelen legyen, a tanácsosok magukat esküvel kötelezzék, hogy a tanácsban az ország javára, szabadságára és a király érdekére ügyelni fognak.

A nemesi választottakat a nemesség, az egyháziakat és bárókat az egyháziak és bárók fogják fizetni.

A választandó 16 nemes a király és országgyűlés által választassék a ország 4 részéből.

A választottak hivatalaikat minden harmadik évben leteszik; ha azonban őket az ország továbbra is alkalmasoknak találándja, újra megválasztathatnak.

Három év után azonban hivatalaikat mindig letehetik.

Ha valamely tag országgyűlés előtt meghal, a király nem várva az országgyűlést, helyére a többi tagokkal együtt mást válaszson.

Az országtanácsban helylyel birnak mindazon bárók és egyháznagyok, kik eddig az országtanácsban részt vettek.

1507 : 5. Az országtanácsrul.

A király az ország ügyeiről választott és többi tanácsosaival intézkedik; az országtanács jóváhagyása nélkül

rendeletei törvénytelenek. A király az erdélyi vajdaság, székely főispánság, dalmát, horvát bánságok és a végek összes tisztségeire, az országtanács által ajánlt érdemes egyéneket nevezzen.

1507: 7. Az országtanácsosok felelőségéről.

Az országtanácsok, ha a királyi tanácsban valamelyik ur, vagy nemes az ország közjáva, szabadsága és törvényei ellen nyíltan, vakmerően cselekedni merészelne, kötelesek ezt az országgyűlésnek bejelenteni és a tettét megnevezni.

Kit is mint az ország és szabadságárulót az országgyűlés személyében vagyonában megbüntethet.

1507: 8. Országárulás:

Az ország törvényeit harározatait világosan és nyíltan sértő (mint ezt a hatalmasok tenni szokták), ha egyházi javadalmának és hivatalának elvesztésével, ha báró vagy nemes, mint ország és felségsértő összes javai elvesztésével büntetettik és száműzetik. A király az elítéltek birtokait, javadalmait, bárkinek adományozhatja.

Ha azomban a király őket megbüntetni, javadalmaiktól és birtokaiktól megfosztani nem akarná, a büntetést rajtok a megyebeli fő- és alispán a megye nemességével hajtja végre és vagyona közzsákmány legyen.

Ha a bűnös hatalmas, birtokait, javadalmait a nádor és országbíró a megye felkérésére hivatalvesztés súlya alatt, saját és más urak zászlóaljaival és a megye nemességével vegyék el.*

Az 1507-ben véglegesen megalapított országtanács valóságos felelős kormány volt, mert a király az országtanács beleegyezése nélkül, sem a főméltóságokat nem

nevezhette ki, sem érvényesen nem rendelkezhetett, tanácsosait meg nem kegyelmezhetette, mert egy megye kérelmére a nádor köteles volt a hazaáruló ellen hozott országgyűlési ítéletet végrehajtani.

Valóban büszkék lehetünk őseink politikai bölcsességére, kik a felelős kormányt szervezték és felállították, akkor, midőn ezt még Európának egy monarchiája sem ösmerte.

Magyarország a mohácsi vész után tényleg elvesztvén önálló államiságát, a felelős kormánynak is csak eszménye maradt fel. A 1790/1. országgyűlés azomban, mely lángoló hazafisága, szabadságszeretete, politikai eszélye által alkotmányos életünkben első helyet vivott ki, követtelte a felelős kormányt és ez későbbben is a szabadelvű politikának főtételét képezte és 1848-nak sikerült kivívni.

1848: III. *A független magyar felelős ministerium
alakításáról.*

1848: 3. §. Ő felsége s az ő távollétében a nádor s királyi helytartó a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolják, s bármely rendeleteik, parancsolataik, határozataik, kinevezéseik csak úgy érvényesek, ha a Budapesten székelő ministerek egyike által is aláíratnak.

1848: 4. §. A ministeriumnak mindegyik tagja mindennemű hivatalos eljárásáért felelős.

5. §. A ministeri székhelye Budapest.

6. §. Mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. kir. udvari cancellariának és a m. kir. helytartó tanácsnak

s a k. kincstárnak, ide értvén a bányászatot is, köréhez tartoztak, vagy azokhoz tartoznia kellett volna s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban ő felsége a végrehajtó hatalmat ezentúl kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.

7. §. Az érsekek, püspökök, prépostok, apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése, a kegyelmezés jogának gyakorlata és a nemességnek, czimeknek s rendeknek osztása, mindig az illető felelős magyar minister ellenjegyzése mellett, egyenesen ő felségét illeti.

8. §. A magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülömben a katonai hivatalokrai kinevezéseket szinte úgy ő felsége fogja a 13. §. szerint folyvást királyi személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett, elhatározni.

9. §. Azon tárgyak, melyek a 8. §-ban említett kormánytestületek által végelhatározás végett ő felségéhez szoktak felterjesztetni, kivéven a 7-ik és 8-ikban kijelölteket, ő felségének az országbóli távollétében a ministerium által a nádor és királyi helytartó elhatározása alá terjesztendők.

10. §. A ministerium áll: 1 elnökből, és ha az maga tárczát nem vállal, kivüle még 8 miniszerből.

11. §. A miniszerelnököt, ő felségének az országbóli távollétében a nádor s királyi helytartó — ő felségének jóváhagyásával — nevezi.

12. §. Miniszer társait, legfelsőbb megerősítés végett, az elnök teszi javaslatba.

13. §. A miniszterek egyike folyvást ő felsége személye.

körül lesz, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviseli.

14. §. A ministeriumnak azon tagján kívül, mely a Fölség személye körül, a 13. §-ban említett ügyekre ügyelend, következő osztályai lesznek:

1. belügyek,
2. országos pénzügy,
3. közmunka és közlekedési eszközök, hajózás,
4. földmivelés, ipar és kereskedés,
5. vallás és közoktatás,
6. igazságszolgáltatás és kegyelem — és
7. honvédelem osztályai.

17. §. Az összes ministerium tanácsülésében, midőn ő felsége vagy a nádor, királyi helytartó abban jelen nincs, a minisiterelnök elnököl, ki e tanácsot, midőn szükségesnek látja, mindenkor összehivhatja.

18. §. Mindegyik minister azon rendeletért, melyet aláír, felelősséggel tartozik.

28. §. A ministerek az országgyűlés mindegyik táblájánál ülésel bírnak, s nyilatkozni kívánván, meghallgatandók.

29. §. A ministerek az országgyűlés mindenik táblájánál, annak kívánatára, megjelenni és a megkivántató felvilágosításokat megadni tartoznak.

30. §. A ministerek hivatalos irataikat az országgyűlés mindegyik táblájának kívánatára magának a táblának, vagy a tábla által kinevezett küldöttségnek megvizsgálása alá bocsájtani kötelesek.

31. §. A ministerek szavazattal az országgyűlésen csak

azon esetben birnak, ha a felső táblának törvény szerint tagjai, vagy követül az alsó táblához megválasztatnak.

32. §. A ministerek feleletre vonathatnak:

1. Minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot vagy a tulajdon szentségét sérti, s általuk hivatalos minőségükben követetik el, vagy illetőleg adatik ki.

2. A kezeikre bizott pénz vagy egyéb értékek elcsikasztásáért vagy törvényellenes alkalmazásáért.

3. A törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fentartásában elkövetett mulasztásokért, amennyiben ezek a törvény által rendelkezésekre álló végrehajtási eszközökkel elhárithatók valának.

33. §. A ministereknek vád alá helyezését az alsó tábla szavazatainak általános többségével rendeli el.

34. §. A biráskodást a felső tábla által saját tagjai közül titkos szavazással választandó bíróság nyilvános eljárás mellett gyakorlandja és a büntetést a vétséghez aránylag határozandja meg.

Választatik pedig összesen 36 tag, kik közül azomban 12-öt az alsó tábla által a vádpör elé vitelére küldött biztosok, 12-öt pedig a vád alá vont ministerek vethetnek vissza. Az ekként alakított és 12 személyből álló bíróság fog felettök ítéletet mondani.

35. §. Az elmarasztalt miniszterre nézve, a királyi kegyelmezési jog, csak általános közbocsánat esetében gyakorolható.

36. §. Hivatalos minőségeken kívül elkövetett egyéb vétségekre nézve, a ministerek a köztörvény alatt állanak.

37. §. A ministerium az ország jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását, — s a multra nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását országgyűlési megvizsgálás, s illetőleg jóváhagyás végett — évenként az alsó táblánál bemutatni köteles.

Az 1865/8 törvények a nádor és királyi helytartó jogkörét, a ministerium előterjesztését, a számadások előterjesztését következőleg változtatták meg.

1865/8: VII. Az 1847/8: III. t. cz. azon intézkedéseinek, melyek a nádor, mint királyi helytartó jogkörére vonatkoznak, módosítása és a nádorválasztás elhalasztásáról.

1. §. Miután Ő császári s apostoli királyi Felsége, a végrehajtó hatalmat, a törvények és alkotmány alapján, a magyar ministerium által személyesen gyakorolja; az 1847/8: III. törvényczikk pedig Ő császári s apostoli kir. Felsége távollétében a végrehajtó hatalmat a nádorra, mint kir. helytartóra ruházza: az 1847/8. III. t. cz. 2., 3., 9., 11., 17., 19., 24. és 38. paragrafusainak a nádor, mint királyi helytartó jogkörére vonatkozó intézkedései érvényen kívül helyeztetnek.

VIII. a ministerium alakítására vonatkozó 1847/8. III. törvényczikk 12. §-ának módosításáról.

Az 1847/8. III. t. cz. 12. §., mely a magyar felelős ministerium alakulásának módjárul rendelkezik, következőleg módosittatik.

1. §. A miniszerelnök előterjesztésére, annak miniszer-társait Ő Felsége nevezi ki.

X. Az 1847/8 évi IV. t. cz. 6. §-ának módosításáról.
Minthogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg tör-

ténendő megállapítása mindig csak 1 évre terjed, s újabb megállapítás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet; oly esetben, midőn ő Felsége az országgyűlést bármi okbul elébb feloszlatja, vagy annak ülését előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített, s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyűlés még azon év folytán és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalathassanak.

1865/8. XII: 8. §. A *pragmatica sancti*óbul folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek czélszerű vezetése. Ennélfogva a birodalom diplomatikai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében felmerülhető intézkedések, mindkét fél ministeriumával *egyetértésben és azok beleegyezése mellett*, a közös külügyminister teendői közé tartoznak.

13. Miután a védelmi rendszernek megállapítása, ugyszinte későbbi átalakítása, czélszerűen csak egyenlő elvek szerint eszközölhető, ennélfogva minden ily esetben, a *két ministerium előleges megállapodása után*, egyenlő elvekből kiinduló javaslat fog terjesztetni mindkét törvényhozás elé.

27. §. Új közös ministeriumot kell felállítani azon tárgyakra nézve, melyek mint valósággal közösök, se a magyar korona országának, se ő felsége többi országainak külön kormányzata alá nem tartoznak. E minis-

terium a közös ügyek mellett se egyik, se másik rész külön kormányzata ügyeit nem viheti, azokra befolyást nem gyakorolhat. Felelős lesz a miniszterium minden tagja mindazokra nézve, a mik köréhez tartoznak, felelős lesz az egész ministerium is együtt, oly hivatalos intézkedéseire nézve, melyeket együtt állapított meg.

40. §. A közös költségvetést a közös miniszterium mind *a két külön felelős ministeriumnak befolyásával fogja készíteni* és úgy adja azt át, mindenik bizottságnak külön.

50. §. A mi a közös ministerium felelősségét és annak módját illeti, mindenik bizottságnak joga leend oly esetekben, midőn az alkotmányos törvényeknek megsértése miatt szükségesnek látja, a közös ministeriumnak vagy e ministerium egyes tagjának perbefogását indítványozni s ezen indítványát a másik bizottsággal is közölni. Ha a perbefogást mindenik bizottság elhatározta vagy ha az, az eltérő vélemények miatt a fentebbiek szerinti szavazó ülésben többséggel elhatároztatik, e határozat azonnal jogérvényesnek tekintendő.

51 §. Az ily módon elhatározott pernek bírósága következő módon lesz alakítandó:

Mindenik bizottság nem ugyan saját kebeléből, hanem azon országoknak, melyeket képvisel, független állásu 5 törvénytudó polgáraibul, külön-külön 24 tagot hoz javaslatba. Mindenik bizottság birni fog azon joggal, hogy a másik bizottság által javaslatba hozott 24 tag közül 12-öt okadás nélkül kitörülhet. A vádlottaknak szinte joguk van együtt és összesen 12 tag kitörültetését követelni, úgy mind azon által, hogy a megmaradt tagok számában mindenik bizottság választott biráinak száma

egyenlő legyen. S a felmaradt tagok lesznek a pörnek bírái.

1868: XL. 49. §. A honvédség, a honvédségi törvény értelmében béke idején közigazgatási tekintetben a honvédelmi miniszternek, katonai ügyekben pedig a honvédség főparancsnokának van alá rendelve. Ellenben háboru idején közigazgatási tekintetben ugyancsak a honvédelmi miniszter, katonai ügyekben pedig a király által kinevezett hadvezér alatt áll.

A honvédelmi miniszter illetőleg a honvédség főparancsnoka, utóbbi a honvédelmi minister útján kötelesek a honvédség létszámárául, felszereléséül, elhelyezéséül, katonai kiképzéséül és fegyelmi magatartásárául, a közös hadügyminiszternek folytonos tudomást nyújtani.

XI: 2. §. Ha háboru veszélye fenyeget, a honvédség összehívása és mozgosítása, részben csak ő felsége *a király rendelkezésére történhetik a felelős honvédelmi minister ellenjegyzése mellett.*

3. §. A honvédség kivételesen, a magyar korona országain kívül is alkalmazható; de erre mindannyiszor a törvényhozás külön intézkedése szükséges.

Csak az országgyűlés együtt nem léteben s ha a halasztásból veszély származhatnék, rendelheti ő felsége, az ország összes ministeriumának felelőssége s az ország képviselőinek utólagos jóváhagyása mellett a honvédséget az ország határain kívül is.

Magyarországot tehát az elősorolt kétségkívüli törvények szerint saját felelős kormánya igazgatja és kormányozza, vagyis az alkotmányt, az ország, jogait a magyar állam épségét, nemcsak saját körébe tartozik megvédeni, de őrködni kell a felett, hogy azt sem a király

sem birodalmi társainak sem semminemű közeg, egyén, társulat, hatóság, felekezet, nemzetiség meg ne sértse és ha megsértette, a hatalmi köre alá tartozókat köteles törvényeink szerint megbüntetni. A kormány köteles az ország és egyén anyagi érdekei felett őrködni és azt elősegíteni, köteles az egyéni szabadságot megvédeni, a rendet, közbiztonságot fentartani, általában a törvényeket végrehajtani és végrehajtatni. A kormány ellenjegyzése nélkül Magyarországon semminemű rendelet végre nem hajtható, sőt még a vallási intézkedések is bemutatandók.

A ministerium közbenjáró az ország és király közt, ennél fogva köteles ő felségét az ország érdekeiről, a közhangulatról felvilágosítani, köteles az ország érdekeit szemben Austriával megvédeni, a közös ügyek terén az ország érdekeit, méltóságát megvédeni. A ministerium ajánlatára és ellenjegyzése mellett neveztetnek ki a főrendek, egyháznagyok, főispánok, a bírói kar, a honvédtisztek, főbb hivatalnokok, adományoztatnak a nemesség, czimek, rendjelek, a ministerium nevezi a hivatalnokokat.

A felelős magyar kormányt a király nevezi és bocsátja el; kinevezési és elbocsájtási hatalma korlátlan, kormány nélkül azonban az ország egy pillanatig sem lehet, mert csak a ministerium rendeletei jogérvényesek. Midőn tehát a király a ministeriumot elbocsájtja, egyidejűleg az új ministeriumot, vagy legalább a miniszerelnököt ki kell nevezni. A király a ministeriumot vagy ministert sem el nem zárathatja, sem perbe nem fogathatja, miután ez a képviselőház kizárólagos joga. A kormány, valamint minden egyes miniszter, a király parancsára kimerítő jelentést tartozik tenni a királynak.

A ministerium készíti és adja be a törvényjavaslatokat; ez ugyan nem jog, csak szokás, mert egyes képviselő is adhat be törvényjavaslatot, de ezt a kormány — a többséget vezetvén — vissza szokta vetni. A kormány és minister köteles az egyes képviselők vagy főrendek kérdéseire válaszolni. Az alkotmányos illem és fogalmak szerint a kormánynak, ha a képviselőházban lényeges ügyben kisebbségben marad, vagy a többség bizalmatlanságot szavaz, le kellene köszönni; a törvény azonban ez esetben sem rendeli a leköszönést, a kormány tehát, ha az illemet és az európai alkotmányos szokásokat nem méltányolja, de az elmélethez ragaszkodik, a megszavazott költségvetés tartama alatt tovább is kormányozhat, ha a király és a főrendiház többségének bizalmát bírja, mert jogilag és elméletileg az országot a király, a képviselőház és főrendiház képviseli; ha tehát az egyenjogu tényezők kétharmadának bizalmát bírja, elméletileg a többség bizalmával bir, — törvényeket ugyan nem hozhat, mert javaslatait a képviselőház elveti, de kormányozhat, mert a képviselőház a kormányzat folyását nem akadályozhatja és a kormányt vád alá csakis törvényes okért helyezheti. A törvényhozás felakadása egyébiránt akkor is lehető, ha a főrendiház többsége a kormánnyal ellenzéki állást foglal el.

A kormány csakis egy esetben kénytelen rögtön és azonnal leköszönni: ha a költségvetés jogérvényes ideje lejárt és az új költségvetést az alsó- vagy felsőház visszaveti, a réginek ideiglenes alkalmazására meghatalmazást nem ad; ez esetben a kormány (illetőleg a király) az országgyűlést sem fel nem oszlathatja, sem új választást

nem rendelhet el, mert az ország lakosai csakis a törvényes adót kötelesek fizetni, és a meg nem szavazott adók önkényes és erőszakos behajtása: hazaárulási merénylet.

A ministerek felelősége kettős:

1. Közös egyetemleges.
2. Egyéni.

Közös és egyetemleges felelősséggel tartozik minden egyes miniszter mindazon intézkedésekért, rendeletekért, nyilatkozatokért, egyességekért, a királyhozi felterjesztésekért, melyek a ministertanácsban tárgyalattak és a ministerium többsége által elfogadtattak. A minisztert azon körülmény, hogy a többség határozatát ellenezte, a felelőségtől nem menti fel, mert ha azt törvénysértésnek, a hazára károsnak vélte, kötelessége lett volna lemondani és ő felségét az ügy állásáról felvilágosítani köteles lett volna ugyanakkor a képviselőháznál lemondását indokolni és a házat a kormány határozatának veszélyére figyelmeztetni.

A magyar kormány egyetemlegesen és egyenként felelős a birodalmi közös kormánynak közös természetű intézkedéseiért, mert a közös kormány törvényei szerint véglegesen csak is a magyar kormány hozzájárulásával intézkedhet, a mennyiben tehát ez a magyar kormány cselekménye is, érte a magyar országgyűlésnek felelős, és felelősége a cselekményért és következményeiért akkor szűnik meg, ha az országgyűlés a cselekményt és a kiindulási pontot helyeselte. A közös ministerek ugyan a delegációknak felelősek, de nem a magyarnak, hanem a közös delegationnak, ez gyenge

felelőség, mert ha a közös minister az osztrákok érdekében sérti meg a törvényt, vagy Magyarország érdekeit, az osztrák delegáció semmi esetre sem fogja pártfogója perbefogadását elrendelni. Általában buta egyén az a ki a kezei közt levő orgazdát elbocsájtja és a távoli tengeren hajókázó bűnöst gyenge csólnakokon akarja elfogni.

2. Egyénileg felelős a minister törvénysértő rendeleteiért, vagy ha törvény nincs oly rendeletekért, melyek belzavarokat idéznek elő, polgárok egyéni szabadságát, vagy tulajdonjogait sértik. Egyénileg felelős mindennemű mulasztásokért, melyeket vagy maga vagy ministeriumának személyzete, vagy alárendelt közegei követnek el. Különösen felelős akkor, ha a kérdéses ügyben az érdekelt a ministernél ügyöket szorgalmazza, vagy a közegei által elkövetett hibákra és mulasztásokra a képviselő, vagy főrendiház tagjai figyelmeztetik, a tény oly köztudomásu botrány, melyet a gyűlésekben és hírlapokban is emlegetnek. Felelős a közpénzek elsikkasztásáért, a vállalkozókkal pajtáskodásért, az ellenőrzésnek még jóhiszemű lanyhaságáért is. A minister nem mindentudó, első sorban tehát anyagi ügyekben mindig a bűnt elkövető vagy palástoló közegek tartoznak kárpótlással és a minister anyagilag csak akkor tartozik fizetni, midőn a bűnösök elegendő fedezettel nem birnak.

A ministerekre a felelőséget a törvény kimondta, a bíróságot megalapította, a büntetés megszabásával adós maradt. Világosan és határozottan erről csak az 1507: 8. törvény szól, mely a hazaáruló, alkotmánysejtő tanácsost száműzéssel és vagyona elkobzásával bünteti, — ezen törvény ma is érvényes, mert nem töröltetett el és meg-

tartására a király megesküdött, de a birtok elkobzás mai fogalmak szerint nem alkalmazható, tehát marad a száműzés, miután azomban az alkotmánysértés, az alkotmány tényleges megváltoztatására irányult cselekmény erre vonatkozik a 878: V. 127: §. 2., mely azt mondja: »A felségsértés büntettét képezi azon cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy a magyar állam alkotmánya megváltoztassék.

129. §. A ki a 127: § 1. 2. pontjában meghatározott felségsértést elköveti, 10—15 évig terjedhető államfogházzal büntetendő. A nem politikai bűnök büntetéséről nincs törvényünk.

A közös ministerek felelősége is megvan papiron, de ez csak vakítás. Mert alig képzelhető más eset, mint az, hogy a közös ministerium vagy azok egyik államot a másik állam kárára előnybe részesíti, ez esetben tehát már a perbefogás lehetetlen, mert az előnybe részesült állam a perbefogatást soha sem fogja megszavazni. De feltéve azon esetet, hogy a minister mindkét állam érdekeit megsértette, mindkettőt elárulta, a közös alkotmányt erőszakosan megakarja változtatni, mindkét állam delegatiója elrendeli a perbefogatást, a bírákat megválasztja, — a ministert, vagy közös ministereket még akkor sem fogják elítélni, mert a törvényben nincs megjelölve az elnökség, a bíraskodás helye, a büntetés. — Nem lévén elnök, nem lesz, a ki a bíróságot összehívja, nincs hely, hol tanácskozhatnak, és végre a mi a legfőbb, miután a közös állami merényletekre, bűnökre, vétségekre nincs törvény, de ha végtére is a közös bíróság erre nem ügyelve, ítéletet hozna, a király az elítéltnak

a büntetést elengedheti, mert a magyar törvény csak a magyar minister különleges megkegyelmezését tiltja, a közös minister pedig nem magyar, de magyar-osztrák minister; az osztrák büntető törvénykönyv pedig a császár kegyelmezési jogát általában nem korlátozza.

VI. A magyar-horvát szerződés.

Horvátország, Slavonia és a későbbi határőrvidék egész 1849-ig Magyarország kiegészítő részét képezték, a magyar országgyűlés hozta az ezen részeket is kötelező törvényeket. A slavoniai megyék, és pedig minden megye külön, a horvát megyék pedig együttesen küldtek a magyar országgyűlésre követeket. A magyar országgyűlés határozta meg az adót, az ujonczokat, a horvát nemesség a magyar nemesség tagjának tekintett, a magyar cancellár előterjesztésére nevezte a bánt, püspököket, főispánokat. A magyar helytartóság és kincstár intézkedett Horvát-Slavonországba, kezelte a vámokat, a hétszemélyes tábla ítelt véglegesen pereikben. Jellasicb bán azomban 48-ban fellázadt és tényleg elszakította a hatszázados köteléket.

A két ország országgyűlése uj, a király által is megerősített szerződést kötött. E szerint a horvát országgyűlés a magyarba követeket küld, a bánt a király, a magyar minisiterelnök előterjesztésére nevezi. Közös ügy a királyi háztartás, az ujoncz ajánlás, a hadsereg élelmezése, elhelyezése, a hadkötelezettség és védrendszer, a pénzügy, a pénz, érczpenz, bankjegy ügy, hitel és biztosító intézetek, a tengerészeti, kereskedelmi, váltó és bánya jog s általában a kereskedelem, vámok, távirda

posták, vasutak, kikötők, hajózás, s azon állami utak és folyók ügye, melyek Magyarországot s Horvát-Slavon-Dalmátországot közösen érdeklik. A közös ügyekről a magyar kormány és országgyűlés intézkedik.

A miniszerelnök előterjesztésére horvát miniszer neveztetik.

A képviselőházba a horvát országgyűlés 29 képviselőt küld, a delegációba 4-et és 1 főrendet.

Horvátország önkormányzati és törvényhozási joggal bír a beligazgatási, igazsági, vallási és közoktatási ügyekben. A bán az országgyűlésnek felelős.

1868: XXX. 1. §. Magyarország s Horvát-Slavon-Dalmátországek egy és ugyanazon állami közösséget képeznek, mind az ő Felségének uralkodása alatt álló többi országok, mind más országok irányában.

2. §. Ez állami összetartásból és közösségből folyik, hogy Magyarország s Horvát-Slavon és Dalmátország királya egy és ugyanazon koronával egy és ugyanazon koronázási cselekvénnyel koronáztatik meg, s a szent István koronája alatt álló összes országok részére, ez országok közös országgyűlésén, közös koronázási oklevél állapittatik meg és állittatik ki.

E koronázási oklevél eredetije azomban a magyar szöveg mellett horvát nyelven is szerkesztendő, Horvát-Slavon- és Dalmátországnak is kiadandó, s abban Horvát-Slavon- és Dalmátországok integritása és alkotmánya is biztosítandó.

Az 1867-iki koronázási oklevél eredeti horvát szövegben utólag szinte kiállittatik, s Horvát-Slavon- és Dalmátországok országgyűlésének mielőbb megküldetik.

3. §. A fennebb érintett megoszthatlan állami közösségből következik továbbá, hogy mindazon ügyekre nézve, melyek a magyar korona összes országai és ő felsége többi országai közt közösek, vagy közös egyetértéssel intézendők, Magyarországnak s Horvát-Slavon- és Dalmátországnak egy és ugyanazon törvényhozással, s a végrehajtást illetőleg közös kormányzattal kell birniok.

4. §. Az 1867-iki magyar országgyűlés XII. törvény-cikkét, mely a szent István koronája országai és ő felsége többi országai közt fenforgó közös vagy nem közös ugyan, de egyetértőleg intézendő ügyeket és azoknak kezelési módját meghatározza, valamint az e törvény alapján már létrejött egyezményeket, s különösen az 1867: XIV., XV., XVI. törvénycikkeket, Horvát-Slavon- és Dalmátországok is érvényeseknek és kötelezőknek ismerik el, azon határozott kikötéssel mindazáltal, hogy jövőre hasonló alaptörvények és intézmények csak Horvát-Slavon- és Dalmátországok törvényes hozzájárulásával hozathassanak.

Az e szakaszban érintett alaptörvény és törvény-cikkek utólag eredeti horvát szövegben is kiállíttatnak s kihirdetés végett a horvát-slavon-dalmát országgyűlésnek mielőbb megküldetnek.

5. §. Azon tárgyakon kívül, melyek szent István koronájának országai és ő felsége többi országai közt közösek vagy egyetértőleg intézendők, — vannak még más ügyek is, melyek Horvát-Slavon- és Dalmátországokat közösen érdeklik, s a melyekre nézve a magyar korona összes országai közt a törvényhozás és kor-

mányzat közössége ez egyezmény által szükségesnek ismertetik el.

6. §. Ilyen közös ügye szent István koronája összes országainak mindenekelőtt az udvartartás költségeinek megajánlása.

7. §. Közös ügy továbbá az ujonczajánlás, a védrendszer és hadkötelezettséget illető törvényhozás, s az intézkedés a hadsereg elhelyezéséről és élelmezéséről, mire nézve azomban Horvát-Slavon- és Dalmátországot illetőleg határoztatik:

a) hogy a közösen megszavazandó contingensből Horvát-Slavon- és Dalmátországra eső rész az összes népesség aránya szerint alapittatik meg, magában értetvén, hogy ha az eddigi védrendszer átalakittatik, az ujonnan megállapítandó rendszer szabályai fognak Horvát-Slavon- és Dalmátországban is alkalmaztatni;

b) a Horvát-Slavon- és Dalmátországra eső ujonczok ezen országok ezredeibe soroztatnak;

c) végre a besorozásnál gond lészen arra, hogy az ujonczok minő fegyvernembe leginkább alkalmasak s a tengerpart ujonczai főleg a hajóhadba osztatnak be.

8. §. Közös ügy a pénzügy is. Ehez képest az összes adórendszer megállapítása, az egyenes és közvetett adók megajánlása, az adóknak minden nemeire, mind szám-tételeire nézve, ugyszintén az adók kivetése, behajtása, kezelése, új adók behozása, a közös ügyek költségvetésének megszavazása, valamint a közös ügyek évi zárszámadásának megvizsgálása, új államadósságok felvétele vagy a meglevők convertálása, az ingatlan államvagyon kezelése, átalakítása, megterhelése és eladása, az egyedárusá-

gok és királyi jövedelmek (jura regalia majora) feletti rendelkezés s általában minden oly intézkedés, mely a szent István koronája alatt álló országokkal közös pénzügyi tárgyra vonatkozik, a magyar szent korona összes országainak közös országgyűlését illeti; a horvát-slavon államföldbirtok eladására nézve mindazonáltal azzal a megszorítással, hogy e részben meghallgatandó a horvát-slavon-dalmát országgyűlés is, a melynek beleegyezése nélkül eladás nem történhetik; s mindezen tárgyakra nézve a közös pénzügyi kormányzat, mely a közös országgyűlésnek felelős magyar királyi pénzügyminister által gyakoroltatik, Horvát-Slavon- és Dalmátországokra is kiterjed.

9. §. Közös ügyei a magyar korona összes országainak a pénz, ércpénz és bankjegyügy is, valamint a pénzrendszer és az általános pénzláb meghatározása, a közös kereskedelmi és állami szerződések megvizsgálása és jóváhagyása, a bankokat, hitel és biztosító intézeteket, szabadalmakat, a mértéket és súlyt, árübélyeget és mintabiztosítást, fémjelzést, írói és művészi tulajdont illető intézkedés; a tengerészeti, kereskedelmi, váltó- és bányajog, s általában a kereskedelem, vámok, távirda, posták, vasutak, kikötők, hajózás és azon állami utak és folyók ügye, a melyek Magyarországot és Horvát-Slavon-Dalmátországokat közösen érdeklik.

10. §. Az iparügy rendezésére nézve, a házaló kereskedést is ideértve, ugyszintén a nem közkereseti egyesületek ügyében, s az utlevélrendszert, az idegenek felett gyakorlandó rendőrséget, az állampolgárságot és honosítást illetőleg, közös ugyan a törvényhozás, de a végrehajtás Horvátországé.

11. 12. 13. §§. Az ő felsége többi országaival közös költségek fedezetéhez ugyan adóaránylag tartoznak járulni, miután azonban erre jelenleg Horvátország képtelen a horvát szükségletet fedező összeg előbb levonatik és csak a felesleg fordittatik a közös költségekre.

14. Ezek alapján következő pénzügyi egyesség kötött.

15. Horvátország belügi szükséglete 10 évre éven-2,200.000 forintban állapittatik meg.

16. 17. §. Ezen összeg Horvát-Slavonország egyenes és közvetett adóinak és egyéb jövedelmeinek 45 százalékaival fedeztetik.

18. §. Az adókból kivételnek: a bor és hus fogyasztási adók, melyek ezentúl is a községi költségekre fordítandó és a határvám.

20. §. Az országos pótlék mint eddig, az adóhoz csatoltatik.

21. §. A földtehermentési pótlékot Horvátország kezeli, Magyarország azomban ezen adósságért jót áll.

22. §. A magyar királyi pénzügyminiszter Horvát- és Slavonországban, az egyenes és közvetett adókra, jövedékre, bélyegekre, díjakra, illetékekre és állam javakra nézve, az általa kinevezendő zágrábi pénzügyi igazgatóság által gyakorolja a végrehajtást.

23. §. A zágrábi országos számvevőség önkormányzati osztályai Horvátország rendelkezése alá tartoznak.

24. §. A horvát kormány és közegek támogatják a pénzügyi közegeket és pontosan teljesítik a magyar pénzügyminister rendeleteit.

25. 26. §. Ha a $\frac{45}{100}$ Horvátország szükségletét nem fedezi, Magyarország előlegez, ellenben ha a $\frac{45}{100}$ többre megy, a többlet a közös költségekre fordittatik.

27. §. Ha azomban Horvát-Slavonország jövedelmei, a közös költségek azon részét, mely a 12. §-ban kitett adókulcs szerint rájuk esnék, az adóképeség növekedése folytán felülhaladnák: a fölösleg Horvát-Slavonországnak rendelkezése alá esik, a nélkül, hogy Horvát-Slavonország azon összegeket, melyekkel a közös költségekkel hátramaradtak, utólag fizetni köteleztetnének.

28. §. A leszámolás az érintett elvek alapján készítettik el, a zárszámadásokkal együtt a magyar országgyűlés elé terjesztetik és tudomás végett a horvát országgyűléssel közöltetik.

29. §. A horvát jövedelmekről külön kimutatás 1869. január 1. kezdődik, a belügyekre a királyi szentesítésig az 1867. előirányzat alkalmaztatik.

30. A 67-ig fenmaradt adóhátralékból $\frac{63}{100}$ Horvátországé, 37 a közös kincstáré.

31. §. Azon tárgyakra nézve, melyek a magyar korona országai és ő felsége többi országai közt közösek, egyetértőleg intézendők, valamint azokra nézve, amelyek maguk a magyar korona országai közt, a fentebbi szakaszokban közösöknek jeleltettek ki, a törvényhozási jog a magyar korona összes országainak évenként Pestre összehívandó közös országgyűlését illeti.

32. 33. §. Horvátország a magyar országgyűlésre lakossági arány szerint 29 képviselőt küld, ide nem értve Fiumet a 66. §. szerint a lakosság aránylagosan növekedvén, a képviselők száma is szaporittatni fog,

valamint azon esetben is, ha a határórség Dalmatia vissza csatoltatik.

34. §. A 29 képviselőt a horvát országgyűlés saját kebeléből választja, ha a horvát országgyűlést felosztatják, az új országgyűlés választ, a régiek azomban az új választásig maradnak.

36. 41. §§. A főrendiházba két képviselőt küldenek. A delegatioba 4 horvát képviselő és 1 horvát főrend választandó.

35. 37. §§. A horvát választottak nem utasíttatnak, a főrendek és egyháziak a rendezésig a felsőháznál szavazattal bírnak.

38., 39., 40., 42. §§-ok. A horvát-magyar közös ügyek lehetőleg előlegesen tárgyalassanak, a horvát-magyar képviselők a magyar állampénztárból fizettetnek, ha a közös horvát képviselők száma növekszik, a delegatusok száma is szaporíttatni fog.

43. §. Mindazon ügyekre nézve, a melyek az 1867: XII. törvényczikkben s a jelen egyezménybe, a magyar korona összes országait illetőleg, közöseknek vannak kijelölve, a 10. §-ban foglalt tárgyak kivételével, a végrehajtó hatalmat Horvát-Slavon és Dalmátországokban is, a Budapesten székelő kormány gyakorolja.

44. §. Egy tárcza nélküli horvát minister neveztetik, ki felelős a közös országgyűlésnek, kapocs a magyar és horvát kormány közt, a magyar ministertanácsban szavazattal bír.

45. 46. §§. A magyar kormány rendeletei a horvát közegek által előmozdítandó, a központi kormány horvát osztályát és a Horvátországban működő közeget

a mennyiben szakképzettséggel birnak, horvát és slavonokbul nevezi.

47. §. A Magyarország részére fenn nem tartott tárgyakban Horvátország rendelkezik.

48. §. Horvát és Slavon-Dalmátországok önkormányzati joga ez okbul mind törvényhozási, mind kormányzati tekintetben kiterjed azon országok beligazgatási, vallási s az igazságügyre, ide értvén a tengerészeti jog kiszolgáltatásán kívül a törvénykezést is minden fokozatán.

49. §. A vallási és közoktatási alapok számlája a multa nézve kölcsönös leszámolás útján egyenlített ki.

50. §. Az országos kormányzat élén a bán áll, ki a horvát országgyűlésnek felelős.

51. §. A horvát bánt, a magyar miniszerelnök ajánlatára és ellenjegyzése mellett, a király nevezi.

52. §. A bán polgári méltósága a katonaitul különválasztatik és katona ezentúl a polgári ügyekre befolyást nem gyakorolhat.

53. §. A bán mindazon előjogait és méltóságait élvezi, melyek uj állásával összeférnek; magyar felsőházi főrendi tag.

54. §. Az autonom országkormányzatot, a bán előterjesztésére, a horvát országgyűlés és a király állapítja meg.

55., 56. §§. A cancellaria azonnal feloszlattatik. A horvát törvényhozás, közigazgatás, törvénykezés nyelve horvát.

57. §. Horvát-Slavonország határai közt a közös kormányzat közegeinek hivatalos nyelveül is a horvát nyelv állapittatik meg.

58. §. Horvát-slavon előterjesztések és beadványok Horvát-Slavonországokbul, a közös ministerium által is elfogadandó és azokra horvát válasz adandó.

59. §. A horvát képviselők a magyar országgyűlésen és delegatióban horvátul beszélhetnek.

60. §. A horvátok részére alkotandó törvények, a király által aláírva, horvát szövegben a horvát országgyűlésnek megküldendők.

61. §. A horvát egyesült czimerszinek sz. István koronájával fedve használhatók.

62., 63., 64. §§. A magyar korona országainak jelvénye az egyesített magyar-horvát-slavon-dalmát czimer. Közös ügyek tárgyalásakor a magyar mellé a horvát lobogó is felvonandó. A pénzekre horvát-slavon-dalmát királyi czim is alkalmazandó.

65. §. Magyarország sürgetni fogja a határőrvidék és Dalmatia visszacsatolását.

66. §. Horvát-slavon területnek ismertetik el:

1. Mindazon terület, mely jelenleg Buccari városával és kerületével együtt Fiume vármegyéhez tartozik, Fiume város és kerülete kivételével, a mely város, kikötő és kerület a magyar koronához csatolt külön testet (*separatum sacrae Regni Coronae adnexum corpus*) képez, s a melynek, mint ilyennek, külön autonómiájára s erre vonatkozó törvényhozási és kormányzati viszonyaira nézve Magyarország országgyűlése s Horvát-Slavon-Dalmátországok országgyűlése és Fiume városa közt, küldöttségi tárgyalások útján, közös egyetértéssel lesz megállapodás eszközözlendő.

2. Zágráb megye Zágráb és Károlyvárossal, Kőrös

megye, Varasd, Pozsega, Verőcze, Szerém megyék. — 3. A likkai, ottocsányi, ogulini, szluini, első báni, második báni, varasd-kőrösi, varasd-szent-györgyi, gradiskai, brodi, péterváradí ezredek, — végre a mostani Dalmatia.

67. §. Addig is, míg Horvátország területi épsége helyreállittatik, Magyarország beleegyezik, hogy a zimonyi, mitroviczi, racsai, klenaki és jakovai városi hivatalok Zágrábhöz csatoltassanak.

67. §. Ez egyezmény szentesítése után mindazon törvények és fenálló határozatok, melyek azzal ellenkeznek, megszűnnek érvényesek lenni.

68. §. Ellenben mindazon alkotmányos jogok és alaptörvények, a melyeknek élvezete és oltalma a multban Magyarországra és Horvát-Slavonországra egyiránt kiterjedt, s ez egyezménynyel nem ellenkeznek, továbbra is a magyar korona országai közös jogainak és alaptörvényeinek tekintetnek.

70. §. Ez egyezmény a legmagasabb szentesítés után, mint Magyarország s Horvát-Slavon-Dalmátországek közös alaptörvénye, a nevezett országok külön törvénykönyveibe igtattatik s egyszersmind megállapittatik, hogy ez egyezmény az egyezkedő országok külön törvényhozásainak tárgya nem lehet, s változás rajta csak ugyanazon módon, amint létre jött, mindazon tényezők hozzájárulásával tétethetik, a melyek kötötték.

VII. *A megyéről és városokrul.*

A megyék az alkotmányos szabadság, Magyarország menst-várát képezték azon szomoru, de magasztos

korszakokban, midőn a magyar nemzet minden oldalról megtámadva, hatalmasai kapzsisága miatt állami önállását elvesztve, meggyöngült, a dönthetlen mentsvárába, a megyékbe vonult vissza és onnan, a kedvező alkalmat időnként megragadva, a szabadság zászlója alatt kirohanna, az alapot visszaszerezte és Magyarországot fentartotta és végre 1848-at kivivta. A megye nem tarthatta fel a változott viszonyok közt régi jogait és hatáskörét, ma is azomban egyik majdnem leghatalmasabb támasza a magyar alkotmánynak és nevezetes jogokkal bír.

A megyei szerkezet.

A megyét ma a bizottmány képviseli. A tisztviselőkn kívül a választmányi tagok száma a lakosság számához arányitva 120-nál kevesebb és 600-nál több nem lehet. A bizottság fele a legnagyobb adó fizetőkből alakul, az oklevelesek adója kétszeresen számíttatik; a másik fele választatik. Választható és választó az, ki országos képviselő választási minősítvényvel bír. A megye fejei a fő- és alispán. A megyebizottság rendszeresen kétszer tart gyűlést, esetleg azomban többször is tarthat.

A megye politikai jogai:

A megye feliratokat, kérvényeket intézhet az országgyűléshez, körleveleket írhat a törvényhatóságokhoz, tárgyalhat bármely politikai ügyet, ha az indítvány az elnökséghez szabályszerűen be van jelentve. A megyebizottság választja a tisztviselőket a kijelölő bizottság által jelöltekből. A kijelölő bizottság áll 7 tagból, az elnök főispánból, a főispán által kinevezett 3 bizottsági tagból és a megyebizottság által választott 3 tagból. A kijelölő bizottságban a többség dönt. A kije-

lést a bizottság nem köteles indokolni, de csakis oly egyént jelölhet, ki törvényes minősítvényvel bir, választja az országos képviselőválasztásra és rendszeres összeírásra felügyelő központi bizottságot, melynek elnöke az alispán. Felirhat a miniszterhez a megyei tisztválasztás a főispán ellen. Saját költségvetését megállapítja, közigazgatási bizottságot választ, a kormány és miniszterek törvénytelen rendeleteinek végrehajtását eltiltja, a törvény korlátaik közt pótdadót vet ki és annak hovaforrásáról rendelkezik. Belügyi körében azon esetekre, melyekről a törvény nem rendelkezik, szabályrendeleteket alkot.

A megye közigazgatási köre.

A törvényeket és a kormánynak a törvényhatósághoz intézett rendeleteit, a megye hajtja végre, intézkedik az árva, a közbiztonsági, községi, megyei, közlekedési, közegészségi, ujonczozási, katona elszállásolási ügyekben, ellenőrzi a vízi ügyeket, népnevelést, tisztviselői ellen fegyelmi eljárást rendel el, behajtja az adót, ítél a hanyag vagy bűnös tisztviselők felett, választja az állandó, a fegyelmi bizottságokat, bizottságai és tisztviselői a megye gyűlésének kötelesek kimerítő jelentéseket bemutatni. A megye gyűléseinek és bizottságainak ülései nyilvánosak.

A főispán a megye feje, a gyűlésnek, a közigazgatási és választási kijelölő bizottságok, a számonkérő szék elnöke, a gyűlés az alispán által elvetett kormányrendeleteket végre hajtja, halaszthatatlan közigazgatási ügyekben rendelkezik, a közigazgatási és közgyűlési határozatokat a miniszterhez fellebbezi, a tisztviselő ellen

fegyelmi vizsgálatot rendel el és hivatalátul felfüggeszti. Az orvosokat kezelő személyzetet nevezi, minden gyűlés előtt számonkérő székert tart. A tisztviselőkhez az alispán által rendeleteket bocsájt, minden hivatalt amikor tetszik megvizsgálja, megvizsgálja a községi hivatalokat. A felfüggesztett tisztviselőket helyettesíti.

Az alispán a vármegye első tisztviselője, intézi a közigazgatást, átveszi a megyéhez intézett kormányrendeleteket, jelentéseket, leveleket, folyamodványokat, végrehajtja a gyűlés határozatait, a törvénytelen rendeletek ellen felir a ministerhez, a főispán távollétében gyűlést hirdet; rendelkezik a megyei tisztviselőkkel, a tisztviselőket némelyek kivételével 10 forintra, községieket 5 forintra bünteti, havonként legalább egyszer megvizsgálja a házi-, az árvapénztárt, a községek ügyvitelét és pénzkezelését időszakonként megvizsgáltatja, a közgyűlés tárgysorozatát elkészítetteti, jelentést tesz a megyegyűlésnek és főispánnak.

A megye jogainak maradványai szép jogok, de csak papiroson, miután a fegyelmi bizottság 5 tagja közül 3 állami közeg, a közigazgatási bizottság 21 tagja közül a főispánnal együtt 11 a tisztviselő, ezenfelül a főispán és legtörvénytelenebb rendeletet is végrehajtja és a tisztviselőket kényeszerint jelelheti.

Az önnálló városok hasonló jogokkal és szervezettel birnak, sőt Budapest főpolgármesterét választja.

A megyéről következő törvények rendelkeznek: 1267: 8. 10. — 1291: 5. 14. — 1298: 12. — 1298: 26. — 1351: 22. 23. — 1407: 5. — 1435: II. 2. — 1447: 16. — 1454: 4. — 1486: 1. 8. 9. — 1492: 34.

— 1504: 2. — 1518: 11. — 1525: 4. 12. 33. — 1527: 6. — 1535: 36. — 1548: 70. — 1559: 52. 54. — 1567: 3. 15. — 1578: 4. — 1593: 7. — 1595: 36. — 1622: 32. — 1649: 20. — 1647: 126. — 1681: 32. 33. — 1715: 28. — 1723: 48. 66. 56. 58. — 1729: 25. 35. — 1805: 16. 3. — 1840: 9. — 1844: 5. — 1-ső István II: 9. 10. — 1222: 5. — 1231: 13. 1397. — 1405: 10. 1411: 4. — 1435: II. 2. — 1454: 15. — 1458: 15. — 1463: 5. — 1486: 30. 67. — 1492: 27. 73. 75. — 1495: 17. — 1498: 57. 71. — 1504: 2. 3. 9. — 1518: 16. 18. 29. — 1527: 6. — 1535: 36. — 1559: 52. 54. — 1597: 37. — 1608: 7. 14. — 1723: 56. — 1231: 13. — 1397. 1405: 10. — 1411: 4. — 1435: II. 2. — 1458: 15. — 1486: 67. — 1494: 73. 75. 79. — 1547: 32. — 1563: 13. 38. — 1567: 3. 15. — 1536: 16. — 1542: 4. 5. — 1597: 35. 45. 12. 95. 17. — 1498: 71. — 1509: 2. — 1514: 15. 16. 29. — 1542: 35. — 1595: 36. — 1597: 4. 5. — 1608: 14. — 1655: 38. — 1655: 38. — 1715: 6. 8. — 1723: 56. — 1405: 10. — 1411: 4. — 1435: 6. II. 2. — 1454: 15. — 1467: 8. — 1487: 9. 67. — 1495: 17. — 1498: 71. — 1518: 15. — 1542: 11. — 1518: 15. — 1486: 1. 8. 3. 6. — 1841. 1848: 16. — 1840: 72. — 1848: 1870. 1876: VI. 1883: 1. — 1886: 21.

VIII.

A bíróságokrul.

A magyar bíró az igazságügyminister ajánlatára és ellenjegyzése mellett a király által neveztetik, független és felelős, bírák csak minősített magyar polgárok lehetnek.

A bírák függetlenségét biztosítják.

Az 1869 : IV. 15. 16. biztosítja a függetlenséget, a 15. szerint

»a törvényesen kinevezett bíró, a törvényben meghatározott eseteken és módon kívül hivatalából el nem mozdítható.

17. §. »A bírót a törvényben meghatározott eseteken kívül. csak saját akaratával lehet székhelyéről más bírósághoz, vagy más hivatalba áttenni vagy előléptetni

19. §. »A bíró és törvények, a kihirdetett törvényes rendeletek s törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.

20. §. »Senkit illetékes bírójátul elvonni nem lehet.

A bíró minőségénél.

6. §. Bíró 26 éves fedhetlen jellemű, csőd vagy gondnokság alatt nem álló magyar honpolgár lehet, a bírónak általánosan tudni kell magyarul, a járásbírónak pedig tudnia kell járása nyelvét is. (1868 : XLIV : 7. 13.)

8. §-tul 13-ig. A bíró nem lehet egyszersmind országgyűlési képviselő, nem viselhet állami, katonai, egyházi, törvényhatósági, községi hivatalt vagy szolgálatot, (kivételnek a katona és honvédtartalékosok) nem lehet ügyvéd, kereskedő, iparos, nem lehet politikai folyóiratnak szerkesztője, kiadója, tulajdonosa. Nem fogadhat el megbízást törvényhatósági testületektől, nem lehet tagja politikai vagy munkás egyletnek. A bíró nem lehet valamely az állam által segélyezett vagy biztosított vállalat engedményének tulajdonosa, sem más részvényes kereskedelmi vagy ipartársulat elnöke, igazgatója vagy ily társulatok igazgató tanácsának, felügyelő, vizsgáló, számoltató bizottmányának tagja vagy közege.

9. §. A bíró nem fogadhat el magánosoktól sem nyugpénzt, sem bármi néven nevezendő adományt vagy

javadalmazást és ha ilyenre birói hivatalra lépte előtt jogot nyert, tartozik erről hivatalának elfoglalását megelőzőleg lemondani.

A birói felelősségről.

1871: VIII. 1. §. A bírák és bírósági hivatalnokok hivatali kötelességüknek szándékosan vagy vétkes gondatlanságból megszegéseért és azon károkért, melyet ez által okoztak felelősséggel tartoznak.

11. §. Hivatali büntettet képez különösen a hivatali titok közlése, a megvesztegettetés, zsarolás, az erőszak, a hamisítás, a sikkasztás.

19. §. Mindazon károkért, melyet a kinevezett bírák és bírósági hivatalnokok hivatalos minőségben elkövetett sikkasztásaik által magánfeleknek okoztak, az állam felelős.

IX.

A vallásfelekezetek jogairul.

Magyarországban a vallásfelekezetek hosszú és véres harczokat vívtak, míg a protestánsoknak a bécsi, linczi, nikolsburgi békekötések a vallás szabad gyakorlatát és önkormányzatot biztosította; a 91. országgyűlés ezen jogokat szélesbítette és erősítette: a 48 előtti korszak a vegyes házasságok ügyében szabadabban intézkedett. Mindezek daczára azomban a vallásegyenlőség hiányzott. Törvényeink daczára, a római katolika vallást uralkodó vallásnak tekintették, szemben a többi felekezettel az is volt, szemben azonban a királylyal, szolgai szerepet vitt, és a felekezet a fizetés szabályozásába, egyházaik kormányzatába a legparányibb joggal sem birt.

A görög nem egyesültek már több joggal birtak, mert alapítványaikat magok kezelték, időnkint királyi engedellyel zsinatokat tartottak, ezen ügyeiket megbeszélték, püspököket és érsekeket jeleltek és gyűléseikben a világiak is részt vettek. Az 1848-iki országgyűlés végre kimondta a vallás egyenlőségét és viszonyosságát, és ez ma a fő jogi alap.

1848: XX. 1. Az unitária vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánítatik.

2. E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve, különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.

3. Minden bevett vallásfelekezetek, egyházi és iskolai szükségéi, közálladalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hitfelekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni.

4. A bevett vallásfelekezetek iskoláiba járhatás valláskülömbőség nélkül mindenkinek kölcsönösen megengedettik.

6. 7. 8. A görög nem egyesült vallásruli áttérés azon módon engedtetik meg, mint a catholicusról az evangélicusra, ha a görög nem egyesültek nagyobb része tér is át, az egyház a görög nem egyesülteké marad. A görög nem egyesülteknek vallásbeli és iskoláik iránti intézkedési joga ezennel biztosittatván, e czélból a ministerium egybehivandja az összes felekezet által választandó egyházi gyülekezetet (congressus), melynek tagjai oly arányban választandók, hogy az egyházibul 25, a világi-bul 75 és ezek közül 25 határőrvidéki küldessék.

A római katolikusok jogai és szervezete.

A római catholicus egyháznak védura a magyar király, ezen jog egyidejű a catholica vallásnak megalapításával. I. István rendkívüli birtokkal és kiváltságokkal ajándékozta meg a római catholicus egyházat, de az egyház, daczára kiváltságainak és nagy vagyonának sem kezdetben, sem később nem nélkülözhetette a királyok támogatását, mert még I. Béla király trónraléptekor is erős volt az ősvalláshoz ragaszkodás, Magyarország kelet felé a legszélső catholicus birodalom volt, később az oligarchia elhatalmosodván, az oligarchák erősen sóvárogtak az egyházi vagyon után, a reformatio korszakában csak a királyok pártfogása mentette meg a catholicus egyházat, mindezeknél fogva a catholicus egyház a magyar király véduraságát elismerte.

A király mint védur nevezi az érsekeket, püspököket, prépostokat, apátokat, kanonokokat és pedig a négy első rendűeket, nem csak a régi szokás, de az 1848 III: 7. §. világos rendelkezése szerint.

Az egyházi vagyon kezelését és állományát ellenőrzi, és ha valamely egyháznagy pusztít, zárt rendel el és zárgondnokot nevez.

A király, illetőleg az állam örökli az egyháznagy szerzeményének harmadát.

A király, illetőleg az állam húzza az üresedésbe jött érsekségek és püspökségek jövedelmét az üresedés ideje alatt.

Ellenőrzi a catholicus alapítványok kezelését, ellenőrzi a catholicus iskolákat.

Tetszvényjoggal birt a pápai bullák, rendeletek ki-

hirdetésének engedélyezésére vagy eltiltására, mindezen jogokat a király, ma a ministerium által és ellenjegyzésével gyakorolja, vagyis tényleg a ministerium rendelkezik.

A tetszvényjog sok vitára adott alkalmat, a papságot I-ső István király nagyszerű előjogokkal halmozta el, az I: 4. papok ellen a világiak bizonyítványa érvénytelen, pap világi bíróság elé nem tartozik. Ezen törvény alapján, miután a római pápa, a catholicus egyház feje pereiket Rómába felebbezték és a római pápa bullák alakjában is küldte ítéleteit. 1222. Endre a papságnak kiadott külön biztosító levelet »1. akaratunk és rendeletünknel fogva egyházi világi bíróság elébe nem állíthatik.« Zsigmond alatt már a papság a király mellőzésével a papi javadalmakért a pápához folyamodott, a világiakkali pereit Rómába felebbezte; ezen viszonyaikról ezt mondja 1404-ben a törvény előszava: »minekutána a bullások által lakosaink sok kárt, zsarolásokat szenvedtek, az országon kívüli idézések, egyházi átkok pénzek zsarolása felett panaszkodtak, mi tehát a bullások által nekünk és az ország lakosainak tett károkat nem türhetvén, az ország összes egyháznagyai, báróival, vitézeivel, nemeseivel és közönségével tanácskozván, elhatároztuk: 1. 2. az egyháziak közül senki, úgy szinte az egyháziak védurai, üres vagy megüresedendő javadalmakról nálunk nélkül ne rendelkezzenek, az ezek feletti rendelkezés királyi jog lévén.

3. A pápai leiratok, rendeletek egyházi és magánpereken érvénytelenek.

4. Ezen rendelet ellen vétők felségsértést követnek el.

5. Az egyház minden tagjainak fej, és javadalom vesztés sulya alatt rendeljük, hogy ezentul semminemű peres ügyekben, pápai, szentszéki, bibornoki, követi idézéseket, megintéseket leiratokat, végrehajtásokat, pereket, akár egyházi, akár magán ügyekben, melyek a római curiátul származnak elfogadni, kihirdetni, végrehajtani ne merészeljenek.

Ez képezi a tetszvényjog eredetét és alapját, miután a bullák tartalmába a királyok kételkedhettek, a papok bemutatták azért, hogy ne vádoltathassanak, a király azomban a tisztán a vallást tárgyzó rendeletek kihirdetését el nem tilthatta, sőt az ily bulláknak bejelentés és engedély nélküli kihirdetéseért a püspökök meg sem büntethetők; mert a viszonzosság és egyenlőség jogánál fogva a catholicusok a protestánsokkal egyenlő joggal bírnak, ennél fogva hitelvi ügyekben szabadon intézkedhetnek.

A *pragmatica sanctio* szerint magyar király csak catholicus Habsburg-Lotringeni főherczeg vagy herczegné lehet.

A catholicus megyés püspökök és némely szerzet apátjai főrendek.

A catholicus egyház vagyona a catholicus felekezet tulajdona és ez tőlök jogosan és törvényesen sem el nem vehető, sem más célra nem fordítható, mert a királyok és egyesek adományának érvényét majd 9 század óta a törvényhozás is elismerte.

1791: 23. Az egyházak és alapítványok. Ő felsége, mint az egyházak legfőbb védnöke, az egyházak jogait megőrzi és mindennemű alapítványokat az alapítók szellemében igazgatja.

1791: 12. Az evangelicusok vallásgyakorlatát biztosító törvény örökös, a templomok, iskolák, egyházak, alapítványok alapjául a jelen birtoklási állapot szolgál, a jelenlegi birtoklás alapul oly módon vétetik, hogy a catholikus alapítványok ezentul a catholicusokra, az evangelicusoké az evangelicusokra fordittassék.

A catholicus hiveknek a catholicus papsággal szemben semminemű jogaik nincsenek, gyűléseket is csak mint polgárok tarthatnak.

Az egyháznagyokat a kormány, a plebánusokat, káplánokat, tanítókat a püspök nevezi, az egyháznagyokat a római pápa erősíti meg; a catholicus papok vallási tekintetben a római pápának vannak alárendelve. A püspök a be nem iktatott lelkészt egyszerűen elmozdithatja. A plebánusokat a hivek fizetik, ez egyezségen alapul, tehát meg is változhat. Az önkormányzat polgári jog, a catholicusok többsége ezt behozhatja, de csakis a hivek maguk, mert sem a törvényhozás, sem a kormány nem kényszeríthet a felekezetre olyat, mi meggyőződésével ellenkezik, a gyűlésezést, tanácskozást azomban, amennyiben az más felekezetek, vagy az állam ellen nem irányul, nem tilthatja.

A görög nem egyesültek jogai és szervezete.

A görög nem egyesültek püspökei a főrendiház tagjai, püspökeiket azomban a görög catholicusok jelelik, a király nevezi. Közvagyonukat a felekezet kezeli, a kormány felügyelete alatt gyűléseket tartanak, melyben a

A reformáltak és augsburgi-hitvallásuak jogai és szervezete.

A reformáltak és augsburgi hitvallásuak szabad vallásgyakorlattal birnak, intézkednek alsóbb és felsőbb iskoláik felett, a papokat, tanítókat a község választja és bocsájtja el szabályaik szerint, — választják a községi, egyházi tanácsot és gondnokot. A községek választják a megyei ülnököket, főgondnokot és esperest, a kerületi főgondnokot, a superintendenst (püspököt), kiknek főfelügyelete alatt állanak a kerületbeli főiskolák. A reformáltaknak 6 főgondnokuk van, az augsburgiaknak 5 kerületi felügyelőjük és 1 főfelügyelőjük. Maguk határozzák meg a tanrendet és tankönyveket; kötelesek azokban magokat e tekintetben a közoktatási törvényhez alkalmazni. Alapítványaikat és birtokaikat maguk kezelik, községi, megyei és kerületi gyűléseket tartanak. Az augsburgiak pedig még egyetemes gyűlést is, zsinatokat is tarthatnak, ezen azomban jelen van a kormánybiztos is. A főrendieknél a reformáltak közül 3 főgondnok, 3 superintendens, az augsburgi hitvallásuak közül az egyetemes főfelügyelő, 2 kerületi felügyelő, 3 püspök bir főrendi joggal. A két felekezet jogait a következő törvények biztosítják.

Bécsi békekötés 1.: Magyarország határain belül szabad vallásgyakorlattal birjanak minden főurak, nemesek, a koronához tartozó szabad és szabadalmazott városok, a végeken a magyar katonák. A nikolsburgi békekötésben a bécsi béke pontjai megerősítettek.

A linczi békekötés. 1., 2. A vallás szabad gyakorlát kiterjeszti a parasztokra is. 3. A városok és falvak

papjait, szónokait senki el ne mozdithassa. 5. Ő felsége a jövő országgyűlésen a vallási határozatok megtámadói ellen vagy Ulászló VI. 8. cikkét fogja alkalmaztatni és megújztatni, vagy más méltó büntetést fog alkalmazni és a büntetes végrehajtására biztos egyéneket fog kinevezni.

1646: 11. Az evangelicusok a catholicus papoknak és viszont papbért nem fizetnek. 12. Azon helységeken hol a lelkészeknek földbirtokuk, malomjövedelmük nincs, a papi fizetést vessék ki a lakosokra és a község birája ossza két részre a catholicus és protestáns lelkészek közt. 14. Kik a templomot, iskolát, lelkészlakot, az egyház birtokait elfoglalják, a temetést és harangozást megakadályozzák, a protestánsoknak a törvény által kirendelt templomokat, iskolákat, lelkészlakokat, az egyházak birtokát és tartozmányait ki nem adják, az evangelicusoknak alkalmas iskola-, lelkészlak-helyeket ki nem jelelnek, vagy azok építését, az istenitiszteletet zavarják és akadályozzák: a vallásról szóló országos törvényeket megsértik.

Először az alispán által szólíttassanak fel a templomok visszaadására; ha visszaadják, nem büntettetnek.

Ha ezen intésnek sem engedelmeskednek, a megye az alispán elnöklete alatt küldjön ki egy egyenlő számban catholicusok és protestánsokból álló küldöttséget; ha a vád bebizonyul, a törvényszegő 600 forintban elmarasztaltatik.

A végrehajtásnak ellenszegülő a nádor, országbíró, főkapitány által a végrehajtás eltérésére szólíttassék fel, ha ellenszegül és a főméltóságok a megintést megtagadják, ellenök Ulászló VI. 8. alkalmaztassék.

1791: XXVI. 1. A bécsi, linczi békekötések érvénye megújittatik. 2. A vallás szabad gyakorlata az evangelikusoknak az egész országban megengedtetik. Templomokat, tornyokat, imaházakat, iskolákat építhetnek, ha a megye által kiküldött küldöttség a földesurral együtt a helyezetet megvizsgálván, a hivek számát és anyagi erejét az építésre, a papok és tanítók fizetésére elegendőnek találja.

4. Vallási ügyekben a mindkét felekezetű evangelikusok egyedül vallási elöljáróiktul függnek; ő felsége a vallásfelekezeti előjáróság rendelkezésére és fegyelmi ügyeik szabályozására, a vallásszabadság épségben tartása mellett, oly szabályokat alkosson, mely a két felekezet világi és papi hivei többségének véleményével leginkább megegyezik,

Ennélfogva ő felsége, főfelügyeleti jogánál fogva, a mindkét felekezetű evangelikusokat kihallgatja és intézkedik, hogy elveiknek megfelelő rend hozassék be. Addig is elrendeltetik, hogy a zsinatok által alkotott és jelenleg is alkalmazott egyházi törvényeik és ezentúl ezen törvény szerint hozandó törvényeik sem királyi rendeletek, sem kormányszéki parancsok által meg ne másíttassanak.

Jogukban álland egyházi gyűléseket és zsinatokat tartani, kötelesek azomban ő felségének a tagok számát és a tanácskozás tárgyait megjelezní, melyek, valamint az összejövetei hely esetrül-esetre ő felsége által fognak meghatározatni; a zsinatra ő felsége bármily vallásu biztost küldhet, ki sem nem elnökölhet, sem a tanácskozást nem vezetheti, csak felügyel. A zsinat határozatai jogérvényre csak ő felsége megerősítése után emelkednek.

5. Meglevő falusi al- és főiskoláikat megtartják, sőt

mindenütt nyithatnak új iskolákat, és ő felsége beleegyezésével magasabb iskolákat is nyithatnak. Iskoláikba tanítókat, tanárokat igazgatókat, aligazgatókat hihatnak és elbocsájthatnak, számukat nevelhetik és kevesbithetik; helyi és felsőbb iskolaigazgatókat és gondnokokat választhatnak saját felekezetekből. A tanítandó tudományokat, a tanítás módját mindkét felekezetű evangélicusok meghatározhatják (ő felségének azonban a kormányhatóságok által gyakorlandó főfelügyeleti joga ezen iskolákra is fenmarad) tehetik ezt jövőben is, ha azomban az országgyűlés által javasolt tanrend ő felsége által meg fog erősíttetni, ez az evangélicus iskolákra is ki fog terjesztetni, a vallás-tanítás kivételével, mely minden felekezetnek sajátja marad.

8. A nagy és kis közhivatalokra valláskülömbőség nélkül, érdemes és törvényes minősítvánnyal bíró hazafiak neveztessenek.

9. Az evangélicus alapítványok tőlük soha el nem vehetők, általuk kezeltetnek, ő felsége főfelügyeleti joga ezekre is kiterjed.

12. Az evangélicus vallás gyakorlatát biztosító törvény örökös, a templomok, iskolák, egyházak, alapítványok alapjául a jelen birtoklási állapot szolgál, az evangélicusoknak a Hrabovszky, Szirmay, Apafy alapítványokrai jogaik jövőre is fentartatnak, ha azokat betudják bizonyítani, a jelenlegi birtoklás alapul oly módon vétetik, hogy a catholicus alapítványok ezuttal a catholicusokra, az evangélicusoké az evangélicusokra fordíttassanak, az iskolák, templomok elfoglalói az 1647: 14. törvény értelmében 600 magyar forintra büntetendő.

A catholicusok és a nem catholicusok közti közös viszonyok.

Közös viszonynak tekintendők: az áttérés, vegyes házasságok, térítvényügy, elvállás, anyakönyvelés.

A catholica vallásra minden nagykoru honpolgár áttérhet, erre szándékának a catholicus lelkésznéli egyszerű kijelentése elegendő.

A catholicusoknak a nem catholicus vallásrai áttéréséről rendelkezik az 1868: LIII.

4. Más vallásra áttérhet, ki 18 éves, a nő, ha még 18-ik évét még be nem töltötte, de már ha asszony, 18. éve előtt is áttárhet. Az áttérni kívánó köteles áttérési szándékát 2 általa szabadon választott tanu jelenlétében saját egyház községe lelkészének kinyilatkoztatja, áttérési akaratát ujjalag 14 nap alatt, vagy legfeljebb 30 napig köteles ismét 2 tanu előtt ismételni. A lelkész köteles mindkét nyilatkozatrul bizonyítványt adni, ha megtagadja, a tanuk adnak jogérvényes bizonyítványt.

6. 7. A bizonyítványokat az áttérő uj vallása papjának bemutatja, az áttérő uj lelkész köteles a régi lelkészt az áttérésről értesíteni.

9. Vegyes házasságoknál mindkét fél lelkészei kötelesek a háromszori hirdetést teljesíteni, ha valamelyik fél lelkésze a hirdetést megtagadja és azt két tanu által igazolja, az egyik lelkész hirdetése is elegendő.

10. Ha a háromszori hirdetés megtörtént, de valamelyik fél lelkésze vonakodnék kiadni az elbocsájtó levelet, a házasulandó felek részéről nála két tanu megjelenvén, kéri az elbocsájtó levél kiadását, melynek megtagadása esetében, a tanuk egyike azon kérdést intézi a lelkészhez, hogy a szándékoltt egybekelés ellen jelentetett-e

be akadály, vagy nem? A lelkész által e kérdésre adott, vagy megtagadott válaszul a tanúk bélyegmentes bizonyítványt adnak, mely teljesen pótolja az elbocsájtó levelet.

A netalán bejelentett akadály eltitkolásáért, a lelkész, a saját egyházi hatósága által reá szabható fenytéken kívül 500 forintig fokozható birsággal és félévig terjedhető fogsággal büntetendő.

11. Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt köthetők.

12. A vegyes házasságból származó gyermekek közül a fiúk atyjuk, a leányok anyjuk vallását követik.

A törvénnyel ellenkező bármely szerződés, tértvény, vagy rendelkezés ezentul is érvénytelen és semmi setben sem birhat jogerővel.

22. Temetőekben a különböző vallásfelekezetek tagjai vegyesen és akadálytalanul temetkezhetnek.

24. Új egyházgyülekezetek alakítása s leányegyházaknak anyaegyházakká, vagy viszont ezeknek leányegyházakká átváltoztatása, a vallásfelekezeteknek kizárólagos joga.

1868 : XLVIII : 1. Vegyes házassági válóperekben mindenik félre nézve, egyedül saját illetékes biróságának, az illető fél saját hitelvei alapján hozott jogerejű ítélete kötelezői

1868 : 2. §. Házassági ügyekben a kötelék érvényességének kérdésében, a római és görög katolikusokra és görög keletiekre, valamint a két erdélyi evangelicus egyház hiveire és az unitáriusokra nézve, a jelenleg fennálló egyházi törvényszékek, az illetékes birák, a két evangelikus hitfelekezetű egyház magyarországi hiveire nézve pedig az illető világi törvényszékek.

Az 1878: V. törvény 190. 191. 192. §-ai szerint.

Ki Istenkáromlás által közbotrányt okoz, a ki az elismert vallás szertartását erőszakkal megakadályozza, vagy megzavarja, 1 évig terjedhető fogházzal és 1000 forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.

6 hónapig terjedhető fogsággal és 500 forintfg terjedhető birsággal büntetendő, ki a templomban vagy valamely szertartásnál botrányt okoz.

Ki a lelkészt vallási szertartás alkalmával testileg bántalmazza, 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ki a lelkészt szertartás alkalmával szóval, tettel, nyilvánosan megtámadja, fenyegeti, 1 évig terjedhető fogsággal és 500 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

1878: 252. 253. §. A kettős házasságról.

Azon lelkész, ki tudja azt, hogy a házasulandó már nős és mégis az illetőt megesketi, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ki nem tudja, de gondatlanul jár el, 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő.

1878: 256. §. Azon lelkész, a ki tudva, hogy olyan akadály forog fenn, mely miatt a házasság felbontható vagy semmis, a feleket mégis összeadja, 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő.

1878: 257. §. Azon lelkész, a kit olyan házasság megkötésénél, mely fenforgó akadály miatt felbontható, vagy semmis, gondatlanság terhel, 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

1879: XL. 51. §. Ki valamely hitfelekezet tiszteletének tárgyát, templomon kívül meggyalázza, 8 napig terjedhető elzárással büntethető.

1879: 52. Ki a vásár- és ünnepnapot megszegi, 100 forintig büntethető.

1878: 53. Ki életkorának tizennyolczadik évét még be nem töltött, kiskoru egyént az 1868: LIII. törvény-cikk rendelkezése ellenére más vallásfelekezetbe felvesz, két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő,

1879: 54. Ki a 1868: LIII. cikk rendelkezését a temetésre nézve erőszakkal vagy fenyegetéssel megakadályozza, 300 forintig büntethető.

Az anyakönyvelés ellenőrzéséről 1827: 1. A zavarok megelőzése végett határoztatik: 1 hogy a kereszteleseknek, házasságoknak és halálozásoknak jegyzőkönyve, minden vallásbeli külömbség nélkül, az illető lelkipásztorok által ezentul két példányban készítettven minden év végével, az illető törvényhatóságok bizottságai, által, egy példányban átvétessenek, aláírássannak és az illető törvényhatóságok levéltáraiba helyeztessenek el.

X.

A nemzetiségekrül.

Magyarország összes polgárai egy nemzetet képeznek, az oszthatlan egységes magyar nemzetet. Ennélfogva az országgyűlés, a kormány és bíróságok nyelve a magyar. Miután azonban Magyarországbán számos nem magyar lakosok laknak, ezeknek következő kedvezmények, illetőleg jogok adattak.

1868: XLIV. 1. §. 1. A törvények a nemzetiségek nyelvére lefordíttatnak.

2. §. A törvényhatóságok jegyzőkönyvei magyarul vitetnek és e mellett azon nyelveken, melyet az $\frac{1}{5}$ rész kíván; hiteles a magyar.

3. §. Gyűlésekben mindenki magyarul vagy anyanyelvén beszélhet.

4. §. A hatóságok a kormánynak magyarul irnak, hasábosan azomban még más nyelvet is használhatnak. Egymással magyarul, vagy más jegyzőkönyvi nyelven is levelezhetnek.

5. §. A belső ügyvitel nyelve magyar; a magyarul jól nem beszélő használhatja a másik jegyzőkönyvi nyelvet is; jelentéseik és az ügyiratok egyszersmind magyarul is felterjesztendők.

6. §. A tisztviselők a községekkel, lakosokkal lehetőleg azok nyelvén érintkezzenek.

7. §. A lakosok, az ügyvéd közbejötte nélküli ügyekben a község előtt anyanyelvöket, más községbe azon község nyelvét, saját járási bírósága előtt községe jegyzőkönyvi nyelvét, más bíróságok előtt a bíróságok nyelvét használhatja.

8. §. A bíró a panaszt a kérelem nyelvén, a kihallgatást, tanukihallgatást az illetők nyelvén eszközli; a tárgyalási jegyzőkönyvet a közmegegyezéssel választott nyelven viszi, ha megegyeznek, a törvényhatóság bármelyik nyelvén vezetheti.

Tartozik a bíró a per fontosabb okmányait megmagyarázni. Az idézés a fél anyanyelvén, ha ösmeretlen, a község nyelvén, vagy mindez nem tudatván, magyarul fogalmazandó.

A bírói határozat a jegyzőkönyv nyelvén hozandó,

köteles azonban azt a saját nyelvén kiadni, ha az törvényhatósági nyelv.

9. §. Ügyvéddel folytatandó perekben a gyakorlat fenmarad.

10. §. Az egyházi bíróságok nyelveket magok határozzák meg.

11. §. Telekkönyveknél az illető törvényhatóság nyelve használandó. A végzés, a kivonat magyar vagy jegyzőkönyvi nyelven is kiadható.

12. §. Nem magyar nyelven folytatott perekben, a felebbviteli bíróság e periratokat a hiteles fordítók által magyarra fordíttatja. A felebbviteli bíróság magyarul ítél. Az első bíróság köteles a fél kívánatára azt a félnek jegyzőkönyvi nyelven kiadni.

13. Az államkormány által kinevezett minden bíróságok nyelve magyar.

14. §. Az egyházközségek anyakönyveik, egyházi ügyeik, iskoláik nyelvét magok határozzák meg.

15. §. A felsőbb egyházi testületek és hatóságok nyelvöket magok határozzák meg.

16. §. Egyházi felsőbb és legfelsőbb hatóságok az államkormányhoz intézett beadványaikba kötelesek a magyar nyelvet hasábosan használni, a törvényhatóságokhoz magyar vagy jegyzőkönyvi nyelvet használják, a községek is így járnak el.

17. §. Az állam köteles az állami tanintézetekben arrul gondoskodni, hogy a nagyobb tömegekben lakó nemzetiségek, közelükben képezhessék magokat addig, ahol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.

18. §. A vegyes nyelvü területeken felállítandó felső

és középtanodákon mindenik részére nyelv és irodalmi tanszékek állítandók.

19. §. Az egyetem nyelve magyar, de a nemzeti-ségek számára tanszékek állítandók.

20. §. A községek nyelvöket magok határozzák meg.

21. §. A községi tisztviselők a község nyelvét kötelesek használni.

29. §. A község saját ügyeiben, az államkormányhoz és közegeihez intézett beadványaiban a magyart vagy saját nyelvét használja, más hatóságokkal a magyart vagy törvényhatósága jegyzőkönyvi nyelvét használja.

23. A községhez, törvényhatósághoz, egyházi hatósághoz beadványoknál vagy a magyar, vagy a törvényhatóság egyik nyelvét használja.

24. Községi és egyházi gyűlésekben a jogosult saját nyelvét használhatja.

25. §. Ha a kormányhoz intézett beadványokban az illető nem magyar nyelvet használ, a kormány magyar végzéséhez hiteles fordítás is melléklendő.

26. §. Minden nemzetiség, vagy polgár, közép és felső tanodákat állithat fel, e végett az állam felügyelete alatt társulatokat, egyleteket alapíthatnak, szabályokat alkothatnak, melyek a kormány által megerősítettén, pénzt gyűjthetnek és azt az államkormány alatt nemzetiségi törvényes igényeiknek megfelelőleg kezelhetik.

Az ilyen módon létrejött művelődési és egyéb intézetek, — az iskolák azomban a közoktatást szabályozó törvény rendeleteinek megtartása mellett, az állam hasonló természetű s ugyanazon foku intézeteivel egyenjoguak.

A magán intézetek és egyletek nyelvét az alapítók

határozzák meg. A társulatok és intézetek egymás között saját nyelvökön, másokkal a 23. § szerint érintkeznek

27. §. A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető, az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói és közigazgatási hivatalokra s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből, a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak.

IX.

A magyar nyelvről.

Az embert a baromtul a beszélő tehetség különbözteti meg; a nemzeti nyelv a polgárok közt szoros összeköttetést támaszt, a nyelv ad nemzeti jelleget, teremt önérzetet. A magyar büszke volt nemzetiségére, minden más nemzetnél különbnek tartotta magát és mégis (diplomatikailag) három századon át nemzeti nyelvvel nem birt és pedig elannyira nem, hogy a nemzet az ország nyelvének visszaállítását törvényekkel volt kénytelen biztosítani.

1840.: 6. Az országgyűlés feliratai csak magyarul szerkesztessenek. A köztörvényhatóságok magyarul irnak fel, a helytartóság nyelve a magyar, a helytartóság kamara magyarul levelez és rendelkezik, három év mulva minden anyakönyv magyarul vitessék.

1844.: 2. A királyi leiratok, előadások, válaszok és

intézmények ezentúl magyar nyelven adassanak ki. A törvények, az országgyűlések, a cancellária, helytartóság és minden törvényszékek nyelve ezentúl magyar lesz. A kapcsolt részek (Horvátország, Slavonia), hogy ha a magyar nyelvben jártasak nem lennének, latinul is szavazhassanak.

1868: LXIV. Magyarország összes polgárai egy nemzetet képeznek, az oszthatlan egységes magyar nemzetet. Ennélfogva az országgyűlés, a kormány, a bíróságok nyelve a magyar.

Kivételt képeznek a horvátok az országgyűlésen, kik horvátul is beszélhetnek, a nemzetiségek, kik a nemzetiségi törvények által elősorolt esetekben a törvényhatósági, községi gyűléseken, a bíróságoknál, közigazgatási kormányközegekkeli érintkezéseknél az anyanyelveket is használhatják.

1848: V. 3 (Képviselőnek) választható mindaz, ki választó, ha életének 24-ik évét betöltötte, s a törvény azon rendeletének, miszerint a törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes.

1885: VII. 9. §. A főrendiház tagja az 1868: XXX. 59. §. (vagyis a horvát nyelv használata a horvátok által) érintetlenül hagyatván, csak az lehet, aki az 1868: XLIV. 1. §. azon rendeletének, mely szerint a törvényhozás nyelve egyedül a magyar, megfelelni képes.

1844: II. 9. Ö felsége méltóztatott kegyelmesen rendeleteket tenni már az iránt is, hogy az ország határain belüli iskolákban a közoktatási nyelv magyar legyen.

1848: XVI. 2. A köztanácskozási nyelv, mind gyűléseken, mind a bizottmányokban, Magyarországra nézve egyedül a magyar.

1879: XVIII. 1. A magyar nyelv minden tanítóintézetben köteles tantárgy. 3. Három év múlva tanító-oklevelet csak az kaphat, ki a magyar nyelvet tudja. 3. A magyar nyelvet nem tudó tanítók kötelesek 4 év alatt elsajátítani. 4. A magyar nyelv a köteles tantárgyak közé felvételik, de a minister belátása szerint fokozatosan hozatik be.

XII.

Az egyéni jogról.

Az egyéni jog általános fogalma alatt értjük: a személy sérthetlenségét, a tulajdon biztonságát, a polgári jogok gyakorlatát. Az egyén, a család az egyéni jogok megvédésére képtelen, ennél fogva az egyéni jog megvédése az állam kötelessége és feladata; és pedig köteles ezt tenni azért, mert az állam a családok társulása, az egyesek tartják fel az államot vérökkel, vagyonukkal és szolgálataikkal.

A személy sérthetlensége, a tulajdon természetes emberi jog. A személy sérthetlensége csakis a törvény korlátai közt áll fenn, a törvényt sértő a törvényt szemben szabadságát, a törvény által meghatározott esetekben még ítélet előtt is, ideiglenesen elveszti.

Az egyéni jog az államok megalakulása óta legtöbbet megtámadtatott a korlátlan fejedelmek, az udvaroncok és az általuk kinevezett bírák által, kik az egyént eszköznek, kincsbányának tekintették és lehetőleg kiaknázták. A visszaélések megakadályozására alkottatott meg a ministerek és bírák felelőssége és a kényuralomtuli függetlensége, melyek a szabad védelmet biztosítják.

1222: 2. »Azt is akarjuk, hogy nemest előleges idézés

és törvényes ítélet nélkül sem mi, sem örökösünk el ne fogassanak, sem pedig valamely hatalmas iránti kedvezésből el ne pusztítsunk.«

A nemesség kiváltságairul lemondván, az általa gyakorolt egyéni jogok, a törvény előtti egyenlőség elvénél fogva, átszállottak a nemtelenekre is.

1869: IV. 20. Senkit illetékes birájátul elvonni nem lehet.

1848: III. 32. §. »A ministerek feleletre vonathatnak az egyéni szabadságot sértő rendeletekért.«

Sőt az igazságügyminister feleletre vonható azért is, ha az eseményekről értesülve, a törvénytelenül elzártat azonnal szabadon nem bocsájtatja, az önkényes bíró vagy hivatalnok, a megvesztegetett bíró ellen vizsgálatot rögtön nem intéztet.

1878: VI. 193., 194., 195. §§. Azon közhivatalnok, ki valakit törvényellenesen elfog, elfogat, letartóztat vagy a büntetési időn túl fogságban tart, 1 évig terjedhető fogsággal büntetendő.

2 évig terjedhető fogsággal büntetendő, ha 15 napot túl nem halad.

3 évig terjedhető fogsággal büntetendő, ha 1 hónapot túl nem halad.

5 évig terjedhető fogsággal büntetendő, ha 3 hónapnál rövidebb ideig tartott.

5—10 évig terjedhető fogsággal büntetendő, ha 3 hónapnál tovább tartott.

Ha erőszak vagy sanyargatás követtetett el, 1 évvel továbbra meghosszabbítható.

Azon felügyelő (igazgató), ki a szabályok ellenére

valakit befogad és erről felsőbbbbségét 24 óra alatt nem értesíti, 1 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő; azon közhivatalnok, ki a tudomására jutott esetet fel nem jelenti, vagy azon felsőbbbbség, mely a vizsgálatot feljebb nem jelenti, 1 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

472. §. Azon közhivatalnok, ki a fegyveres erőt jogos indok nélkül felhasználja vagy beavatkozásra felhívja, 5 évig terjedhető fegyházzal büntethető.

475., 477. §§. Hasonlóan büntetendő, ki valakit hivatali hatalommal vagy valaminek elhagyására, vagy megtételére kényszerít; — ugyanígy büntetendő, ki vállalatnál kényszerített alkalmaz.

476. §. 3 évig terjedhető fegyházzal büntethető azon bírő, ha olyan személyt, kinek ártatlansága előtté tudva van, bűnvádi vizsgálat alá helyez.

480., 481. §§. 3 hónaptól 3 évig terjedhető fegyházzal büntethető azon hivatalnok, hi hivatalos kötelességének teljesítését megtagadja.

14., 19. §§. A bírő a törvények, a törvény alapján keletkezett és kihirdetett rendeletek s törvényyszerű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni.

199. §. Azon közhivatalnok, ki hivatalos hatalmával visszaélve és törvényellenesen valakinek lakásába, üzlet-helyiségébe, az azokhoz tartozó vagy azokkal összeköttetésben lévő helyiségbe vagy bekerített helyre, a lakónak vagy a lakással rendelkezőnek akarata ellenére, behatol vagy abban benmarad: a házi jog megsértésének vétségét követi el és 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

Ha pedig abban, a jogtalan behatoláson felül, házkutatást tart, 1 évig terjedhető fogházzal büntetetik.

Az egyéni jogoknak egyik fő részét képezi a polgári vagyis politikai jogoknak gyakorlata. Ezen jogokat az ország polgárai nem egyenlően gyakorolják, mert a legfontosabbak meghatározott anyagi minősítvényhez vannak kötve.

Általános jogok: I. a gyülekezési és kérvényezési, községi bíró választási jog. Ezen jog alapján, a hatóságnak bejelentve a gyűlés célját, bárki gyűléseket hirdethet, a gyűlés kérvényeket szerkeszthet a törvényhatóságokhoz, a kormányhoz, az országgyűléshez, a királyhoz, a gyűlésekben mindenki megjelenhet és a tárgyhoz szólhat; a községi bíróválasztásnál minden községi lakos szavazatzoggal bír.

II. A községi jegyzőt a megyei bizottmányi tagok, az országgyűlési képviselőket ellenben csakis azok választják, kik a törvényben meghatározott birtok-, vagy értelmi minősítvénynyel bírnak. Képviselő csak az lehet, ki választó. A megyei bizottsági tagokat csak az országos képviselőválasztásra feljogosítottak választanak. Főrendiházi tag csak azon főrend lehet, ki legalább 3000 frt adót ki tud mutatni. Egyéni joggal a hazában lakó idegenek is bírnak, vagyis idegen is szerezhethet ingót és ingatlant, személyét és vagyonát a törvény, a hatóságok védik; polgári, politikai jogokat azomban csak akkor nyer, ha hazája kötelékéből kilép, honosítást kér, Magyarországon már 5 évig lakott, családfenntartási képességét igazolja, honossági jogot nyervén, a hatóság előtt hűséget esküszik a királynak és a magyar alkotmányra.

Minden magyar honpolgár és gyermekei magyar polgárnak tekintetnek; a honosságot azomban elveszti,

ki külföldön 10 éven tul lakik és a külföldöni lakás meghosszabbításáért legalább az utolsó évben nem folyamodik, ha más államban honosította magát.

XIII.

A sajtószabadságrul.

Gondolatait, véleményét sajtó útján mindenki könyvekben, hirlapokban, röpiratokban nyilváníthatja, szellemi nyilatkozatáért azomban mindenki felelős, azért ha a királyt, királyi családot, Magyarország államiségát, a közös ügyi szervezetet, 1848 : XVIII. a magyar alkotmányt támadja meg, a kormányt, hatóságokat, bíróságokat rágalmazza, a közerkölcsiség, a felekezetek, a nemzeti-ségek ellen izgat, ha az egyén becsületét, tulajdonát támadja meg.

Vagyis mindaz szabad, mely a törvényekkel nem ellenkezik, mindazon nyilatkozat büntetendő cselekmény, melyet az ország törvényei tiltanak.

A sajtó vétségekrül 1848 : XVIII.

5. §. Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségbül, a tisztességes erkölcsökbül csufot üz, 1 évig terjedhető fogsággal és 400 forintig emelhető pénzbírsággal büntetendő.

6. §. Ki a magyar korona alá helyheztetett tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított birodalmi kapcsolatnak felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőségek elleni engedetlenségre lázit, s bűnök elköve-

tésére hiv fel és buzdit, 4 évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.

7. §. Ki a felség személyének sérthetlensége, a megállapított örökösödési rend ellen kikel, a király személyét megsérti, 6 évig terjedhető fogsággal és 3000 frtig emelhető pénzbírsággal büntettetik.

8. §. Az uralkodó ház tagjait sértő 4 évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelhető pénzbírsággal büntetendő.

9. §. Ki a közbéke és csend erőszakos megzavarására lázit, 2 évig terjedhető fogsággal és 1000 forintig emelhető bírsággal büntettetik.

10. §. A törvényes hatóságot rágalmazó 2 évig terjedhető fogsággal és 1000 forintig emelhető pénzbírsággal büntetendő.

11. §. A köztisztviselőt rágalmazó 1 évig terjedhető fogsággal és 600 forintig emelhető pénzbírsággal büntetendő.

12. A magánszemély rágalmazásának büntetése az előbbinek fele.

13. Sajtóvétségért büntettetik a szerző, ha ez nem tudatnék, a kiadó, ha ez sem tudatnék a nyomda vagy metszde tulajdonosa.

16. §. A másodszor is ugyanazon vétséget elkövető büntetése az elsőnek felével emelendő.

30. §. Politikai vagy politikával foglalkozó lap a következő feltételek alatt adatik ki:

1. A lap megjelenése helyén nyilatkozatot kell beadni az alispánhoz, főkapitányhoz, grófhhoz, polgármesterhez, a nyilatkozatba ki kell tenni a tulajdonos, a

felelős szerkesztő vagy kiadó nevét, lakását és a nyomdát s a hatóság elnöke ezt a ministeriumnak beadni köteles.

2. A napilap biztosítéka 10,000 forint, heti lapé 5000 forint és pedig készpénzben vagy kettős biztosítéku betáblázott kötelezvényben.

3. A sajtóvétségi büntetés a biztosítékból vonatik le, ha ebből ki nem telik, megvétetik a kiadón, szerkesztőn, a hiány 10 nap alatt pótlendő és ha nem pótoltatott, meg nem jelenhet.

4. Megjelenésekor 1 példány a hatóságnak, a szerkesztő által aláírva, a hatóság elnökének beküldendő.

31. §. Ki ezen feltételek mellőzésével hirlapot ad ki, 1 évi fogságig és 500 forintig terjedhető pénzbírsággal büntetendő.

32. §. A lap köteles a kormány és hatóság közleményét felvenni.

33. §. A szerző ki nem tudathatván, felelős a szerkesztő.

36. §. Elzárás esetében más felelős szerkesztőt kell bejelenteni.

37. §. Nyomdát és könyomdát állithat mindenki, ki a törvényhatóság elnökének bejelenti, ki a fővárosban 4000, vidéken 2000 forint biztosítékot letesz. A titkos nyomda 1 évi fogságig, 2000 forint bírságig terjedhető büntetéssel sujtandó. Két példány a hatóságoknak átadandó. A nyomdatulajdonos köteles nevét és lakását kitenni, a nem tevő 100 forintig büntethető.

A birói eljárásról.

1848: XVIII. 17. §. A sajtóvétségek felett nyilvánosan esküdtszék ítél, melyet a ministerium a büntető javaslat elvei szerint fog megalkotni; esküdt azomban csak az lehet, kinek 200 forint jövedelme van; a főigazítószerk hatáskörével a hétszemélyes tábla bizatik meg.

18. §. A 3., 4., 5., 6., 7. 8. eseteiben a vizsgálat és közkereset alá vétel a közvádló által történik; lázítás és a hatóságrágalmazás eseteiben a kereset a közvádló által csak hatósági határozat folytán megindítható.

23. §. A közvádló által indított kereset a vádlott lakásának területén, a magánfél általi panasz a felperes saját lakásának területén megindítandó.

24. 25. §§. A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik, kivéven, ha a felhozott tények a vádlott hivatalos eljárására vonatkoznak s. a. t. A panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanukat hallgattathat ki, de a vádlott, annak erkölcsisége ellen tanuk kihallgatását nem követelheti.

XIV.

Az ország vagyonáról.

Magyarország még ma is rendkívüli nagy vagyont bir. Az állam vagyona áll: sóbányákból, vashányákból és vasművekből, arany és ezüsthányákból (melyek azomban ki lévén meritve, semmit sem jövedelmeznek), nagy terjedelmű és nagy értékű kőszénbányákból, millió holdakra menő erdőségekből, 400,000 hold földbirtokból, sok és nagy értékű, de ma keveset jövedelmező vasutakból, a közös vámok aránylagos jövedelméből.

Hajdan ezen nagy vagyon jövedelmét a magyar királyok huzzák és belőle egyeseknek nagy birtokokat adományoztak. Ezen nagy állami vagyon jövedelmei fedezték a királyi fényes udvartartást, az ország védelmét III-ik Károlyig és a belkormányzat költségeit. 1848-ban a felelős kormányzat megalakulván, az ország a királynak fényes háztartást biztosítván, az államvagyon kezelése a felelős kormánynak adatott által. Az államvagyonbul ma sem a király, sem a felelős kormány nem adományozhat, sem terhes szerződéseket nem köthet. Az államvagyon, vagy annak legcsekélyebb részét csakis a magyar törvényhozás, mely a királybul, képviselőházbul, főrendiházbul áll, adhatja, adományozhatja el és terhelheti meg adóssággal.

XV.

A jó szokásokról.

Jó szokásnak neveztetnek azon jogok és kötelességek, melyekről ugyan törvény nincs, de a melyek a fenálló törvényekkel nem ellenkeznek, az alkotmány szellemének kifolyásai és a százados háborítatlan használat által jogerőre emelkedtek. Ilyenek

1. az ország hadseregének vagyis a nemességnek hadjáratokban, csatákban a király általi vezénylete (a nemesség megszűnván, ezen jó szokás is megszűnt.)

2. Az érdemes hazafiaknak a király általi megjutalmazása, kitüntetése.

3. A kérelmezőknek, panaszosoknak a király által a budai királyi palotában meghallgatása.

4. Az országos képviselőknek, főrendeknek, a kép-

viselő és főrendiházban mondott beszédeikérti sértetlensége.

A jó szokások megtartására kötelevelében, esküjében magát minden király kötelezte, és különösen felséges királyunk, Ferencz József magát következőleg kötelezte:

Hitlevél 1. §. »Szentül és szigoruan megtartandjuk s királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk Magyarország és társországai törvényesen fenálló szabadságait, kiváltságait, törvényszerű szokásait . . .

Királyi eskü: »Mi, Ferencz József, esküszünk, hogy az Isten egyházait, Magyarország és társországai törvényhatóságait, s egyházi és világi minden rendű lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, szabadságaikban, törvényeikben, régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk.

XIV.

Az országos főméltóságokról és udvari hivatalokról.

Az országos főméltóságokat, az ország báróinak, későbbben zászlósoknak nevezték, országbáróknak neveztettek a nádor, esztergomi érsek, országbíró, tárnokmester, az erdélyi vajda, a horvát-szlavon-dalmát szerémi, bosniai bánok, mindezen főméltóságok magas hatáskörrel bírtak, mindeniknek zászlóaljokat kellett tartani, melyre évenként az államtul nagy mennyiségű sőt kaptak, a koronázásnál az ország bárói vitték Magyarország és tartományainak zászlóját, csatában is az országbíró vitte az ország zászlóját és pedig nem szabad volt csatában sarkantyut viselni. Későbbben a tartott zászlóaljért és a

koronázási működésért a szokás a báró czimet felváltotta a zászlós czimmel, ma a hivatalköre megszűnt, a czim azonban megmaradt.

A magyar királyi udvar mindazon udvari hivatalokkal birt, mint más királyi, sőt a főajtónállómester nagy politikai hatalommal is birt, ezen udvari hivatalok a törvény által el nem töröltetvén, még ma is fenállnak, habár némelyek betöltetlenek, némelyek szünetelnek. Magyar udvari méltóságot csak magyar viselhet, e hivatalok következők: főajtónállómester, királyi, királynéi udvarmesterek, főlovászmester, főasztalnokmester, főpinczester. Ezen főudvari hivatalokról a következő törvények rendelkeznek:

Hármaskönyv. Kik az országbárái:

VI. 94. §. A nádor, országbíró, dalmát-szlavon-horvát bán, az erdélyi vajda, a szörényi machói bánok, tárnokmester, pinczester, ajtónállómester, asztalnokmester, a király és királyné főlovászmesterei, a temesi és pozsonyi főispánok

1490: 9. A király Magyarországon csak magyar tanácsokat, magyar kincstárnokot, ajtónállót, asztalnokot, általában minden hivatalra csak magyarokat fog kinevezni.

1498. 18. A király az országgyűlés előtt, előlegesen az egyház és országnagyokat és tanácsosait hívja össze, az országgyűlés tárgyát, a ország tárgyait terjessze eléjük, ők erről értesülvén, minden magánügyeket félretéve, a hasztalan feleselést mellőzve, az előterjesztett tárgyakról komolyan, mértéklettel higgadtan tanácskozzanak s határozzanak; ha versengenek a főajtónállómester szavaztasson, hogy az országos ügyek mihamarább bevégeztessenek.

A hármaskönyvet megerősítő királyi rendeletben alá vannak írva : Buzlai Balázs főajtónállómester, Bánfy főpinczemester, Bátori György főlovászmester.

Az 1505. Rákosi törvényben : Buzlay János főajtónállómester, Bátory György főlovászmester, Podmaniczky János főkomornokmester, Pethő János a királyné főajtónállómestere.

Ezen hivatalok ma is megvannak, kötelességeiket azonban a császári hivatalnokok teljesítik.

XVII.

A kiskoru király gyámjárul.

A kiskoru királynak az 1485 : 111. szerint gyámja, az ország nádora, az 1865/7 : VII. 2. §. azonban a nádorrul következőleg rendelkezett. »Mindaddig, míg a nádori méltóság hatásköre a felelős kormányzat elveivel megegyezőleg törvény által szabályozva nem lesz, a nádorválasztás elhalasztatik.«

A nádori hivatal tehát nem töröltetett el, de ideiglenesen betöltve nincs.

XVIII.

A n á d o r r u l.

A nádorság a magyar alkotmányban a király után első helyet foglalt el. A király jelöltjeiből az országgyűlés által választott. Az 1485. következő hatalommal ruházta fel.

A nádor a kiskoru trónörökös gyámja, a királyi család magvaszakadása esetében az országot kormányozza,

mindkét esetben összehívja az országgyűlést, a királyválasztásnál első szavazattal bir. A hadsereg fővezére köteles a lázadást megfékezni, a bűnösöket megbüntetni, — közbenjáró a király és nemzet közt. Ha a király hülye vagy rest, az idegen követeket fogadja, kihallgatja és nekik válaszol és a király hiányát pótolja. Adományozásoknál a sértett fél panaszát kihallgatja, a király elé terjeszti.

A nemesek minden ügyeiben biráskodik. A király távollétében helytartó, a királyi hatalmat hozzá rendelt társaival, kiknek ő feje és elnöke, helyettesíti. Kegyelmet és adományokat nem adhat. A kunok főispánja és főbirája. Dalmatia főbirája. Ulászló törvénye szerint köteles a hazaárulókon az országgyűlés ítéletét végrehajtani. 1608: 3. A király nádornak 2 katholikust és 2 protestánst jelöl, az országgyűlés választ.

A nádori hivatal azomban a felelős kormánylyal, a császári és királyi hadsereggel nem fér meg, a helytartói hatalom össze nem egyeztető a királyi hatalommal. Egyedül a kiskorú király gyámsága az, mely miatt a nádorság még ma is szükséges, mert ez Magyarország önállását jelzi; ha azomban a birodalmiság terén az eddigi módon haladunk, akkor az országgyűlés épen azért fogja eltörölni, hogy a nagy multnak emléke is kidülvén, ne legyen semmi, a mi a birodalmárok kéjelgését zavarja.

XIX.

Erdély egyesítéséről.

Erdély 1848-ban még tényleg Magyarországtul el volt szakadva, nagy fejedelme, külön országgyűlése és

külön kormánya volt. Erdély külön állása azomban ellenkezett Magyarország önállásával, elegendő lett volna tehát az egyesítést egyszerűen egy törvényczikkben elrendelni, túlságos ovatosságbul vagy gyengeségbül azomban a országgyűlés Erdélyt az egyesülésre felhivta és az egyesülést mindkét országgyűlés kimondta.

XX.

A királyválasztásról.

Magyarország I. Józsefig királyait folytonosan választotta, a királyválasztási jogrul 1687-ben mondott le, és elfogadta a Habsburgház fiágának örökösödését; a fiág kihalása esetében azomban fentartotta a választási jogot. A fiág kihalóba lévén, 1723-ban az országgyűlés a *pragmatica sanctionak* nevezett törvényben elfogadta a leányág örökösödését, de a leányág kihalása esetére fentartotta a királyválasztás jogát, megerősítette ezt II. Lipót és jelenleg uralkodó királyunk is. Ez igen fontos jog, mert az állami önállás kétségkívüli bizonyítéka, tekintve azomban a fi- és nőörökösök nagy számát, a magyar nemzet alig fogja valaha gyakorolni.

Törvényeink.

1687: 3. »Ö felsége fiága kihaltával örökösödnek II. Károly spanyol király fiutódai, ezek is kihalván, régi szokás és országos előjog szerint, a karok és rendek jogosultak lesznek királyt választani és koronázni.«

1723: 1. 3. Császári királyi felsége férfiága megszakadása esetében az örökösödési jog a felséges osztrák-ház nőágára is szálljon, és pedig első sorban az uralkodó császár és király, ezek magvaszakadtával boldogult

József, ezek után Lipót császár ágyékából származott mindkét ági katolicus és főhercegnői örökösökre.

A karok és rendek ősi törzsökös megerősített és elfogadott királyválasztási jogának birtokában csak az elősorolt nőág kihaltával lépnek.

1790: II. 4. Azon esetben, hogy ha a mindkét ági osztrák főherczegek is mindenek előtt nagy atyáink VI-ik Károly, I. József, I. Lipót utódai kihalnának, az 1723: 1. 2. törvények szerint a karoknak és rendeknek királyválasztási és koronázási joga régi érvényét, visszanyeri és azt Magyarország és kapcsolt részei régi szokás szerint gyakorolandják.

1867: II. 4. Abban az esetben, ha az ausztriai főherczegek mindkét nemének magvaszakadása bekövetkeznék, — a királyválasztás és koronázás előjoga az 1723: 1. és 2-ik törvényczikk rendelete szerint is vissz száll Magyarországra és társországaiba, s ezen országoknál régi szokásaik szerint az sértetlenül megmarad hajtani érvényében és állapotában.

XXI.

A magyar, a királyi hadseregről.

A magyar hadsereg intézménye ezred év óta számos átalakuláson ment keresztül. Midőn a vitéz magyar nemzet Magyarországot a hős és eszélyes Árpád fejedelem vezénylete alatt meghódította, minden magyar egyenjogu harczos volt. 1-ső István a koronát fejére téve, a katonai szervezetet is megváltoztatta, a pogányokat és forradalmárokat szolgává tette, megalkotta a nemességet és várjobbágyságot, a nemesség saját költ-

ségén tartozott harczolni a király zászlója alatt, a várjobbágyokat háboruban a vármegye főispánja fegyverezte fel és élelmezte a várak jövedelméből és a király által adott zsoldból, a tatár-pusztítás után ez megváltozott, a váruradalmakat a várjobbágyok közt felosztották és a szegény várjobbágyból lett szegény nemes, a Kunok, jászok, székelyek szinte katonai szolgálatot teljesítettek, a kiváltságos városok bizonyos mennyiségű katonát tartottak kiállítani; későbbben a nemesek, kikhez az egyháziak is számítottak, jobbágyaik meghatározott részét is köteleztettek kiállítani, a végvárakban és nagyobb erősségekben a király zsoldosokat tartott, Zsigmond alatt szerveztetett a zászlóalj-rendszer, a király, királyné, az ország bárói, az egyháznagyok, a gazdagabb nemes urak meghatározott számú zászlóaljakat köteleztettek tartani, az ország bárói zászlóaljaik tartására nagy mennyiségű sőt kaptak az országos sóányákból. Ezen sereg kizárólag magyar volt. Mátyás azonban külháborúira rendes nagy számú sereget, főleg idegen zsoldosokat tartott, ezen fegyelmezett, a rendes katonaság jellegével bíró idegen zsoldos hadsereg Mátyás halála után szétfoszlott. Ulászló, Ferdinánd, János király kötelezték magukat, hogy az országot saját jövedelmeikből megvédik, ezen kötelezettségnél fogva az ország a zsoldos tartást nem tagadhatta meg, mert a koronával és jogarral egy tyukólat sem lehet megvédeni.

Az idegen, Magyarországtul független császári és királyi hadsereg 1569-ben kezdődött, midőn a 38. megengedte, hogy a király hadseregéről bécsi haditanácsa által rendelkezzen. A katonaság minden nemzetbeli zsol-

dosokból állott, kik a fegyelmet nem ismerték, kik a tulajdonjogot nem tisztelték, egyenlően rabolták a barátot és ellenséget, a bécsi haditanács a legjogosabb panaszokat sem méltatta, mert a kincstár üressége miatt a katonaságnak adós volt, a papirospénzt még nem ismerték. 1608. 2. törvényczikkben. Tehát megunván a rendek a zaklatást, az idegen zsoldos behozatalát tiltották, mi azomban csakis papiroson maradt, mert a 1618. törvény a zsoldos hadsereget a nádor alá rendelte és őt a fegyelmi hatalommal is felruházta. Az 1625 : 24. fentartva az idegen katonaságrul szóló törvényt a zsoldosoknak a végvárakban maradását megengedte. Az 1638 : 17. elrendelte, hogy »a király katonai parancsnokoknak alkalmas magyar szakembereket nevezzen.«

1655 : 19. Három év alatt az idegen katona vitessen ki és ezentul az ország beleegyezése nélkül ne hozasson be.

1-ső Lipót hitlevele XIII. ő felsége, a közbéke fenntartása, háboru nem indítás, az idegen katona nem hozataláról szóló 1608-ban hozott törvényt megváltoztatja és megtartatja.

1659 : 25. Ezentul az országban idegen katonaság ne hozasson be, a bentlevő 3 év alatt vitessen ki.

1662 : 2. A király, az idegen katonaság egy részét azonnal kiviszi, a többi a régi állomásokra küldi, jövő Szent-György napkor az összes katonaságot kiviszi.

X. 1681 : 5. Az idegen katonaság kivitelét rendeli és a magyar katonaság számát határozza meg.

15. A magyar katonák kihágásai, bünei megvizsgálására, régiebb törvények megújítatnak.

1715 : 8. Miután az ország egyedül a nemesi felke-

lés által meg nem védhető, ennél fogva a rendes hadseregnek idegenekből és honfiakbéli felállítás: szükségeltetik, mely adó nélkül fel nem állitható, ezen adót az országgyűlés határozza meg.

1723: 11. A katonák felett bűnvádi esetekben és katonai bűnökben a katonai bíróság ítél.

1791: 19. Ő felsége a karokat és rendeket ezennel biztosítja, hogy önkényesen semmiféle adót sem a nemesekre, sem a nemzetekre sem készpénzben, sem természetmennyben, sem ujonczokban kivetni nem fog.

1796: 2. A nemesség felajánl 50,000 ujonczot.

1802: 1. A 12. gyalog és 10. huszárezredek 64,000 embert tevő létszámát, a határőrvidéket ide nem értve, három évig fentartják és kiegészítik, az országgyűlés által kidolgozott és ő felsége által elfogadott elvek szerint.

Egyébaránt (midőn a kiegészítés az ország általa történik) a magyar hadsereg kiegészítésének, mint a kiegészítés módjának, mint számának meghatározása, a magyar országgyűlés elé tartozik.

3. Ő felsége, a karok és rendek ajánlatát kegyesen elfogadja és nem kételkedik, hogy a karok és rendek az ország jogai fentartása mellett, a magyar katonaság rendezéséről, a 3 év múlva tartandó országgyűlésen czélszerű javaslatokat fognak előterjeszteni.

1808: 6. Az ujonczok egyedül és kizárólag magyar ezredekbe soroztassanak.

7. A Ludovica katonai intézetről: A Ludovica intézet, katona-intézet. A főfelügyelet ő felségét, az igazgatás a nádort illeti. A katonai tanárok lehetőleg szolgáló vagy szolgált magyar tisztekből neveztesse. A jog, magyar

történelem és egyéb tudományok, nyelvek tanárai, ha ezekre alkalmas katonai egyének nem találhatnának, a polgáriakból neveztessenek.

1827: 4. §. Ő felsége az ország rendeit ezennel biztosítja, hogy mindennemű pénz vagy természetmény, adó, ujonczmegszavazás, az 1715: 8. és 1741: 22. épségben tartása mellett az 1715: 8. és 1791: 9. szerint az országgyűlés joga, ezen jogot az országgyűléstől soha, még rendkívüli esetekben sem veszi el; az országgyűlésen kívül semmiképen meg nem változtatja.

1830: 7. A katonai szolgálati idő 10 év, megszavaztatik 48,000 ujoncz.

1840: 2. A tisztek a magyar ezredeknel magyarok legyenek, a katonák szolgálati ideje 10 év, az ujonczok magyar ezredekben szolgáljanak, a magyart nem magyar ezredekhez áttenni nem lehet.

1840: VI. 9. A magyar ezredeknek kormányai a magyarországi törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek.

1848: III. 8. §. A magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazását, nemkülömben a katonai hivatalokrai kinevezéseket szintugy ő felsége fogja a 13. §. szerint folyvást személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzése mellett elhatározni.

6. §. Mindazon tárgyakban, melyek eddig a m. k. udvari kanczelláriának, helytartó tanácsnak, a királyi kincstárnak, ide értvén a bányászatot is, köréhez tartoztak vagy azokhoz tartozniok kellett volna, s általában minden polgári, egyházi, kincstári, katonai és általában minden honvédelmi tárgyakban, ő felsége ezentul kizárólag csak a magyar ministerium által fogja gyakorolni.

14. §. A ministeriumnak a felség ~~személye~~ körüli. ministeren kívül következő osztályai ~~lesznek~~ belügy, pénzügy, közlekedés, földmivelés, vallás, igazság szolgáltatás, honvédelem.

A zsoldos hadsereg tehát kizárólag császári királyi hadsereg volt, mely a magyar nemzeti hadsereg jellegével nem bírt, részben nemzeti jellemet csak is akkor vett fel, midőn az állandó hadsereg III. Károly alatt megalakult, mert ezen időtől fogva az országgyűlés határozta meg a katonaság számát, később kimondotta, hogy az ujonczok csak a magyar ezredekbe sorozandók, a tisztek magyarok legyenek. A sereg nyelve azomban **maradt** a német, hűséget a császár-királynak esküdtek, a magyar zászló mellőztetett, a király a magyar sereget kivihette és idegen sereget hozhatott be, a magyar sereg a bécsi hadügyministeriumtól függött, ez nevezte a tiszteket. A határőrvidék kizárólag a császári hadügyértül függött. 1848-ban a kiegyezés legnehezebb részét a hadügyek képezték. Kossuth független magyar hadsereget követelt, Batthyányt és társait kielegitette a nemzet-őrség, a hadügybeni félbeavatkozás, az udvarnál azomban semmit sem akartak a régi katonai hatalombul engedni. Végre a magyar kormány engedett és hoztak oly zavaros törvényeket, melyekben a czimet az ország megnyerte, a hatalmat azomban a király megtartotta, ugyanis alkottak honvédelmi ministert, de a tiszteket a király személye melletti minister nevezte. A magyar hadseregnek az országbul kivitelét nem a honvédelmi, de a király személye körüli minister engedte meg, a törvény nem rendelte el alkotmányrai esküt, a magyar,

hadseregnek a császáruhi elválasztást nem mondta ki, a **hadügyért** nem hadügyministernek, de honvédelmi ministernek nevezte el. Ennélfogva a nemzet hadügyi tekintetben nem haladt, a helyzet jogileg csakis a tisztek kinevezésének a király személyi melletti minister ellenjegyzése által lett előnyösebb.

A kiegészítés következőleg alkotta meg a császári és királyi hadsereget.

1865/8: XII. 11. »Ö felségének s a hadügy körébe tartozó alkotmányos fejedelmi jogai folytán mindaz, ami az egész hadseregnek és így a magyar hadseregnek is, mint az összes hadsereg kiegészítő részének egységes vezérletére, vezényletére és belső szervezetére vonatkozik, ő felsége által intézendőnek ismertetik el.«

1865/8: 12. §. De a magyar hadsereg időnkénti kiegészítését, s az ujonczok megajánlásának jogát, a megajánlás feltételeinek meghatározását, ugyszintén a katonaság elhelyezését, élelmezését illető intézkedéseket, az eddigi törvények alapján, mind a törvényhozás, mind, a kormányzat körében az ország magának

1865/8: 13. A védelmi rendszernek megállapítását tartja fen. »A védelmi rendszernek megállapítása vagy átalakítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik. Miu-tán azonban az ily megállapítás épen ugy mint a későbbi átalakítás is, csak egyenlő elvek szerint eszközölhető czélszerűen, ennélfogva minden ily esetben, a két ministerium előleges megállapodása után egyenlő elvekből kiinduló törvényjavaslat fog terjesztetni mindkét törvényhozás elé. A törvényhozások nézeteiben netán

felmerülő kölömbiségek kiegyenlítése végett, a két törvényhozás egymással küldöttségek által érintkeznek.

1868: XL. 11. §. A monarchia közös hadserege 800,000 hadi létszámban állapittatik meg, a határörséget ide nem számítván, ezen létszám a legközelebbi 10 évre érvényes.

A hadsereg megállapított létszámának, a körülmények szerint tovább is változatlan hagyására vagy megváltoztatására czélzó javaslatok, mindkét fél képviselteinek alkotmányos uton való újabb megegyezés végett mindenestre még a 9-ik év lefolyása előtt előterjesztendők.

1868: 13. §. A közös hadsereg ujoncz illetéke, Magyarország és a birodalomban képviselt országok közt a lakosság számaránya szerint lesz felosztandó, a hivatalos adatok szerint magyar 329,632. Ezen számban azomban a határörvidék ujoncz illetéke nincs beszámítva.

A közös hadsereg magyar része tehát közös magyar királyi hadsereg.

Közös, a mennyiben a közös oszthatlan birodalmi hadsereg részét képezi, tisztjei egyik seregből a másikba áttehetők, a közös hadügyminister alatt áll, ki mindkét delegatióknak felelős nyelve német.

Magyar, miután a magyar ujonczok csak a magyar ezredekbe sorozhatók, a magyar katonaság számát és költségeit a magyar országgyűlés határozza meg, ezen két utolsó azomban csak is képzelt jog, mert a szám meghatározásánál a védelmi szükséglet mérvadó, a megállapított mennyiséget 10 évig leszállítani nem lehet, a sereg fentartásának összegét leszállítani nem lehet, mert ez a védelmi képességet tönkre tenné a magyar ezredek és

a magyar ezredekben besorozás, Magyarország államiságát halványan jelzi és gyengén biztosítja, mert az ezred nyelve nem magyar, de német, zászlóalja családi, a magyar ezredekbe idegenek is alkalmaztatnak. A katonaság a császár és királynak esküszik hűséget.

A magyar hadsereg főleg királyi hadsereg, mert a sereg vezényleséről, vezérletéről, belső szervezetről a király intézkedik; a zászló a király családi czimere, a nyelvet a király határozza meg, a tiszteket a király nevezi ki, mindezekben az országgyűlés végérvényes határozati joggal nem bír, — kétségkívül a király csakis felelős ministere által intézkedhet, ezen minister azonban nem magyar, de közös birodalmi minister, felelősége csak papiroson van, mert a delegatio ugyan feleletre vonhatja, de csak a delegatio, ez pedig nem országgyűlés, sőt vád alá is helyezheti, de csakis az osztrák és magyar együttesen.

A magyar hadsereget tehát csakis a honvédség képezi. A magyar nemzeti hadsereget Magyarország önállása korszakában a nemesség, székelyek, jászok, kunok, a királyi városok katonái és később meg a főurak, egyháznagyok zászlóaljai képezték a nemesi felkelést, az országgyűlés rendelte el, a szegényebb megyei nemesség megyei vezéreit választotta, a sereget a király távollétében a nádor vezérelte. A kiegyezés után a magyar hadsereg pótlékául 1868-ban megalkották a honvédséget:

1868: XLI. 1. A honvédség a fegyveres erőnek kiegészítő része, háboru idején a hadsereg támogatására és a belvédelemre békében, kivételesen a belrend és biztonság fentartására is van hivatva.

2. A honvédség összehívása és mozgósítása a kiráynak a honvédelmi minister által ellenjegyzett rendeletére történhetik meg, ha a háboru veszélye fenyeget.

3. Az ország határain kívül csak az országgyűlés küldheti. Fenyegető veszély esetében ő felsége országgyűlés nem létében, kiküldheti az összes ministerium felelőssége és a törvényhozás utólagos jóváhagyása mellett.

4. Kiegészítettik a tartalékban kiszolgált egyének besorozása által, a hadkötelezettek közvetlen beosztása által, azon hadkötelesekből, kik még a 32 évet meg nem haladták, de az állandó hadseregbe még nem soroztattak be, önkéntesekből.

5. Szolgálat idő: A rendes katonaságból átjöttekre 2 év, a közvetlenül besorozottakra 12 év, önkéntesekre a háboru ideje.

XL. A honvédség számereje, a honvédség összes számerejét a honvéd kötelezettek száma határozza meg. A magyar korona országai egyelőre 82 zászlóalj gyalogságot és 32 század lovasságot állítanak fel, melyből Horvát-Slavonország 4 zászlóalj gyalogságot és 4 század lovasságot állít ki.

XLI. 18. A honvédség vezénnyelve a magyar, zászlója ő felsége nevének jelvényei mellett az ország színeit és a magyar állam czimerét viseli.

Horvátországban a vezénnyelv horvát, zászlója ő felsége névjegye mellett Horvátország színeit és a magyar állam czimerét viseli.

A katonai jelvények, rangjelzetek, a felszerelés és felfegyverkezés, valamint a szolgálat és gyakorlat szabályai a honvédségnél és sorhadnál egyenlők lesznek.

17. A honvédtisztek tiszti fokozatok szerint egyenlők a sorkatonaság tisztjeivel; ugyanazon fokozatbeliek közt a sorhadbeli tisztet illeti az elsőség.

25. §. A honvédség minden ügye a honvédelmi minster hatásköréhez tartozik.

Tisztán katonai rendelkezés czéljából ő felsége által honvédségi főparancsnokul egy tábornok, és minden kerület részére egy tábornok, vagy főbbrangu törzstiszt neveztetik ki. A honvédelmi minster hatáskörét béke idején a létszám nyilvántartása, a tisztek személyi ügyei, a tiszti előléptetésekre kijelölések, a honvédség főparancsnokának véleményezése mellett a legénység személyi ügyei, ruházata, felszerelése, fegyverzete, élelmezése, szállásolása, az időszakai fegyvergyakorlatok intézése, a honvédség egy részének a belrend és biztosság érdekébeni felhasználása képezi.

Háboru eshetőség vagy háboru idejében:

A honvédségnek gyors kiállítására és harczképessége fentartására, a fővezérség kívánatára, az országnak csatatérre alakításának közreműködésre.

A honvédségi főparancsnok kötelességei:

A katonai kiképzés vezetése, a fegyelmi felügyelet, a létszám nyilvántartása, a hadkészletek feletti felügyelet, a fegyelmi hatalom gyakorlása, a kerületi honvédparancsnokok előléptetési javaslataik feletti véleményezés.

26. §. A honvédség ügyeiben a felterjesztéseket ő felségéhez a honvédelmi minster teszi.

27. §. A honvéd főparancsnok, a vezénylő közös tábornokokkal egy rangu, háboru vagy közös gyakorlat esetében alá van rendelve a hadseregi csapat parancsnoknak.

28. §. Ő felsége a honvédség főparancsnokát, a kerületi parancsnokokat és törzstiszteket a honvédelmi minister meghallgatása után közvetlenül, a többi tiszteket ellenben béke idején a honvédelmi minister, háboru idején pedig a parancsnokló fővezér előterjesztésére nevezi ki.

31. §. Viszony a közös hadügyminister irányában.

Hogy a közös hadügyminister a birodalom közös védelmére szolgáló eszközökrül folytonos tudomással birhasson a honvédelmi minister őt, a honvédosztályok létszáma, a felszerelési készletek mennyisége és minősége, az elhelyezés, valamint a honvédségre vonatkozó egyéb szükséges adatok felül is időszakonként értesíteni.

A honvédség katona képzettségi fokárul és fegyelmi állapotárul, a közös hadügyminister, a honvédség főparancsnoka részérül, a honvédelmi ministerium utján időszakilag jelentés teendő.

Ezen törvénynek legfőbb hibája, a tüzérség és műszaki csapatok hiánya.

XX.

A király kötelelességeirül.

A királyt az alkotmány és törvények kötelezik, trónraléptétül kezdve csakis felelős kormánynyal kormányozhat és a felelős magyar ministerium, vagy minister, ellenjegyzése nélkül rendeleti parancsai érvénytelenek. 6 hónap alatt köteles a koronázást kitüzni, koronázás előtt hitlevelet 1723: 8., 1741: 7., 1790: 7 szerint köteles kiadni, melyben az ország törvényeit, jogait biztosítja, koronázáskor mindezekre ünnepélyesen

megesküszik, köteles az országban is lakni, köteles az országgyűléseket törvényeink értelmében megtartatni és azt csakis törvényeink értelmében napolhatja vagy oszlathatja el

Felséges ktrályunk Ferencz József következő hitlevél és esküvel biztosította az ország és polgárai jogait:

Királyi hitlevél.

1, §. »Szentül és sérthetetlenül megtartandjuk és királyi hatalmunkkal másokkal is meg fogjuk tartatni az 1723. évi 1. és 2-ik törvényczikkekben megállapított királyi trónöröklést, az 1791-ik 3. törvényczikk értelmében teljesítendő koronázást, Magyarország és társországai jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területi épségét. Szentül és szigoruan megtartandjuk s királyi hatalmunkat mások által is megtartatják, Magyarország és társországai törvényesen főnálló szabadalmait, kiváltságait, törvényszerű szokásait, az eddigelé országgyűlésileg alkotott s dicső elődeink, Magyarország koronázott királyai által szentesített, valamint ezentul országgyűlésileg alkotandó s általunk mint koronázott magyar király által szentesítendő törvényeit minden pontjaikban, czikkeikben és záradékaikban úgy, mint ezeknek értelme és gyakorlata a király az országgyűlés közös megegyezésével fog megállapittatni; kivéve mindazon által dicsőült II. András 1222. évi törvényének azon megszüntetett záradékát, a mely így kezdődik: »Quod si veronos« ezen szavakig »in perpetuum facultatem«. Mindezek biztosítására szolgálанд azon királyi eskünk is, melyet jelen királyi levelünk tartalmára dicső elődünk I. Ferdinand koronázási esküje szövegének alapján koronáztatásunk alkalmával le fogunk tenni.

2. §. Az ország szent koronáját, az ország lakosainak régi törvényes szokásai s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartatni, s a kebelükből valláskülömbiségre való tekintet nélkül választott és megbízott világi személyek által őriztetni.

3. §. Magyarország és társországainak mindazon részeit és tartományait, a melyek már visszaszerezettek s azokat, a melyek Isten segedelmével ezután fognak visszaszerezettni, koronázási eskünk értelmében is, a nevezett országhoz és társországaihoz visszakapcsolandjuk.

4. §. Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze távoztasson, — ha az ausztriai főherczegek mindkét nemének magvaszakadása, elsőben is, dicső emlékezetű ősatyánk VI., illetőleg III. Károly, utána dicsőült I. József, végre dicsőült I. Lipót császárok és királyok ágyékából leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznék, — a királyválasztás és koronázás előjoga az 1723: 1. 2. t.-cz. rendelete szerint is visszaszáll Magyarországra és társországaira, s ezen országoknál régi szokásaik szerint az sértetlenül megmarad hajdani érvényében és állapotában.

5. §. A mint fentebb az 1. pontban foglaltatik, valahányszor jövendőben ilyen koronázás Magyarországon országgyűlésileg teljesítendő: örököseink és utódaink, a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek, mindannyiszor ezen hitlevélbeli biztosítások elfogadását előre bocsátani és arra az esküt letenni.

Mi tehát az országgyűlés fentebbi kérését kegyelmesen fogadván, atyai szívünk kegyes hajlamánál fogva, a fent beiktatott összes czikkelyeket és mindazt, a mi azokban foglaltatik egyenkint és összesen helyeseknek s

előttünk kedveseknek valljuk, s azokhoz kegyelmes meg-
egyezésünkkel hozzájárulunk; igérvén és királyi szavunkkal
biztosítván Magyarországot és társországait, hogy
mindezen előre bocsájtottakat magunk is megtartandjuk,
s bármely rendü és állásu alattvalóinkkal is megtartatjuk,
a mint azokat jelen hitlevelünkkel elfogadjuk, helyben-
hagyjuk és megerősítjük. 1867. június 6.

Királyi eskü: Mi, I. Ferencz József Isten kegyelméből s. a. t. mint Magyarország és társországainak örökös és apostoli királya, esküszünk az élő Istenre, boldogságos szüz Máriára, s az Istennek minden szenteire, hogy az Isten egyházait, Magyarország és társországi törvényhatóságait, s egyházi és világi minden rendü lakosait, jogaikban, kiváltságaikban, szabadságukban, szabadalmaikban, törvényeikben, régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk, mindenkinek igazságot szolgáltatunk. Magyarország és társországi jogait, alkotmányát törvényes függetlenségét és területi épségét sértetlenül, fentartandjuk, dicsőült II. András törvényeit (kivéve mindazon által azon törvények 31. cikkének záradékát, mely így kezdődik »quodsi vero nos« egészen azon szavakig: »in perpetuum facultatem«) megtartandjuk, Magyarország és társországi határait és a mi ezen országokhoz bármi jog és czimen tartozik, el nem idegenítjük, se meg nem csonkitjuk, sőt amennyire lehet, gyarapítjuk és kiterjesztjük s megteendjük mindazt, amit ezen országaink közjavára, dicsőségére és ez öregbítésére igazságosan megtehetünk. Isten minket úgy segéljen s annak minden szentei.

Vége.

Sajtóhibák.

Lap	sor	helyett	olvasd
7	25	önérzése	önérzete
8	1	biztosítottért	biztosítottak
8	12	1791	1741.
17	10	hivatott	hivatik
35	29	teremőröket	a terem öröket
36	6	tölünk	rólunk
39	30	770	a 770
40	19	Árva	Turócz
48	29	indítványozó	az indítványozó
54	3	egyetem	egyetemes
—	13	megüresedett	a megüresedett
59	26	Mázár	Lázár
62	8	Bálintet	Bálintit
67	19	birói	bárói
70	27	tnácskozás	tanácskozás
91	27	kór	kör
94	17	«nincs» kimarad	
108	28	választhatok	választható
110	27	választást	szavazást
131	1	1865	878
—	27	törtéhetik	történhetik
147	2	13	1—3
151	15	királynak	királlyal
155	13	c	a
167	4	megválasztották	megválasztottak
182	19	vagy is	vagy is az
187	9	tettet	tettest
200	15	egyik	egyike egyik
209	26	közigazgatás	közigazgatás
217	22	és	a
242	13	mellézésével	meliőzésével

Lap	sor	helyett	olvasd
246	2	hivatalköre	hivatalkör
—	21	tanácsokat	tanácsosokat
—	27	mértéklettel	mérséklettel
249	26	megszakadás	magszakadás
251	17	sóanyakbul	sóbányákbul
252	18	nem	be nem
256	1	császártu.i	császárituli
—	20	magának	magának tartja fel
262	4	ktályunk	királyunk
—	14	hatak munkat	hatalmunkkal
—	—	megtartjék	megtartjuk
263	13	magvaszakadása	magvaszakadván
